

Kent Merkezinde “Unutulmuş” Olan Konut Alanlarının Yeniden Konut Stokuna Kazandırılması: BEYOĞLU ÖRNEĞİ

Hülya BERKMEN YAKAR
Sırma RAMAZANOĞULLARI TURGUT

Dr.,
Yıldız Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü Öğretim Görevlileri

Konut gereksinmesinin karşılanması temel yaşamsal bileşenlerin en önemlilerinden biridir. Bireyin, ailenin, hane halkının, neticede toplumun en temel gereksinmelerinden birini oluşturur. Bilindiği gibi, gerek toplumsal, gerekse ekonomik bağlamda da önemli işlemlere sahip olan konut, ülkemiz gündeminde en üst sıralara oturan ve gerek uygulanan politikalar, gerekse farklı ölçek ve aşamalarda yaşanmakta olan sıkıntılar nedeniyle çözümü oldukça zor hatta umutsuz olarak görünen bir sektör konumuna gelmiştir.

Son elli yıldan bu yana son derece keskin virajlar alan, dolayısıyla farklı nicelik ve niteliklere bürünen “konut sorunu” toplumun her katmanı için farklı bir anlam ve boyut taşımaktadır. 1950’li yılların hemen ardından yaşanmaya başlanan sorunlar, bugün yaşanmakta olan konut sorununun çözümüne yönelik projelerin üretilmesi, tartışılması açısından en heyecanlı yıllar olmuştur. Ancak bu girişimler sektörün sorunlarını çözmede yeterli olamamış ve geçeköndü alanları yavaş yavaş yerini, kentin yeni kullanıcılarının yeni alternatiflerine yani hisseli yapılaşmaya ya da üst gelir grubunun sınırları son derece keskin ve korunaklı konut alanlarına bırakmıştır. Sürec

inde pek çok farklı kimlik kazanan konut sorunu, uygulanan politikalar dahilinde “sorun” olmaktan çıkamamıştır. Bununla birlikte ‘konut’ olgusu son yılların en önemli güç ve prestij simgesi haline gelmiş ve rant aracına dönüşmüştür.

“2010” yılında Türkiye nüfusunun 87 milyona ulaşacağı, her dört kişiden üçünün kentlerde yaşayacağı ve konut açığının 7 milyon 300 bin dolaylarında bulunacağı kestirilmektedir. Bu da her yıl 455 bin kadar konutun üretilmesi gerektiğini göstermektedir. Sonuçta açıktır ki katlanarak büyüyen bu açığın niteliksel ve niceliksel olarak giderilmesi salt bugünün değil, gelecek kuşakların da en temel sorunlarından birine yanıt getirecektir.¹

Oysa günümüzde uygulanan politikalar uygulama ve üretim biçimleri bugünkü sorunlara kısa erimli ve bütünü kapsamayan geçici çözümler üreterek yaklaşmaktadır. Bu sorun sadece bizim ülkemiz için değil tüm dünya özellikle de üçüncü dünya ülkeleri için önem taşımaktadır. Milyonlarca ailenin barınması için kit kaynakların nasıl kullanılacağı en temel sorunlardan biridir.

Çok yüksek enflasyon oranları, yüksek toprak değerleri, gelir düzeyindeki yetersizlik ve denge-

¹ Alkan, A., (1998), “Türkiye’de 1980’den sonra Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri”, Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği Yayını, Ankara.

Kentte çöküntü alanlarında yer alan ve köhnemiş olan (yıkık, dökük, boş, kalmış, onarım gerektiren konutlar) konut alanları hiçbir biçimde konut stok alanları içinde düşünülmemekte ve çoğu zaman sorunların çözümünde göz önüne alınmamaktadır.

sizlikler, yasal ve kurumsal düzendeki çarpıklıklar ve kamusal kaynakların dengeli kullanılmaması bu ülkelerdeki konut koşullarını giderek açmaza sokmaktadır.

Üst ölçekli planlama politikalarının olmaması, planlama sürecinin deforme olması ve planların bütünselliklerini yitirmesi, İmar affı ve İslah planı süreçlerinde olduğu gibi yasadışı ve çarpık yapılaşmanın yasallaştırma süreçlerinin yaygın hale gelmesi planlamanın kontrol dışı ve atıl kalmasını getirmiştir. Bunların yanısıra; konut sektörüne ilişkin bir envanterin olmaması, mevcut konut stoku, konut gereksinmesi, konut açığı gibi konularda bölgesel verilerin olmamasına, bir başka deyişle de sorunun niceliksel ve niteliksel boyutlarının tanımlanamamasına neden olmaktadır. Diğer yanda ise yeni üretilen konut alanlarının da ölçek, hedef kitle profili ile örtüşmeme, büyüklük, altyapı, yer seçimi kararlarında bilimsel doğrulardan uzaklaşılması gibi pek çok konuda sorunlu olduğu izlenmektedir.

Mevcut konut potansiyelinin verimli bir şekilde değerlendirilmemesi de sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Kentte çöküntü alanlarında yer alan ve köhnemiş olan (yıkık, dökük, boş, kalmış, onarım gerektiren konutlar) konut alanları hiçbir biçimde konut stok alanları içinde düşünülmemekte ve çoğu zaman sorunların çözümünde göz önüne alınmamaktadır. Ağırıklı dar gelirlinin yaşadığı kent merkezlerinde oluşan çöküntü bölgelerinin unutulması veya uygulanabilirliği, uygulama araçları tanımlanmış dönüşüm projeleri üretilmemesi önemli bir sorundur. Üretilen dönüşüm projelerinde ise genellikle mekeзде bulunan konut göz ardı edilmekte, konut dışı fonksiyonlara yönelmekte, ya da kullanıcının çok büyük bir bölümünün değişimi hedeflenmektedir. Buna karşılık konut üretiminde seçilen mekanın genellikle kent çeperlerinde yer alması konut sorununun çözümünde kısır yaklaşımlar üretilmesinde neden olmaktadır. Aşırı tüketimin bir göstergesi olan lüks konut alanlarının üretimini artışı da soruna bir yanıt olmamaktadır. Bunun sonucunda işe dar gelirlinin konut edinmesi iyice güçleştirilmiş olmaktadır. Diğer yanda ise kent merkezlerinde özellikle gece nüfusunun kalmasına, merkezin 24 saat yaşamamasına, neden olmaktadır.

Özellikle İstanbul gibi metropoliten alanlarda asıl planlama konusu, gerek kent merkezinde gerekse

kent çeperinde sağlıksız veya köhneleşme sürecine girmiş olan kentsel parçaların dönüşümünü sağlamaktır. Söz konusu alanlarda;

- Makro kararlardan uygulama araçlarına kadar süreci ve bileşenlerini tanımlamak,
- Üst ölçekli politikalarından başlayıp projelendirme ve finans sisteminin sürekliliğini sağlayacak mekanizmaları tanımlamak gibi konuları ele almak gerekmektedir (Geçekondulu alanları, hisseli yapılaşmış olan alanlar, kent merkezinde veya çeperinde yer alan çöküntü alanları vb).

Bu çalışmada amaç;

- a- Kent merkezinde bulunan köhneleşmiş veya köhneleşme sürecine girmiş konut alanlarının mümkün olduğunca kendi sahipleri ile rehabilite etmeye çalışmak,
- b- Kent merkezinde korunması gerekli alanlardaki korumanın maliyeti ile yeni konut yapımı maliyetlerinin karşılaştırılmasını yapmak,
- c- Kamu yararı ilkesinin vazgeçilmez olduğunu ve önemini bir kez daha vurgulamaktır.

BEYOĞLU

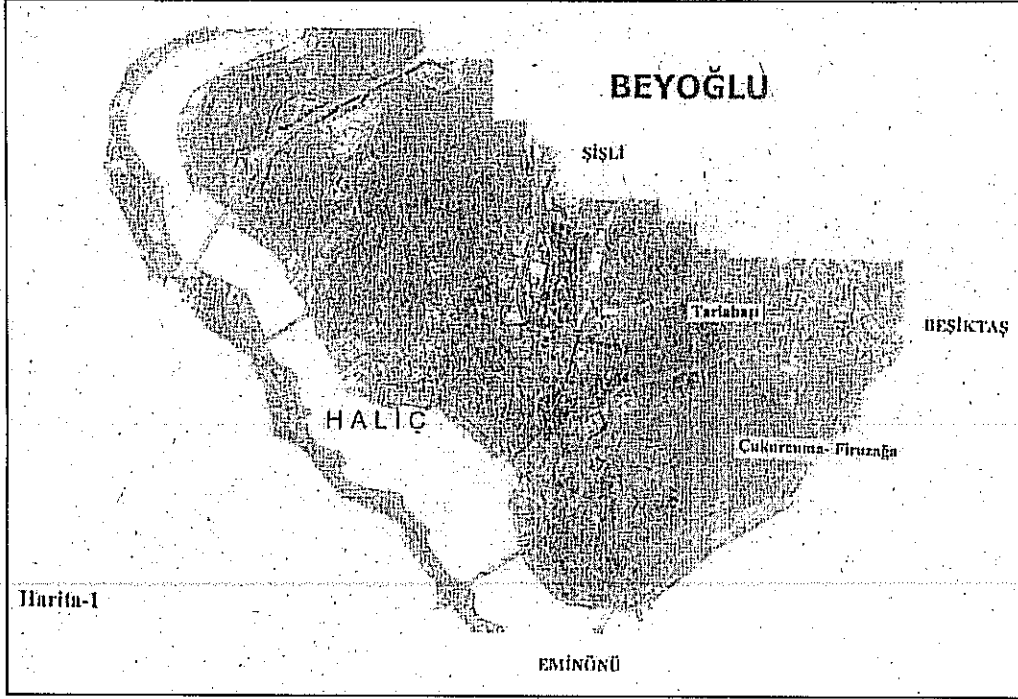
Tarih, Bizans ve öncesine kadar giden Galata ve Pera, Avrupalılar, gayrimüslümler ve levantenlerin ağırlıkta olduğu yerleşme olup, 17. yüzyılda azınlık semtlerinin en kalabalığını oluşturmaktaydı.

Özellikle 19. Yüzyılın II. yarısından itibaren batı tarzı ticaret mekanı olarak gelişen Galata-Pera, diplomat, tüccar, denizci, işçi-işsiz, sanatçı gibi hemen her türde insana kucak açan bir yerleşmeydi. Bunun doğal bir sonucu olarak bu farklı sosyal gruplar mekana da farklı farklı yansımaktaydı.

Bu farklı yansımaları bugün Beyoğlu'nda işlev alanları ve sosyal yapı da görmek mümkündür.

Öncelikle Beyoğlu ilçesinin İstanbul içindeki konumuna bakıldığında; Güney'de Haliç, Marmara Denizi, kuzeyde Şişli- Batıda Beşiktaş Doğuda Kağıthane ile sınırlı olduğunu görülmektedir. (Harita 1) Ancak Beyoğlu yerleşmesi Haliç-Piyale Paşa Bulvarını kuzey-güney doğrultusunda bağlayan Bahriye Caddesi ile Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Bugün üzerinde tartışılan ve İstanbul Metropoliten Alan'ının en önemli merkezi olarak adlandırılan Beyoğlu batıda kalan bu parçadır.

Batıda kalan bu bölge kentsel işlev alanları ve farklı sosyo- ekonomik gruplar nedeniyle çeşitlilik sunmaktadır.

Beyoğlu İşlev Alanları

Çeşitlilik sunan bu alt bölgeler içinde Taksim-Galatasaray-Tünel meydanı; işlev alanları ile tüm İstanbul'a ve hatta ülkeye hizmet etmektedir. Bu aks daha ayrıntılı irdelendiğinde;

Taksim-Galatasaray; eğitim, sağlık, eğlence, perakende ticaret,

Siraselviler ağırlıklı olarak eğlence, konaklama, küçük atölyeler,

Galatasaray- Tünel; Perakende ticaret, üst katlar büro ve aksın doğusunda konsolosluklar, eğitim ve dini işlevler bulunmaktadır.

Bu önemli aksların dışında bu çalışmanın konusu olan ve Batıda kalan Beyoğlu'nun en yoğun konut alanları Tarlabası, Cihangir, Çukurcumâ'da yer almaktadır.

Klasik olan bu işlevsel ayırım Beyoğlu gibi dinamik, heterojen bir yerleşmeyi tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Beyoğlu'na kimlik veren diğer potansiyellerine bakmak yararlı olacaktır.

Beyoğlu'na Kimlik Kazandıran Gruplar

I. Grup

Beyoğlu'nda yaşamayı benimsemeyen, fırsatını

bulduğunda , "yeterli maddi birikimi sağladığında" ...daha iyi bir konut alanına geçmeyi düşünenler (50 boyunca taşınmış bu düşünceyi olanlar bile vardır).

- Öğrenciler, sağlıksız konut alanlarında düşük kiralari paylaşarak yaşayanlar,
- Beyoğlu ve çevresindeki imalat ve diğer iş kollarında çalışanlar,
- Ücuz kira nedeniyle ikamet edenler ve İstanbul'un farklı semtlerinde çalışanlar,
- Başka bir konutu olmayan ve gelir düzeyi düşük olanlar,
- Yaptığı iş nedeniyle Beyoğlu'nda bulunması gerekenler,

II. Grup

Dışlananlar

Beyoğlu'nu kent içinde en rahat edebilecekleri, toplumun diğer kesimleri tarafından yargılanmadan yaşayacakları dışardan bakıldığında yan yana yaşamaları düşünülmemen ancak dışlanmışlık, dayanışma, korku, savunma, saklanma, kaçma duyguları ile birbirlerine destek olan ve birarada, kalabalık gruplar halinde sağlıksız konut alanlarında yaşayanlar

- Çingeneler; çevre eğlence yerlerinde çalışarak geçinenler, çocukları satıcılık yapanlar,
- Bölgedeki eğlence mekanlarında çalışan ve yaşayan (travestiler) lar,

Tarih, Bizans ve öncesine kadar giden Galata ve Pera, Avrupalılar, gayrimüslümler ve levantenlerin ağırlıkta olduğu yerleşme olup, 17. yüzyılda azınlık semtlerinin en kalabalığını oluşturmaktaydı.

PLANLAMA
2002/2-3

- *Ahıcı/satıcı işbirliğinin en rahat yapılabildiği bu bölgede yaşayan uyuşturucu satıcıları,*
- *Yasadışı yollardan İstanbul'da bulunanlar; genellikle kuzey Afrikalılar,*

III. Grup

Beyoğlu'nda yaşamayı ayrıcalık kabul edip, mekana sahip çıkan kentliler ve işlevler;

- *Sanatçılar; (sinema, fotoğraf, resim, vb.)*
- *Elçiliklerde çalışanlar,*
- *Antikacılar; eski eşya, ikinci el eşya satıcıları,*
- *Müzik markeller, kitap evleri,*
- *Alternatif müzik ve eğlence mekanları,*
- *Değişik mutfaklara özgü restoranlar,*

IV. Grup

Kent merkezi işlevleri ve bu mekanları kullanan ziyaretçiler;

- *Sinema, tiyatro, yeme-içme mekanları,*
- *Ticaret alanları,*
- *Konsolosluklar,*
- *Özel okullar, eğitim kurumları, kurslar,*
- *Sağlık kurumları,*
- *Sivil toplum kuruluşları, vb.*

Bu saptamalar sonucunda görüldüğü gibi, kimileri geçmişin izlerini yansıtan; sanatçılar, levanten-

ler, kimileri modern dünyanın alt grupları olmak üzere çok farklı ve değişik alt gruplar Beyoğlu'nu paylaşmaktadır.

Beyoğlu Bölgesi'ne kimlik kazandıran bu alt bölgeler ve buralarda yaşayan farklı sosyal gruplar dışında çalışmanın konusunu oluşturan; kent merkezinde köhneleşme sürecine girmiş, yoğun konut işlevinin bulunduğu Tarlabası ve Çukurcuma alt bölgelerinde ayrıntılı değerlendirmeler yapılmıştır.

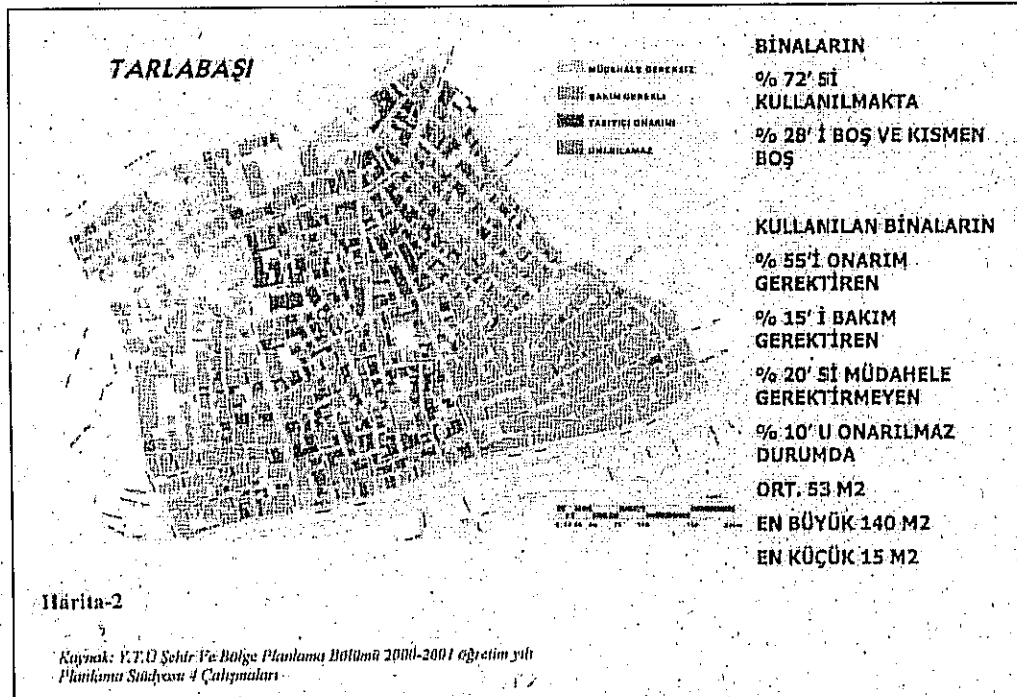
Bu değerlendirmeler, köhneleşmiş konut alanlarında yapılacak olan iyileştirme yatırımlarının yeni bir alanda yeniden yapılacak olan konut alanları maliyetlerinin ve elde edilecek genel faydanın karşılaştırılmasıdır.

TARLABAŞI

Tarlabası Beyoğlu yerleşmesinde Taksim- Galatasaray Aksının kuzeyinde, kuzeyde Dolapdere Caddesi ve Şişli, güneyde Tarlabası Bulvarı, batıda Ömer Hayyam Caddesi ve doğuda Turan Caddesi ile tanımlanmaktadır. (Harita 2).

19. Yüzyılda yeni oluşan bir mahalle iken, 1960'lardan sonra değişen nüfus, sosyal yapı sonucu bir çöküntü mahallesi haline gelmiştir. Bugün Beyoğlu İlçesi'nin yaklaşık %30'ü ile en yoğun konut alanıdır.

...sanatçılar, levantenler, kimileri modern dünyanın alt grupları olmak üzere çok farklı ve değişik alt gruplar Beyoğlu'nu paylaşmaktadır.

ÇUKURCUMA - FİRZAĞA

BİNALARIN

% 82' Sİ KULLANILMAKTA
% 18' İ BOŞ VE KISMEN BOŞ

KULLANILAN BİNALARIN

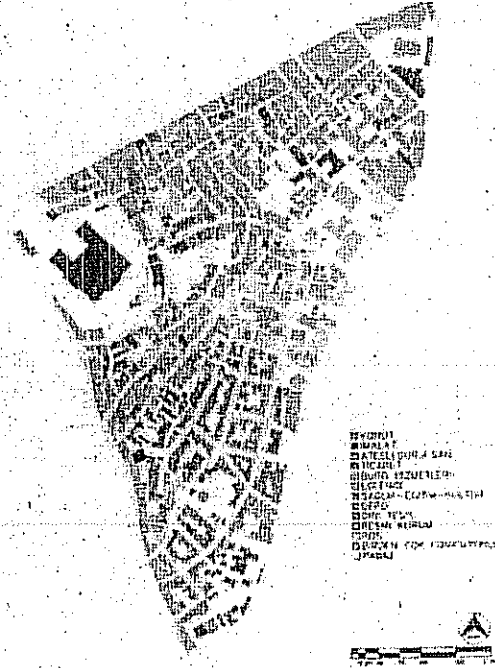
% 15' İ BAKIM
% 30' U HAFİF ONARIM
% 10' U AĞIR ONARIM
% 5' İ ONARILAMAZ
% 22' İ MÜDAHELE GEREKSİZ

KONUTLARIN

% 60' İ 50-100 M2
% 4' Ü 140 M2

Harita-3

Kaynak: Y.T.U Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü 2000-2001 öğretim yılı
Planlama Süreci ve Çalışmaları

Her ne kadar Beyoğlu 16. Yüzyıl sonlarından itibaren İstanbul'da yaşayan azınlıkların, gayrimüslümlerin ve levantenlerin mekanı olmuş olsa da, Tarlabası'nın bir prestij bölgesi olduğu yanılışına düşülmemelidir. Tarlabası daha çok Beyoğlu'nda yaşayan zengin ailelere hizmet edenlerin yaşadıkları mekanlardan oluşan bir konut alanı olmuştur. Bu nedenle alandaki konutlar İstiklal Caddesi üzerindeki yapılara oranla daha mütevazidir.

Çalışma alanında yapılan tesbitler sonucunda yapıların %72'sinin kullanıldığı, %7.3'ünün tamamen boş, %20'sinin kısmen boş, %0.9'unun yeni ve boş olduğu saptanmıştır. Bu anlamda alan bütününde yaklaşık %28 oranında boş ve kısmen boş birim bulunmaktadır. (Harita 2)

Kullanılan %72 oranındaki konutların %55.5'i 19. Yüzyıl yapımı ve onarım gerektiren yapılarıdır. Yine yapım yıllarına bakıldığında 1930-60 dönemi yapımı yapıların %25.9' oranında olduğu ve bu yapıların %12'sine bakım ve onarım gerektiği görülmektedir.

Bu kapsamda çalışma alanı değerlendirildiğinde; %28 oranında boş konut ve %12 oranında da

bakım yapılarak konut stokuna kazandırılabilir yapı bulunmaktadır.

Tarlabasında konutların büyüklüğü irdelendiğinde ortalama büyüklük 53m², en büyük konut 140 m², en küçük konut ise 15m²'dir.

FİRZAĞA-ÇUKURCUMA

Firuzaga- Çukurcuma alt bölgesi; Galatasaray, Tophane ve Taksim Meydanı'nın oluşturduğu üçgen içinde yer alan bir alt bölge olup, kuzeyde İstiklal Caddesi, güneyde Kemeraltı Caddesi, doğuda Sıraselviler Caddesi ve batısında Boğazkesen Caddesi ile sınırlanmaktadır. (Harita 3)

Ağırlıklı olarak konut alanı olan bu bölgede kullanıcıları çeken en önemli faktör "merkeze yakın konut alanı" olmasıdır. Göçle gelen kesim ve "İstanbulu"ların yarıyarıya paylaştıkları alanda kullanıcı profilindeki çok renklilik yapılaşmış çevreye de yansımaktadır. Özellikle 1930 öncesi döneme ait olan ve korunması gerekli olan yapıların varlığı da dikkat çekmektedir. Ancak gerek kullanıcının bilinçsizliği, maddi yetersizlikler gerekse alan genelinde örgütlü bir planlama/dönüşüm sürecinin başlatılamamış olması alanın

parşel bazında dönüşümlerle yenilenmesine neden olmuştur.

Firuzğa-Çukurcuma yerleşmesinde yapılan tesbit çalışmasında, 1313 birim binadan yaklaşık %15'i boş, %12'inde kullanılmasına karşın bakım gerek-mekte, %5'inin taşıyıcı sistemi onarım gerektir-mekte, %1.5'i ise ile onarılamayacak kadar kötü durumda oldukları ortaya çıkarılmıştır. Konutların %53'ü mülk, %44'ü ise kiradır.

Konutların %60'ı ortalama 50-100 m² arasındadır. En büyük konut 150 m² üyüklüktedir ve bunlardan ancak %4 oranında bulunmaktadır.

Tarlabası ve Çukurcuma konut alanlarında yapı-lan bu değerlendirmeler sonucunda; tesbit edilen ortalama büyüklükler dikkate alınarak yenileme maliyetleri ve aynı büyüklükler ile kentin her-hangi bir yerinde yeni yapılacak olan yapının maliyetleri karşılaştırılmıştır.

Bu maliyet analizleri yapılırken; aşağıda belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

- Dünya kentsel gelişim fonu kriterleri,
- Unesco'nun dünya mirası olarak ilan ettiği yerleşmelerdeki onarım kriterleri,
- TMMOB Mimarlar Odasının onarım-bakım-restorasyon birim maliyetleri,
- TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası'nın kaba ve ince işçilik yapım maliyetleri,
- Beyoğlu Bölgesinde Restorasyon yapan firmalar ile görüşmeler,

Elde edilen bilgiler doğrultusunda karşılaştırmalı maliyetler elde edilmiştir.

Ortalama olarak yenileme maliyetleri elde edilir-ken üç farklı sınıflama kabul edilmiştir.

a-) Hafif Onarım: Yapı sorunları olmayan binalar; çatı üstü onarım, cephe onarımı, su tesisatının ve su kullanılan alanların stan-dartlara uygun hale getirilmesi, doğal gaz ve elektrik tesisatı;

b-) Orta ölçekte yenileme, Sağlam bir yapıya sahip binalar; çatı ve konsolların yeniden yapılması, pencerelerin değiştirilmesi, mutfak, banyo ve tuvaletin yeniden yapılması, iç duvarların tamir edilmesi ve tünmüyle yeni-leri boyanması,

c-) Ağır yenileme, yapı sorunları olan binalar; temellerin, çatılar ve konsolların, duvarların yeniden yapılması, mutfak, banyo ve tuvalet-in yeniden yapılması, zeminin kaplanması, iç duvarların tamir edilmesi ve tamamen boyanmasıdır.²

Buna göre ortalama bina taban alanı: 60 m²,

Ortalama bina kat sayısı: 3 kat kabul edilerek,

180m²'lik bir yapının hafif onarım maliyeti 60.000 ECU=75 milyar TL,

Orta derecede yenileme: 85.000 ECU yaklaşık 100 milyar TL.,

Ağır yenileme: 140.000 ECU yaklaşık 210 milyar TL. olarak hesaplanmıştır.

Kentin herhangi bir bölgesinde yeni yapılan bir binanın (aynı m²'de) ortalama

350- 500 milyon/m² birim maliyetle 65-90 milyar gibi bir maliyeti bulunmaktadır.

Bu matematiksel değerlerle birlikte koruma böl-gesinde yenileme yapmak ile yeni konut alanında yapı yapma maliyetlerini etkileyecek faktörler sıralandığında; negatif ve pozitif değerlerin eşit olduğu görülmektedir.

Koruma Bölgesinde Onarım		Yeni Bir Alanda Konut Yapımı	
ARSA BEDELİ	(-)	ARSA BEDELİ	(+)
KABA İNŞAAT	(-)	KABA İNŞAAT	(+)
İNCE İNŞAAT	(+)	İNCE İNŞAAT	(+)
PROJELENDİRME	(+)	PROJELENDİRME	(+)
ALT YAPI	(-)	ALT YAPI	(+)
ESTETİK DEĞERLER	(+.)	ESTETİK DEĞERLER	(-)
TARİHİ DEĞER	(+)	TARİHİ DEĞER	(-)
KENT MERKEZİNE YAKIN	(+)	KENT MERKEZİNE YAKIN	(-)

Ancak bu karşılaştırma yönteminde ele alınan/yer alan, özellikle son üç etkenin, ülke ve kent eko-nomisine kamu ve toplum yararı olarak etkileri, kent merkezini yeniden canlandırmanın getirisi gibi değeri maddi olarak belirlenemeyen konular önem kazanmaktadır.

² Yenileme maliyetleri elde edilirken çok özel / orjinal yapı malzemesi, özel işçilik isteyen bina türleri bu ortalamalar dışında bırakılmıştır.

Bu karşılaştırmalar yapıldığında, koruma alanında bir yapının onarım maliyeti ile aynı m²'de yeni bir yapının maliyeti arasında matematiksel anlamda çok büyük fark bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın ülkemizde koruma alanında yapılacak dönüşüm projelerinde karşılaşılan temel sorunlar, bugüne kadar bu koruma alanların yeniden canlandırılması ve kültürel mirasımız olan sivil mimarlık örneklerinin ve özgün kent dokularının korunamamasına neden olmuştur.

Ülkemizdeki sorunlar dışında birde küreselleşme sonucu tüm dünya kentlerini etkileyen sorunlar bulunmaktadır. Sonuç olarak dışsal ve içsel bu etkileşimlerle sorunlar büyümekte ve çözümsüzlükler artmaktadır.

Tüm dünya kentlerinde özellikle kent merkezlerini yeniden canlandırmak adına devlet, yatırımcının "kentinde" yatırım yapması için her türlü kolaylığı sağlamaktadır. Öte yandan yerel yönetimlerde girişimci gibi hareket ederek kenti gücünü arttırmak için özel sektörle işbirliği yaparak projeler üretmektedirler.

Bu da tüm dünyada kentin bir "şirket" gibi pazarlandığı, "kentlilik bilinci", "aidiyet" "kente sahip çıkma" gibi çeşitli tartışmaları gündeme getirmektedir.

Bu kentler farklılaşma arayışı ve çabası içinde gitgide birbirine benzemektedir. Mekanlar yara-

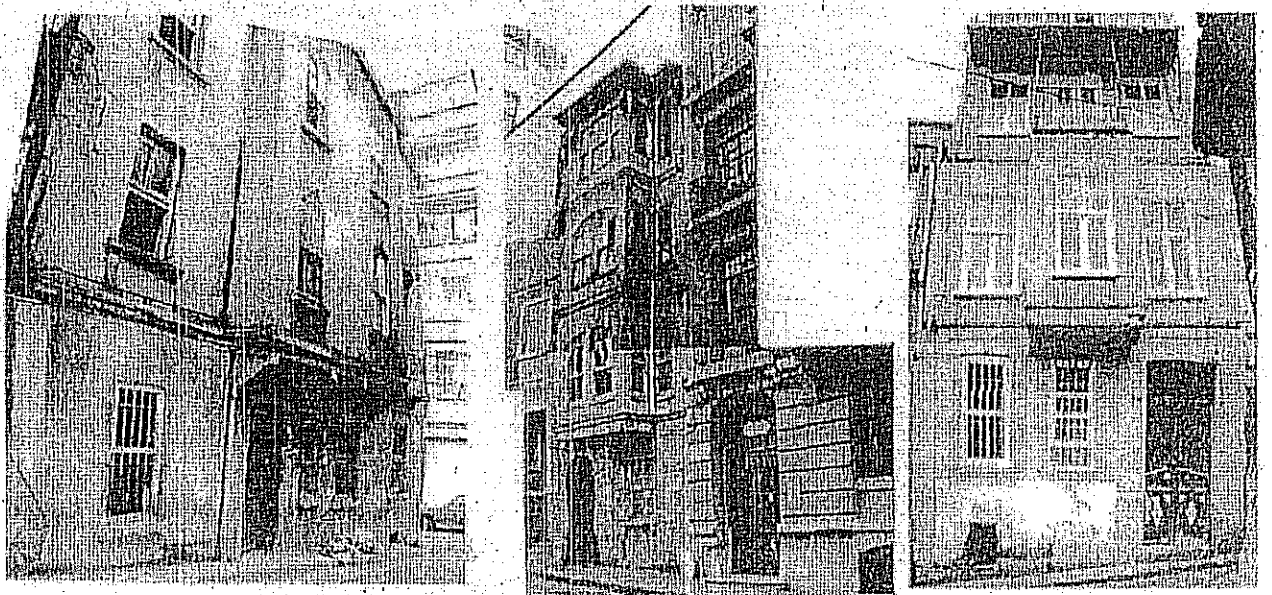
tılırken yerel eğilimler, gözönünde bulundurulmamaktadır. Kentsel imajdan söz edilmekte fakat kent, dünyada çok sayıda kopyası bulunan benzer işlev alanları ile donatılmaktadırlar. Kentler "farklılık" boyutu kapsamında incelendiğinde, kentten beklenen farklılaşmanın ancak tüketim düzeyinde kaldığı görülmektedir.

Uluslararası düzlemdeki tartışmaların yanı sıra ülkemizi ilgilendiren sorunlar üst ölçekten itibaren sıralandığında;

• *Türkiye'de geçerli olan planlama süreci ve ilgili mevzuat böylesi özellikli ve kapsamlı planlama ve projelendirme çalışmalarını yönlendirmede son derece eksik ve hantal kalmaktadır. Pek çok farklı başlık altında dile getirilen planlama sürecindeki kopukluklar, üst ölçekli ve bütüncül planlama politikalarının olmayışı yasal boşluklar ve çelişmeler, özellikle İstanbul gibi bir metropoliten alanın üst ölçekli plan ve politikalarından yoksun oluşu doğal olarak alt ölçeklerde üretilecek olan planlama çalışmalarına da son derece olumsuz yansımaktadır. Planlama sürecinde ve kenti yönetim sisteminde yaşanan çok başlılık da bu sistemin etkin olarak işlemesini engellemektedir.*

• *Siyasi çıkarların yerel çıkarların önüne geçmesi, kentin bir "meta" olarak pazarlanma yarışına sokulması bu süreç içinde özellikle yerel yönetimlerin uzun erimli, kalıcı ve kamu yararı gözetmeyen uzak politikalar üretmeleri*

ÇUKURCUMA

ve bu politikaların gereği olarak; planlamada; planlama sürecini, bu alanda yaşanan çok başlılığı ve gelir yetmezliği konusunu tek suçlu olarak göstermeleri boyutudur:

• En temel sorunlardan bir diğeri ise mülkiyettir. Burada söz konusu mülkiyet sorunu özel ya da kamu mülkiyeti olup, mülk sahibi, kiracı ilişkisi dışında, mülkün çok sahipliği, sahipsizlik, hissedarlara ulaşamama gibi sorunlardır:

• Yerel yönetimlerdeki sorunların en önemlisi ise; yerel yönetimlerin hem kendi içinde, hem diğer üst kamu kurumları ve yerel halk ile olan koordinasyon sorunları kendi bölgelerinde sağlıklı bir envanter çalışmalarının olmaması, yerel halkı ile iletişimi sağlayamaması ve halkı bilgilendirememesidir.

• Yerel halk ise gerek sosyal yapısının gerekse ekonomik yapısının düşük düzeyde olması nedeniyle bu anlamda yerel yönetimlerden de etkin bir bilinçlendirme ya da katılım için destek görmediklerinden çalışmalara katılamamaktadır.

ÖNERİLER

• Ülkesel, bölgesel anlamda üst ölçekli plan kararlarını merkezi idare ve yerel yönetimin birlikte etaplama yaparak oluşturması ve bu plan kararlarında; planlama- uygulama, finans modellerinin düşünülmesi var.

Bu uygulama etapları içinde "Öncelikli Düzenleme Bölgeleri" olarak adlandırılan ve ilk etapta yeniden canlandırılması hedeflenen alt bölgeler belirlenen kriterlere göre seçilecektir. Alan sınırları yerel yönetimler, metropoliten alan yönetimi ile birlikte belirlenerek, merkezi yönetimin onayı ile kesinlik kazanmalıdır. Sınırların saptanmasındaki en önemli kriter ise üst ölçekli plan kararları ve politikalarıdır. Öncelikli düzenleme bölgeleri farklı işlev alanlarını kapsayabilir ve bir yerleşme içinde veya ilçe sınırında birden fazla / yan yana olabilir. Böyle seçilen bir alanda temel hedef planlama sürecinin tüm aktörlerini bir proje etrafında organize bir şekilde bir araya getirmektir. Sürece giren tüm aktörlerin, erkin koordinasyonunun sağlanması, yükümlülük ve taahhütlerinin yerine getirilmesi amaçlanmalıdır.

Etaplama çalışmaları; alana ilişkin geliştirilecek olan temel konsepti ve temel politikaları belirler. İlk etap da ana arterler, yaya aksları, korunması gereken mimari öğeler, korunması gereken peyzaj

öğeleri, temel peyzaj elemanları, yeşil-aklar saptanmaktadır. Diğer kararlar ise uygulama projesinde olgunlaştırılmaktadır (yapılaşma koşulları, dış cephe malzemeleri, çatı formu ve malzeme vb.). Bu kabulleri içeren bir örnek uygulama planı ve vaziyet planı da yerel yönetime yol gösterici nitelikte sunulabilecek bir ek envanter olmak durumundadır.

Daha önce sorunlar bölümünde belirtildiği gibi böylesi alanlardaki mülkiyet ve diğer sorunları çözümlenmede bugünkü yasal sistem ve 3194 nolu yasa yetersiz kalmakta ve işlemlerin yürütülmesinde var olan uygulama araçları dahi kullanılmamaktadır. Bu nedenle yerel yönetim yasa tasarısının düzenlenmesi, dönüşüm yaşanan alanlarda kentsel yenileme- sağlıklaştırmayı sistemmatize edecek ayrı bir yasanın kurgulanması gerekmektedir.

• Yerel yönetimlerin hem kendi içinde hem merkezi yönetim ile hem yerel halk ve kullanıcıları ile her türlü koordinasyonu sağlaması, yerleşmenin her noktası ile ilgili ancak öncelikle yeniden canlandırma yapılacak alan ile ilgili sağlıklı bir envanter çalışması yapması gerekmektedir.

• Projenin gerçek sahibi olan yerel halkın tüm çalışmalar ve aşamalar hakkında bilgilendirilmesi, sürekli olarak toplumsal gelişmelerini sağlayacak, mesleki gelişmelerini sağlayacak eğitim faaliyetleri ile desteklenmeleri gerekmektedir.

Bu yerel halk için yapılacak eğitim faaliyetleri semtte oluşturulacak olan ortak mekanlarda gerçekleştirilecek olup, bu mekanların düzenlenmesi ise proje kapsamında oluşturulacak olan ilk ortak sosyal mekanlar olarak değerlendirilmelidir. Burada önemli olan yerel halk özelinde kiracı, mülk sahibi, konut kullanıcısı veya esnaf gibi tüm mekan kullanıcılarını herhangi bir ayırım yapmadan, örgütsel bir bütünlük içinde sosyal iyileştirme kalkınma programlarına dahil edebilme ve her aşamada katılımın sağlanmasıdır.

Bu öneriler sonucunda kazanımlar neler olacaktır.

• Kent merkezinde bulunan yapıların konut stokuna kazandırılması sonucunda yeni bir yerde yapılacak olan konut alanları için alt yapı, örgütsel hizmetler denetim gibi ülkesel ve yerel bazda ekonomik yarar elde edilirken, terk edilmiş konutlar yeniden kullanılarak kent merkezi yeniden canlandırılabilir.

- Kent merkezindeki konut alanlarını yaşatarak, tarihsel zenginlikler, estetik değerler, kültürel miras korunabilecek,
- Kent merkezinde koruma ve yeniden canlandırılma yapılırken yerel değerler, çok renklilik korunacak ve örgütlenme bir içinde yerel kullanıcılarının da bulunduğu bir proje gerçekleşecek,
- Halkın bu projeye sahip çıkması, sadece sonuç aşamasında değil her aşamada katılımı sağlanacak ve halk sürekli olarak bir eğitim programının içinde olabilecektir.

Bütün bunların sonucunda kent merkezi içinde hem fiziksel mekanın ve sosyal yapının paralel olarak sağlıklılaştırılması sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Abrahams, C; (1970), Şehirleşen Dünya ve İnsanların Mesken Mücadelesi, Yarın Yayınları, çev: T. Sadi, Ankara.

Alkan, A., (1998), "Türkiye'de 1980'den sonra Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri, Türkiye Kent Kooperatifleri, Merkez Birliği Yayını, Ankara.

Akın, Nur, (1998), 19. Yüzyılın II. Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayınları, No: 24, İstanbul.

Berk, İlhan, (1999), Galata, YKY Yayınları, İstanbul.

Çelik, Zeynep, (1998), Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Diğer, İ., (1997) "Toplu Konuta Genel Bir Bakış" kent gündemi Dergisi, yıl 1, sayı :2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul.

Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği,

Unesco Dünya Mirası merkezi,

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, (1998), Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, İstanbul.

Hassan, R., (1987), "Konut ve Toplum: Konutun Toplumsal Yeniden Üretimindeki Rolü Üzerine bazı Düşünceler" Konut ve Gelişme (BM Dünya Konut Yılı için Çeviri Yazılar, çev: R. Keleş, Ankara.

Smith, N., (1979), "Towards a Theory of Gentrification" Journal of American Planners Association.

Tekeli, İ. (1982), Türkiye'de Konut Sorununun Davranışsal Nitelikleri ve Konut Kesiminde Bunalmı, Konut 81, Kent Koop Yayını, Ankara.

Uzun, N., (2000), "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu" İstanbul Dergisi, Ekim 2000, s: 55-61, İstanbul.

Yakar, Hülya, (1999), İstanbul Metropolitan Alanında Alışveriş Mekanlarının Dönüşümü ve Yeni Alışveriş Merkezleri", YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Basılmamış Doktora tezi, İstanbul.

Yakar, H., Dikçınar, B.(2000), "A Milleum in the Global Scene of İstanbul: Tarlabası. XIV. Congress AESOPP, Brno, Czech Republic.

2000-2001 Yılı, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü planlama stüdyosu 4, 5, 6 kapsamında "TARLABAŞI" çalışması.

2000-2002 Yılı, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü planlama stüdyosu 4, 5, 6 kapsamında "Firuzağa-Çukurcuma" çalışması.

Avrupa Ülkelerinde Bölge Planlama Yaklaşımları

Çeviri; Ergun ERGANİ

FİZİKSEL YAKLAŞIM

Avrupa ülkelerinde çok sayıda bölge planlaması yaklaşımı gözlemlenebilir; bunlar, ülkenin ekonomik gelişmişlik derecesine, nüfus yoğunluğuna, alanına ve kent veya çevre politikalarına göre değişmektedir.

Sektörel Programlama

Sektörel programlama kavramı (mekansal uygulamaları da içeren) bölge planlamanın temelini oluşturmaktadır. Ekonomik kriz veya devlet baskısının olduğu dönemlerde, ulusal sektörel politikalar, yeniden yapılanma, yeniden örgütlenme, yeniden sağlama adı altında tekrar şekillenmektedir. Sözü geçen alanların dışında yapılan mekansal uygulamalar önemsiz kalmaktadır.

Diğer yandan, gelişme döneminde, büyük sanayi bölgeleri, altyapı çalışmaları, yeni kentler, sosyo-kültürel altyapı, çevre koruma faaliyetleri gibi devlet yatırımlarının mekana etkisi önem kazanmaktadır.

Avrupa ülkelerinin birçoğunda, özellikle krizli geçen yıllarda, bölge planlama sektörel yaklaşımlar ve çözümlerle başlamıştır.

Mekansal Programlama

Mekansal programlamanın başlıca kaygısı kentsel ve kırsal alanlarda yatırım yapılacak en iyi yer seçimini yapmaktır.

Bölge planlaması konusunda hazırlık ve uygulamayı büyük çapta ülkenin politik yapısı ve ademi merkeziyetçilik veya yetki düzeyi belirlemektedir.

Devlet, eyalet ve iller arasında, değişik kademe-lerde, sosyal ve ekonomik politikalar ve/veya fiziki programlara paralel olarak değişik programlamalar ortaya çıkmaktadır.

Genel kural olarak, ekonomik programlar ve genel ilkeler, bölge planlaması için ulusal düzeyde hazırlanırlar. Bazen, ülkenin küçük ve merkeziyetçi bir yapıya sahip olduğu örneklerde devlet fiziki programlamaları da ilgilenmektedir.

Ekonomik politikalar ve bunların mekansal uygulamaları çoğunlukla bölgesel düzeyde buluşmaktadırlar.

Fiziki programlama, alan kullanım dağılımı, bina yoğunluğu ve yüksekliği gibi ayrıntılandırılmış hassas ilke kararları biçiminde her zaman yerel düzeyde belirlenmektedir. Planların hazırlanışı sırasında yapılan araştırmalarda, özellikle eğer planın üçüncü kişilere yaptırım gücü varsa, halkın aktif rol alması sağlanmaktadır.

Avrupa'da ülkeler dört gruba ayrılmaktadır;

- güçlü yerel (ademi merkeziyetçi) hükümet ülkeleri;
- federal yapıya sahip ülkeler;
- bölgeleşmiş veya yetki dağıtma sürecine girmiş ülkeler;
- halen merkeziyetçi olan ülkeler.

Yeni ara düzeyde (bölgesel) otoriteler yaratmak ve mevcut yönetimlerin gücünü artırma yönünde genel bir eğilim izlenmekle birlikte bu tip reformlar ülkelerin tarihine ve büyüklüklerine göre değişik süreçler izlemektedir.

KURUMSAL YAKLAŞIM

Her Avrupa ülkesinde, bölge planı uygulamalarının kesinlikle kurumsal bir çerçeveye bağlı olduğu görülmektedir.

Güçlü Yerel Hükümet Ülkeleri

Bu ülkelerde (Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Norveç, İsveç, Bileşik Krallık), genellikle üç aşama bölge planlamasına karşılık gelen, üç düzeyli hükümet bulunmaktadır: Merkezi hükümet, il (provinces) veya idari bölümlerin (counties) bölge hükümetleri, belediyelerin yerel idareleri.

Bu gruptaki ülkelerin (İrlanda hariç) ulusal planları bulunmamakta, merkezi hükümetler sadece genel hedefleri ve kuralları belirlemektedir. Bunlar, planlama programlarında dikkate alınacak ulusal çıkarlar hakkında bölgesel ve yerel otoriteleri bilgilendirmeye yönelik bir planlama çerçevesi oluştururlar. Genelde, iller veya idari bölgeler, bölgesel programları yapmakla yükümlüdürler. Bunlar bir yandan ulusal politika ilkeleri ile yerel bölgesel planlama gereksinimlerini (dikey koordinasyon), diğer yandan merkezi yönetim birimlerinin sektörel programlama faaliyetlerini (yatay koordinasyon) tek programda birleştiren genel master planlardır.

Böylelikle, her kademenin kendi planlama fonksiyonu bulunmaktadır. Ancak bu planların üst kademe belirlenen çerçeveyi yansıtması gerekmekte, ayrıntılı yerel programlar bölgesel otoriteler tarafından, bölgesel programlar da bölge planlama ile yetkili bakanlık tarafından onaylanmaktadır.

Finlandiya'da ulusal ve belediye olmak üzere yalnızca iki politik kademe bulunmaktadır. Ulusal programlama sosyo-ekonomik ve mali nitelikli iken fiziksel program özellikle belediyelerin sorumluluğundadır. Bununla beraber, 1975 Planlama Kanunu bir bölgesel yaklaşım içermekte ve sosyo-ekonomik programlamanın şartlarını belirlemektedir:

- 12 il (eyalet) idaresi tarafından gerçekleştirilen ekonomik ve mali programlama (İçişleri Bakanlığı)
- bölgesel kalkınma planları (seçilmiş birleşik komiteler, resmi görevliler)

• bakanlıklarca ve belediyelerce gerçekleştirilen sektörel planlar.

Fiziksel programlama aşamasında ise belediye ve bölge planları merkezi otorite tarafından onaylanmaktadır.

Hazırlanmakta olan reformlar, seçilmiş meclisler aracılığı ile bir ara kademe politik kurum tanımlanmakta, bölge programları koordinasyonu gerektirmekte, yalnızca belediye master planları uygun merkezi bir yapının onayını gerektirmektedir.

Danimarka'da, 1970'den beri, ulusal planlama direktiflerini verme hakkı ulusal düzeye (Çevre Bakanlığı) devredilmiştir. İdari bölümler, belediyeleri bağlayan bölgesel programlarını ulusal düzeyde onaylamak üzere hazırlamaktadır.

Norveç'te 1965 ve 1973 yasalarıyla planlama programlarının idari bölümler ve belediyeler tarafından hazırlanması öngörülmüştür. Merkezi otoriteler, ulusal ekonomik program ile, bölge idare planları ve belediye nazım planları arasındaki uyumun sağlanması için, planlama ile ilgili yasaların ve sektörel programların hazırlanmasından sorumludurlar. Bölgelerarası planlama komitesi, bütün bu planların koordinasyonunu sağlamaktadır.

Programlama ve planlama yasasında yapılacak bir reform, idari bölgelerin seçilmiş yerel yönetimlerinin gücünü daha da artıracaktır. Bu şekilde hükümet organlarının hizmetinde olan belediye meclislerine nazım planları ve yasaya uygun detay planları onaylama imkanı sağlanacaktır.

İsveç'te, idari bölge ve hatta belediye düzeyinde yerel devlet idareleri bulunmaktadır ve bunlar programlama sürecinde önemli rol oynamaktadır. Genel politika, belirli sektörlerle ilgili bölge idaresi (county) ofisi ve idare yürütme ofisi tarafından temsil edilen merkezi organlarca ortaya konmaktadır.

Fiziksel programlama, ulusal planlama direktiflerine uygun arazi tahsisi konusunda tam yetkili belediyelerle ulusal düzey arasında bölünmüştür.

Hollanda'nın 1965 Yasası çeşitli düzeydeki planların karakterini belirlemektedir. Ülkesel plan yoktur, fakat üç genel politika raporu (hedefler,

kentleşme, kırsal alanlar) ve yapısal ana hedefleri belirleyen kılavuz bulunmaktadır.

Planlama yasal olarak geri planda değildir. Fakat planlama sorunları konusunda idari düzeyler arasında (ulusal, bölgesel ve yerel) sürekli koordinasyon ve işbirliği vardır.

Bölgesel Planlama Konseyi (bakanlar), Ulusal Bölgesel Planlama Kurulu (idare), Ulusal Bölgesel Planlama Servisi (üst komiserler), ve Bölge Planlama Danışma Komitesi (uzmanlar ve sosyo-ekonomik temsilciler) planların koordinasyonuna yardımcı olurlar ve ulusal düzeyde ana hedefleri belirlerler. Uyuşmazlık durumunda, il veya merkezi otoriteler son anda kendi istediklerini empoze edebilirler.

İngiltere'de, İngiltere, Wales (Galler), İskoçya ve Kuzey İrlanda'da planların hazırlanması ve uygulanması için yerel idarelere geniş yetkiler veren ayrı yasalar bulunmaktadır. Merkezi hükümetler yasama yöntemlerinin ve planlama direktiflerinin (ulusal plan yoktur) taslağını yapar, ulusal yararlar için yürütülecek görevleri denetler, idari bölünmelerin stratejilerini onaylar, yeni kent politikalarını ve kent merkezlerinin yeniden yapılanmasını izler.

Hazırlanan reform, kentleri birbirine bağlayan stratejiler yerine, yerel planlama çalışanlarının izleyeceği ilkeleri esas almaktadır.

İrlanda Cumhuriyeti'nde, planlama ve programlamada merkezi hükümetin geniş kapsamlı yetkisi bulunmaktadır.

Hükümet bölgesel ekonomik kalkınmanın ulusal politikalarından sorumlu olup, bölgesel gelişme idareleri, sınırları hükümet tarafından belirlenmiş dokuz planlama bölgesinde görev yapmaktadır.

Yerel planlar, çeşitli planlama otoritelerinin gelişme programlarını koordine eden Çevre Kurumu tarafından onaylanmaktadır.

Federal Yapıya Sahip Ülkeler

İsviçre, Federal Almanya Cumhuriyeti ve Avusturya'da, bölgeler (*Länder*, cantons) merkezi hükümet oluşumundan önce ve bundan dolayı bazen federal yönetimden arta kalan bir yapı olarak bulunmaktaydı. Konfederasyon (*Bund*) ve

Kantonlar veya *Länder* 'lerin kendine ait yasaları bulunmaktadır.

İsviçre'de, bölgesel planlamanın genel prensipleri Konfederasyon tarafından ortaya konmaktadır. Kantonların hazırlayıp Federal Konseyin onayladığı master planlar iki tarafı da bir araya getirmektedir. Belediyelerin arazi kullanım planları, Kantonlar tarafından onaylanmakta ve üçüncü şahıslara karşı yaptırım gücü bulunmaktadır. Hiçbir direktif bir üst düzey otorite tarafından zorla kabul ettirilmemektedir. Fakat üç planlama düzeyi arasında uzlaştırma yöntemleriyle desteklenen müşterek bir uyumdan söz edilebilir.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, Bölgesel Planlamadan Sorumlu Bakanlar Daimi Konferansı 1975 için tavsiye niteliğinde ilke ve hedefleri içeren bir çerçeve program hazırlamıştır. Her bir eyalet kendi planlama programını hazırlamakta ve kendi planlama hukuku çerçevesinde süreçleri tanımlamaktadır. Belediyeler gelişme programları ile hem üçüncü şahsa karşı yaptırım gücü bulunmayan genel alan kullanımı planlarını hem de yaptırım gücü bulunan detaylı yerleşim alanlarını kesin ve açık olarak belirtmektedir. Halka danışılmış ve kabul edilmiş planlar yerel otoritelere aktarılarak Eyalet Başbakanı tarafından onaylanmaktadır.

Avusturya'da planlamayla ilgili kanunlar ve yönetmelik *Länder* için önemli iki konudur. Federal Hükümet sektörel programlamalar (örn.; büyük alt yapı hizmetleri) ve bölgesel gelişme için yol gösterici parametreler aracılığı ile devreye girmektedir. Avusturya Bölgesel Planlama Konferansı (ÖROK) genel yaklaşımı ve yerel otoriteler arasındaki planlama programlarını ve ölçütlerini koordine eder. Amacı mikro-bölgelerin özellikle önemsiz ve dağlık alanların geliştirilmesidir.

Bölgeselleştirilmiş Ülkeler

Bölgeselleştirilmiş ülkelerde (Belçika, Fransa, İtalya, İspanya), yeni oluşturulan bölgelere, bölgesel planlama konusunda danışmanlık veya işbirliği şartı olmadan hükümet gücü anlamında bir yetki devri olduğunu gözlemekteyiz (İspanya, Belçika). Ayrıca, yasama gücünün Anayasa tarafından belirlendiği veya valinin idari gücünün Bölgesel Konsey ve Genel Konsey Başkanı'na devredildiği

(Fransa), veya sınırlı yasama güçlerinin devredildiği (İtalya) durumlar bulunmaktadır.

İtalya'daki hedefler, ulusal düzeyde bölgelerle yapılan müzakerelerle formüle edilmektedir; yerel idarelerin uygulama programlarını çizmeleri için son direktifler kesin ve açık olarak belirlenmektedir. Böylece, bölgeler koordinasyon rolü oynamaktadır.

Belçika'da herhangi bir ulusal plan bulunmamaktadır ve bölgesel konsey bölge planlamasında önemli rol oynamaktadır. Bölgeler yeterli ayrıntıda bölgesel, alt-bölgesel ve sektörel programları hazırlamaktadır. Sektörel planlar halk araştırması içermekte ve üçüncü şahıslara karşı yaptırım gücü bulunmakta, fakat işlemler çok uzun sürmektedir. Belediye düzeyinde hemen hemen hiçbir arazi kullanım planlaması bulunmamaktadır.

İspanya'da hükümetin ekonomik programındaki genel kurallar ile yönetilirken ve ihtiyaçlara cevap verecek bölgesel araçlar yaratılırken, asıl rol, mekansal planlama alanında özel yasama gücü bulunan özerk komünlere düşmektedir. Ulusal planları hazırlanmamıştır ve koordinasyonda problemleri bulunmaktadır.

Fransa'da, son zamanlarda gerçekleştirilmiş olan ademi-merkeziyetçi reform ile sosyal yardım, eğitim, ulaşım ve ekonomik kalkınma sektörlerinde bazı planlama yetkileri ara otoritelere (bölgelere ve bölümlere) devredilmiştir. Büyük kentsel ve kırsal alanlarla ilgili olarak kalkınma ve planlama stratejileri sürecinden sonra belediyeler, halkın katılımını sağlamak ve üçüncü şahıslara karşı yaptırım gücü bulunan arazi kullanım planlarını oluşturmakla sorumludurlar.

Bölgesel planlama alanında fonlar (FIAT veya FIDAR), ulusal düzeyde Bölümler Arası Bölgesel Planlama ve Bölgesel Eylem Komitesi aracılığı ile kullanılmaktadır.

Böylece, bölgelerle planlama kontratı, yardım şeması, kanun tasarısı, haberleşme ağı nazım planlarında ve kimi politikalarda önemli sonuçlar elde edilmiştir. Raporlar, bazı yerel örgütleri de yöneten DATAR tarafından hazırlanmaktadır.

Halen Merkezi Sistemde Bulunan Ülkeler
Bunlar Yunanistan, Portekiz, Türkiye, Kıbrıs, Lüksemburg'u kapsamaktadır:

BÖLGESEL PLANLAMAMANIN TEMEL HEDEFLERİ

Bölgesel/mekansal planlama, araştırırken hedefe varmayı amaçlar:

Bölgelerin dengelenmiş sosyo-ekonomik gelişimi

Avrupa'yı bütün olarak etkileyen ekonomik işlemleri ele alırsak, belirli bölgesel karakterleri ve önemli rolleri olan gelişme akışlarını ve ilişim ağlarını tanımlı hızlı gelişen bölgelerin büyümesini kontrol etmeli, geri kalmış bölgelerin gelişimini teşvik etmeli ve gerileyen bölgelerdeki ekonomik iyileşmeyi teşviklerde önemli olan veya ciddi işsizlikten kaynaklanan özellikle Avrupa düzeyinde işçi göçü aracılığıyla ortaya çıkan sorunlarıyla tehdit edilen bölgelerde altyapı sağlamalı veya iyileştirmelidir. Özel gereksinimleri olan ve sosyo-ekonomik dengeleri için yapısal potansiyeli olan ikinci alanlar Avrupa'nın endüstriyel ve ekonomik merkezlerine iyi bir şekilde bağlanmalıdır.

Yaşam kalitesinin geliştirilmesi

İnsan topluluklarının ev işi kültür, boş zaman veya hayatın her gününün kalitesinin gelişmesi, iş olanaklarının artırılmasıyla her bir bireyin refahının yükselmesi, farklı nüfus bölümlerinin amaçlarının karşılanması ve en uygun şekilde kullanacağı yere yerleştirilerek ekonomik koşulların, sosyal ve kültürel rahatlıklarının geliştirilmesi insanların cesaretlendirilmesini içerir.

Doğal kaynaklardan ve çevre korumasından sorumlu yönetim

Doğal kaynakların kullanımı için artan talep ve doğal kaynakların korunması gereği arasındaki gelişmeyi mümkün olduğu kadar azaltacak stratejiler.

jiler geliştirilmelidir. Bu stratejiler aynı zamanda, toprak kaynakları, hava, su, enerji kaynakları, fauna ve flora konusunda doğal güzelliklere ve kültürel ve mimari miraslara özel ilgi gösteren çevre yönetiminden sorumlu bir yönetim alıştırmasını da garanti etmelidir.

Toprağın akılcı kullanımı

Yukarıda tanımlı olan temel unsurlar doğrultusunda büyük kentsel ve endüstriyel komplekslerin konumu, organizasyonu ve gelişimi, bityük yapılar, tarımsal ve ormanlık alanları özellikle kapsamaktadır. Her bölgesel/mekansal planlama politikasının, illerin yararına olan amaçlara ulaşmayı mümkün kılmak için arazi kullanım politikasıyla olan birliktelini sağlamak gerekmektedir.

BÖLGESEL/MEKANSAL PLANLAMANIN TEMEL KONUSLARI

Bölgesel/Mekansal planlama amaçlarına ulaşmak aslında politik bir konudur.

Birçok özel ve kamu ajansları, mekan organizasyonun gelişim ve dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Bölgesel/mekansal planlama, disiplinler arası bütünleşme ve koordinasyon arzusunun ve ilgili otoriteler arasındaki işbirliğini gerektirmektedir.

Çeşitli sektörler arasında koordinasyonu sağlamaya çabılır

Koordinasyon için gösterilen çaba çoğunlukla nüfus dağılımını, ekonomik aktiviteleri, habitak, yerel hizmetleri ve enerji arzını, ulaşımı, su arzını ve saflaştırılmasını, gürültü önleme ve atık yönetimini, doğal, tarihi ve kültürel çevre varlıklarını ve kaynaklarının korunmasını içermektedir.

Yunanistan'daki fiziksel ve bölgesel planlama kanunları merkezi düzeyde oluşturulmuştur. Önemli altyapı hizmetleri ve ulusal ölçekte koruma alanlarını içeren bir ulusal planlama stratejisi hazırlıkları bulunmaktadır. İdari birimlerin ayrıştırılma çalışmaları sürmekte, yerel otoritelerle birlikte hükümet tarafından onaylanmak üzere bölgesel ve yerel fiziksel planlar yapılmaktadır.

Lüksemburg'da mekansal planlama hem ulusal hem de belediye bazında 1937 ve 1974 yasalarına dayanarak yürütülmektedir. Bölgesel Planlama master programları Bölge Planlama Bakanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Bunlar Kabine tarafından onaylanmaktadır ki bu devlet düzeyinde mecburidir, başka bir deyişle belediyelerin haricinde bakanlıkları, resmi kurumları ve diğer halk otoritelerini bağlamaktadır. İşin detaylı kısmı parçalı olarak (endüstriyel veya doğa koruma alanlar, vs.) veya kapsamlı (örn. dört planlama bölgesi için) planlama programları ile doldurulamaktadır. Belediyeleri ve bireyleri bağlayan bu programların halkın görüşlerinden sonra kurallara göre bir kere ilan edilmesi zorunludur.

Grand Duchy'deki her bir komünün, belediye konseyi tarafından ön koşullu olarak benimsenmiş ve üçüncü şahıslara karşı yaptırım gücü bulunan belediye planlama projelerini hazırlaması gerekmektedir. Proje hazırlama aşaması halkın görüşlerini almayı da kapsamaktadır ve bunun İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanması gerekmektedir.

Kanunların gözden geçirilmesi süreci programların daha iyi uyum içinde olmalarının ve demokratikleşmelerinin sağlanmasına ön ayak olmaktadır.

Portekiz'de ulusal düzeyde hiçbir fiziksel planlama bulunmamaktadır, fakat sektörel hizmet programları (ulusal çıkarlarını gözetken koruma alanları, çok-belediye şehir planlama şemaları) bulunmaktadır. Ulusal orta-dönem ekonomik plan sadece kurallar dizisidir; politik bölgeler henüz kurulmamış, uzun dönem bölge ve alt-bölge planları bölgesel düzenleme kurulu tarafından (hükümet birimlerinden ayrıştırılarak) hazırlan-

muştır. Belediyeler kent planlama şemaları ve ayrıntılı gelişme projelerini (kırsal alanlar hariç) hazırlayabilmektedir; bunun merkezi düzeyde onaylanması gerekmektedir.

Türkiye'de ise iki değişik düzeyde planlama bulunmaktadır. Merkezi hükümet ekonomik ve finansal planlamayı yönetir ve gelişim alanları (örn. deniz kıyısı dinlenme yerleri) ve bölgesel çalışmalar için planlar hazırlar.

Yerel idarelerde, belediyeler ulusal planlama kurallarını izlerler ve planlarının merkezi yönetimce onaylanması gerekmektedir.

Kıbrıs'ta ulusal otoriteler ada için plan yapmakla yükümlüdürler. Yerel planlardan önce alt bölgesel planlar ada planı ile ilişkilendirilerek hazırlanır.

SONUÇ

Avrupa'da kurumsal yapılardaki mozaikte devletin öncelikli bir role sahip olmasına rağmen, her ülkede ekonominin ve mekansal yaklaşımın birleştirileceği potansiyel bir planlama düzeyi bulmaktayız; o da bölge olarak tanımlanmaktadır. Tabii ki ilgilenilen sorunlar tamamen bölgesel düzeyle sınırlandırılmıştır, ve ulusal veya hatta Avrupa düzeyinde önem taşıyan sorunların ayrıntılı koordinasyonu ve bazen hakem kararı ile halledilmesi için üst-bölgesel uygulamalar gerekmektedir.

Avrupa bağlamında üst-ulusal faydaların varlığını düşünmek mümkün müdür? Özerk devlet ile Avrupa Konseyi'nin Avrupası arasında en uzak paraleli çizmek şüphesiz mümkündür. İkona ve teşvik gücü, özerk devletlerin yasama kararlarının gücüyle karşılaştırılmaz. Avrupa bölgesel planlamasında uygulama kavramına ulaşmak için planlamada bölgesel ve ulusal yaklaşımları ve hatta üst ulusal kurumları tanımlamamız stratejik olarak başından sonuna kadar gereklidir.

KAYNAKÇA

European Regional Planning Strategy (Chapter 1), CEMAT: European Conference of Ministers Responsible For Regional Planning, Council of Europe, 1992

Çeşitli düzeylerdeki karar verme ve finansal kaynaklarda eşit dağılım arasındaki düzenlemeyi ve işbirliğini kolaylaştırır.

Bölgesel/mekansal planlamalarda yer alan çeşitli otoritelere karar alma ve yürürlüğe koyma yetkisi yeterli finans desteği ile birlikte verilmelidir. Yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde optimal düzenlemeyi temin etmek için bir de sınır ötesi işbirliği konusunda her zaman üst veya alt düzeyde planlanmış işler, mevsim tedbirler göz önüne alınmalıdır. Sonuç olarak yoğun bir iletişim gerekmektedir.

Yerel Düzeyde: Bölgesel ve ulusal planların temel yararlarını esas alan yerel otorite kalkınma planlarının koordinasyonu sağlamak.

Bölgesel Düzeyde: Bölgesel otoriteler arasında düzenleme yapan ve hem yerel hem ulusal otoriteleri hem de birbirlerine komşuluk eden ülkeler arasında da en uygun düzeyde bölgesel/mekansal planlama politikalarını izlemek.

Ulusal Düzeyde: Farklı bölgesel/mekansal planlama politikalarının, hem bölgesel yardım ayarlamalarını hem de ulusal ve bölgesel amaçların uyum düzenlemelerini yapmak.

Avrupa Düzeyinde: Avrupa'nın genel dengeli gelişme hedeflerine ulaşmak için bölgesel/mekansal planlama politikalarının düzenlenmesi.

Halkın Katılımına Dayanır.

Herhangi bir bölgesel/mekansal planlama politikası, hangi düzeyde olursa olsun, halkın aktif katılımına dayanarak oluşturulmalıdır. Halkın açık ve anlaşılabilir şekilde planlama sürecinin her bir bölümünden, kurumsal yapıların ve işlemlerin taslağından itibaren bilgilendirilmesi şarttır.

Değişen “Bölge” Anlayışı’nın Türkiye’ye Yansımaları Üzerine Yapılan Çalışmalar*

Başak AVCIOĞLU, Deniz ÇELEBİ, Murat ÇEVİK, Güldem SARAL,
Suna Senem YAŞAR

SOSYO-EKONOMİK YAPI FARKLILAŞMASI

Suna Senem YAŞAR

Şehir Plancısı, Lisans ODTÜ, ODTÜ Bölge Planlama Yüksek Lisans Öğrencisi

Mekana bakıldığında doğal ve toplumsal kaynakların eşit şekilde dağılmadığı görülür. Bunun sonucu olarak gelişmeler mekanda dengeli bir şekilde gerçekleşmez ve ortaya gelişmiş, az gelişmiş gibi tanımlamalarla nitelenen gelişmişlik farklılıkları çıkar. Gelişmişlik farklılıkları ülkeler arasında görülebildiği gibi ülke mekanı üzerinde bölgeler arasında da mevcuttur. Bu farklılıkları ortaya çıkarmak için gelişmeye yön veren sosyal ve ekonomik faktörler kullanılmaktadır. Sosyal ve ekonomik gelişme farklılıkları çok boyutlu düşünülmektedir. Kısacası sosyal ve ekonomik gelişme, iktisadi büyüme kavramının yanında yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleride içermektedir.

Bölgelerarası sosyo-ekonomik yapı farklılaşmaları, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de mevcuttur. Diğer ülkeler gibi Türkiye’de de sosyo-ekonomik yapı değişkenleri gelişmişlik farklılıklarını tespit etmek ve bölgesel sınıflandırmalar ortaya çıkarmak için kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı sosyo-ekonomik yapı değişkenleri kullanılarak klasik bölgesel sınıflandırmayı örneklendirmektir. Çalışmada kısaca şöyle bir yöntem izlenmiştir. Öncelikle değişkenleri oluşturan ham veriler toplanmıştır. Bu ham verilerin oranlanması sonucu değişken-

ler elde edilmiştir. Her değişken haritalandırılarak değerlendirilmiştir. Sonra standartlaştırılarak bu değişken verilerine temel bileşen yöntemiyle yapılan faktör analizi uygulanmıştır. Bu yöntem sonucunda değişkenler arası korelasyon matrisi ve değişkenlerin faktör yükleri elde edilmiştir. Değişken faktör yüklerinin standartlaştırılmış verilerle çarpılmasıyla 80 ilin faktör yükleri bulunmuştur. Bu yükler benzer özellikte illerin belirlenmesi için kümeleme analizinde kullanılmıştır. Son olarak faktör yükleri ve kümeleme analizi sonuçlarından haritalar elde edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Sosyal ve ekonomik yapı farklılaşmalarını göstermek için kullanılacak göstergelerden üçü sosyal, ekonomik ve günümüzde gelişme farklılıklarını göstermesi açısından önem kazanan bilim ve teknoloji göstergeleridir.

Sosyal yapı göstergelerinden eğitim, sağlık ve demografik göstergeler insangücü ve nitelikli insangücünün yer seçimi açısından değerlendirilir. Bunun yanında sosyal göstergelerin diğer amacı ise toplumsal gelişmişlik düzeyini göstermektir.

Ekonomik göstergelerden sanayi, tarım ve inşaat göstergeleri bu sektörlerdeki üretimin ekonomiyeye ve gelişmeye katkılarını ölçmek amacıyla kullanılır. Mali göstergelerde ise yatırımlar ve gelir gelişmeyi belirleyen unsurlar olarak değerlendirilir. İstihdam göstergesi insan gücünün sektörlerde dağılımı ve ekonomik faaliyetleri göstermesi açısından kullanılır. Altyapı, yatırımların hangi

Ekonomik göstergeleri haritalardan ve değişkenler arası korelasyon matrisiyle incelediğimizde görüyoruz ki, Türkiye'nin sanayi aktiviteleri batıda yoğunlaşmıştır. Sanayilerin birbirine yakın olma isteği, Türkiye'nin doğusundaki altyapı yetersizliği, girişimcilere bu bölgede yer seçmeleri için yeterince destek sağlanmaması ve teşvik belgeli yatırım gibi faktörlerinde batı bölgesinde yoğunlaşması bunun nedeni olabilir. Tarım göstergelerinin sonucunda tarımsal üretim değerinin İç Anadolu'da toplanmış olduğunu görmekteyiz. Konut alanlarının sanayi, nüfus ve göçün etkisiyle batıda

daha fazla olduğu söylenebilir. Banka mevduatı, kişi başına kredi miktarı ve şube sayılarında bu bölgelerde daha yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bunun nedenleri sanayileşmenin daha çok bu kesimde gerçekleşip nüfus artışı, hizmetler ve finans sektörlerinin de beraberinde getirmiş olması olabilir. Bunu, istihdam verilerinde desteklemektedir. İstihdamda tarım sektörü hariç batı ağırlık kazanmış durumdadır. Bu da batıda sanayi işyeri sayısının doğuya oranla daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Mali kurumlar ve ticaret sektöründe istihdam batı dışında özellikle Akdeniz kıyısında yoğunlaşmıştır ve turizmin bunda bir etken olduğu söylenebilir. Tarım sektöründeki istihdam yapısı diğer sektörlerle zıt korelasyona sahip olup Türkiye'nin doğusunda görece olarak daha yüksektir. Genel bütçe vergi gelirleri yurdun batısında daha ağırlıklı iken kamu harcamaları yurdun her bölgesine dağılmış durumdadır. Yani batı illerinden elde edilen gelirlerle diğer iller desteklenmektedir. Altyapı göstergelerinden yatırımın genel olarak batıyı tercih edebileceği ortaya çıkmaktadır. Kısacası, bütün bu değişkenlerin sonucunda Türkiye'de özellikle doğu ve batı arasındaki gelir farklılığının ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

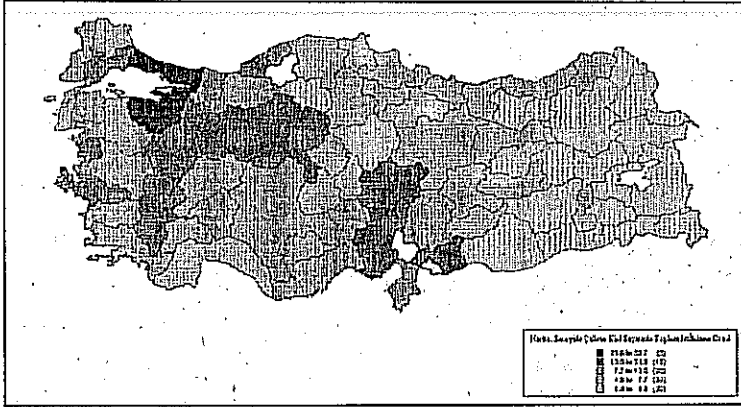
Bilim ve teknoloji göstergelerinin homojen olamamaları birlikte gelir farklılığı ve sektörel aktivitelerin sonucu olarak batıda toplandığını görmekteyiz. Teknolojik altyapıyı destekleyen diğer faktörlerde bunlara paralel olarak aynı niteliklere sahiptir.

Değişken verileri genel olarak incelendiğinde mekansal olarak çoğunlukla daha homojen bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Bu yapıda sonucu olarak kullanılan değişkenlerin dağılımından genel olarak Türkiye'de batı ve doğu olmak üzere iki farklı yapı gösteren bölge olduğu yorumunu çıkarmak mümkündür.

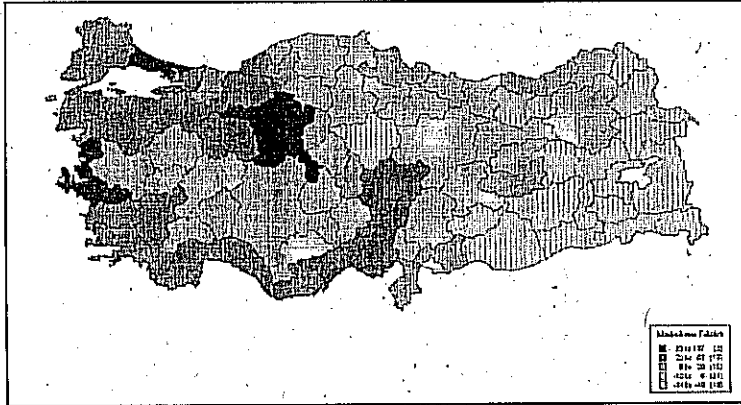
Aşağıda bu çalışmada kullanılan değişkenlerden bazıları haritalandırılmış şekilde görülmektedir (Harita 1, 2, 3, 4). Burada örneklendirilen haritalandırılmış değişkenlerden de doğu ve batı olmak üzere iki genel bölge varlığının ortaya çıktığı söylenebilir.

Analiz Sonuçları

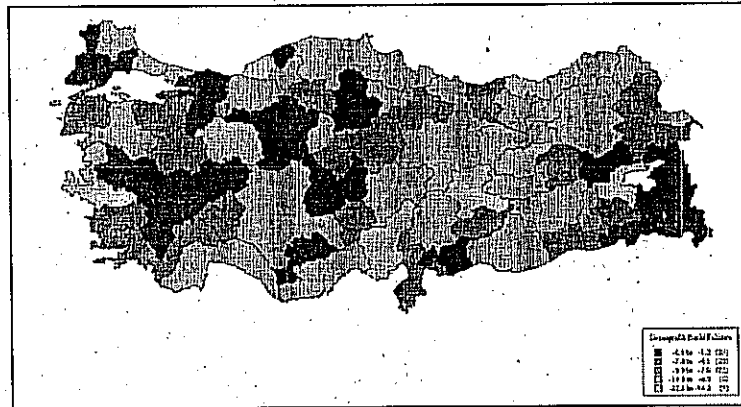
İlk analiz yöntemi olan faktör analizinde değişken verilerinin standartlaştırılmış hali kullanılmıştır. İlk olarak, bu analiz sonucunda elde edilen değişkenler arası korelasyon matrisi incelenmiştir. Ardından, matris ile değişkenler arası ilişkiler

Harita 4: Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (1990)

Harita 5: Modernleşme Faktörü

Harita 6: Demografik Baskı Faktörü

ortaya çıkarılmıştır. Buna göre özellikle demografik verilerden ortalama hanehalkı ve doğum oranı, istihdam verilerinden tarım sektöründe çalışanlar sayısı, diğer sosyal yapı göstergelerinden yeşil kart sahipliği değişkenlerinin diğer değişkenlerle zıt korelasyona sahip olduğu görülmüştür.

Temel bileşen yöntemiyle yapılan faktör analizi sonucu 62 tane olan değişkenimiz 11'e düşmüştür. Bu 11 bileşenden ilk üçü %60 civarında datayı açıklamaktadır (Tablo 1). Çıkan ilk bileşen datayı %42 oranında açıklamakta, gelişmeyi destekleyen şehirleşme oranı, kişi başına gelir, banka kredileri, faks abonesi sayısı, tarım sektörü hariç istihdam değişkenlerinin faktör yüklerinin bu faktörde yüksek olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu bileşen "modernleşme" olarak isimlendirilmiştir. İkinci faktör datayı %11 civarında açıklamaktadır. Demografik verilerden ortalama hanehalkı sayısı, doğum oranı gibi baskı unsuru oluşturanların ön plana çıktığı bu bileşene "demografik baskı faktörü" demek doğru olabilir.

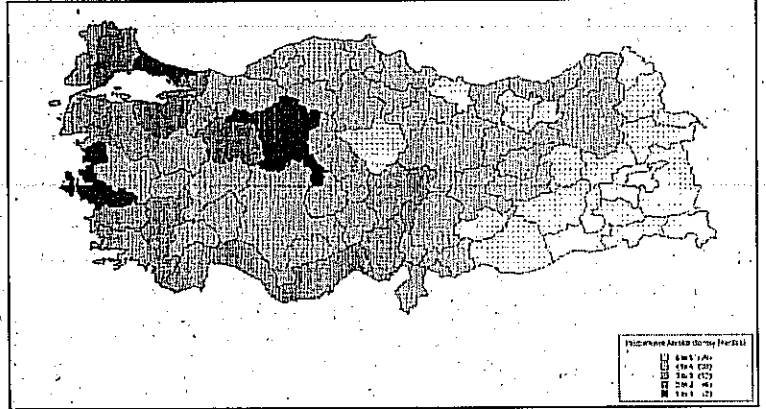
Tablo 1: Faktör Analizi Sonucu Elde Edilen 11 Bileşenin Yüzdeleri

Bileşen	Yüklerin Çıkarılmış Toplamları		
	Toplam	Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzdesi
1	26.312	42.439	42.439
2	6.654	10.732	53.17
3	4.258	6.867	60.038
4	2.528	4.077	64.115
5	2.345	3.783	67.898
6	2.07	3.339	71.237
7	1.575	2.54	73.777
8	1.545	2.491	76.268
9	1.47	2.371	78.639
10	1.36	2.193	80.832
11	1.118	1.804	82.636

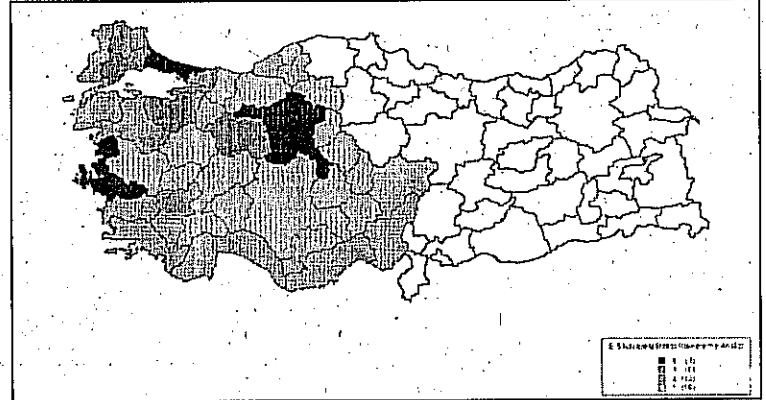
Verilerin faktör yüklerinden elde edilen il faktör yükleriyle oluşturulan haritalar incelendiğinde, modernleşme faktörü haritasında (Harita 5) Ankara, İstanbul ve İzmir illeri odak noktaları olarak ortaya çıkmıştır. Bu illerin çevre illeri de etkilediğini söylemek mümkündür. Buna ek olarak doğuda Gaziantep, Hatay, Elazığ, Trabzon ve Samsun illerinin çevrelerindeki illere servis sağlayan iller olarak ön plana çıktıklarını bu faktörden yorumlamak mümkündür. Demografik baskı faktörü incelendiği zaman homojen olmayan bir yapıyla karşılaşılmaktadır (Harita 6). Çalışmanın üçüncü bölümü belli gruplaşmaları belirlemek için yapılan kümeleme analizidir. Bu analiz sonucu modernleşme faktörü haritasında ortaya çıkan gruplaşmayı destekleyici bir yapının ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Modernleşme fak-

töründeki gibi bu analizde de Ankara, İstanbul ve İzmir illeri odak noktaları olarak ortaya çıkmıştır ve yine bu illerin çevre illerde yarattığı etki görülmektedir (Harita 7).

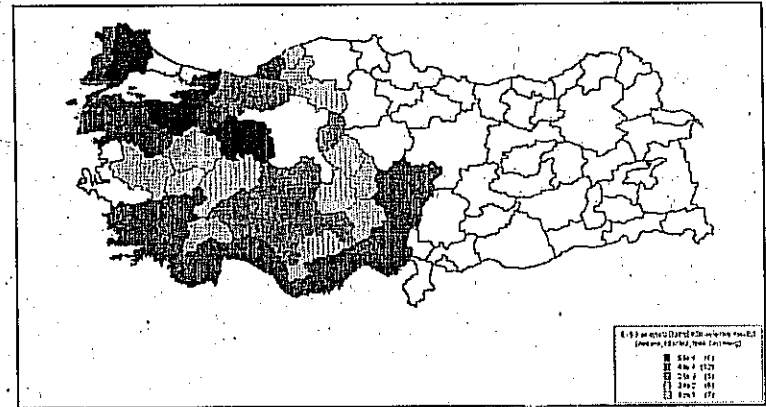
Her iki analiz sonucunda oluşan gruplardan çıkarabileceğimiz bir sonuç Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin verisi ile diğer illerin verisi arasında büyük farklılık olduğundan dolayı özellikle Akdeniz kıyısı illeri ve Ankara arasında kalan alan ve E-5 karayolu doğusundaki alanın büyük bir homojenlik gösterdiğiidir.

Harita 7: Cluster Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Gruplaşmalar

Harita 8: E-5 Karayolu Batısı Kümeleme Analizi

Harita 9: E-5 Karayolu Batısı Kümeleme Analizi (Ankara, İstanbul, İzmir hariç)

Bu sebepten dolayı yapılan ikinci kümeleme analizi ve faktör verileri gruplamaları için Türkiye, E-5 karayolunun batısı ve doğusu olmak üzere ikiye ayrılıp incelenmiştir.

Sonuç olarak, yapılan kümeleme analizinde daha alt gruplaşmaları görmek mümkün olamamıştır. Bu sebepten dolayı yapılan ikinci kümeleme analizi ve faktör verileri gruplamaları için Türkiye, E-5 karayolunun batısı ve doğusu olmak üzere ikiye ayrılıp incelenmiştir.

E-5 karayolu batısı için iki gruplama çalışması yapılmıştır. İlk olarak yapılan kümeleme analizinde Ankara, İstanbul ve İzmir illeri odak noktaları olarak ortaya çıkmış, alt gruplaşmalar yine elde edilememiştir (Harita 8). İkinci olarak Ankara, İstanbul ve İzmir illeri çıkarılarak yapılan kümeleme analizi sonucunda alt gruplaşmaların daha iyi şekilde belirlendiği gözlemlenmiştir. Örneğin daha önce homojen dediğimiz bölgede Konya ve Isparta illerinin ön plana çıktığını görülmektedir (Harita 9). Bu gruplaşma sonucunda Akdeniz ve İstanbul'un Ankara üzerinden Bolu, Sakarya, Konya ve Burdur illeri ile bağlandığı görülmektedir. Bu illeri birleştiren karayolunun bir etkisi olabilir.

E-5 karayolu doğusunda yapılan analizler sonucu batının etkisi ortadan kalktığı için alt gruplaşmalar elde edilebilmiştir. Burada gelişmenin batıya komşu olan alanlarda daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca bu analizde de daha önce de bahsettiğimiz moderleşme faktörünün haritalanması sonucu ortaya çıkan servis sağlayıcı illeride tekrar elde etmek mümkün olmuştur. (Harita 10)

Ankara, İstanbul, İzmir illerinin çevre illere olan etkilerinin oranı görebilmek için son olarak bu illerle çevre illerinin faktör yükleri karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir (Harita 11). Bu üç illin çevresindeki illerden hangilerini daha çok etkilediğini görmek için yapılan çalışmada, Ankara'ya veri değerleri açısından sırayla Eskişehir daha sonra Bolu ve grup olarak Konya, Kırıkale, Karabük illeri yakındır. İstanbul'a sırayla kendi içlerinde grup oluşturan Yalova, Kocaeli, Bursa ve diğer grup Tekirdağ, Kırklareli veri değerleri açısından en yakın illerdir. İzmir'e sırayla Muğla ve Denizli veri değerleri açısından en yakın iller olarak belirlenmiştir. Bunları kendi içlerinde bir grup oluşturan Aydın, Balıkesir ve Çanakkale'nin izlediği görülmüştür. İzmir'in çevresinde olup veri değerlerine en uzak olan il Manisa'dır.

Özetle, bu çalışmanın iki ana sonucu olduğunu görmekteyiz. Birincisi, hem değişken haritalarından yorumlanabilen hemde analiz sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişkenlerin farklılaşmasıyla ortaya çıkan Türkiye'de E-5 karayolunun batısı ve doğusu olmak üzere iki büyük bölge olduğudur. İkincisi ise, Türkiye'de genel olarak gelişme kutuplardan çevre illere yayılma şeklinde gerçekleşmektedir. Bunu Ankara, İstanbul, İzmir illerinin çevre illere etkisi, bu illerin batı illerine etkisi, batı illerinin komşu doğu illere etkisi şeklinde görebiliriz.

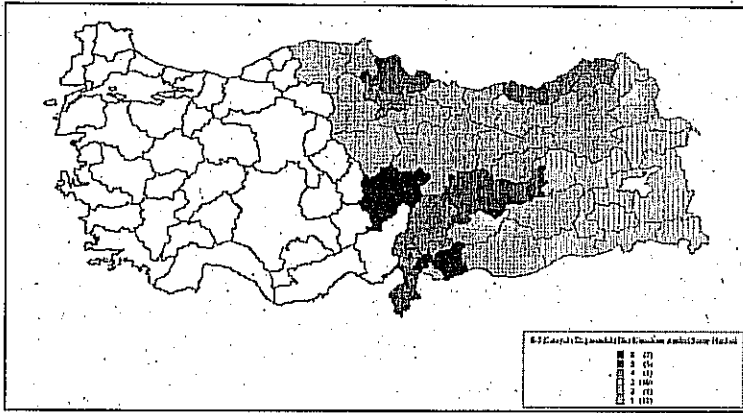
KAYNAKÇA

Dinçer B., Özasan M., Satılmış E., 1996, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara: DPT

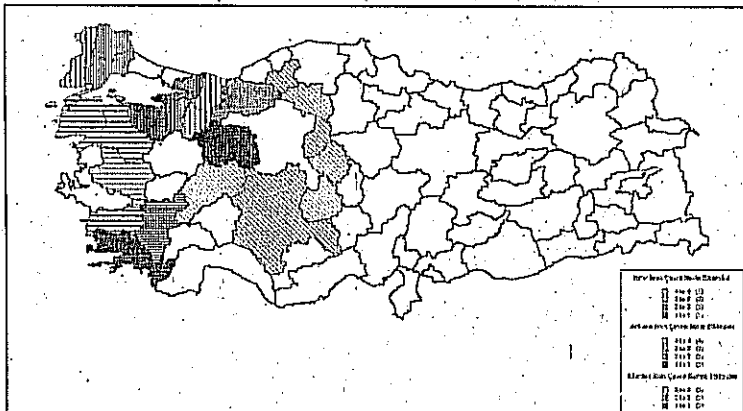
Hacıhasanoğlu B., 1980, İller için bir gelişmişlik göstergesi ve sıralaması, Ankara

<http://www.die.gov.tr/TURKISH/ISTATIS/Esg2/f.htm>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/gosterge.html#egit>

Harita 10: E-5 Karayolu Doğusu Kümeleme Analizi

Harita 11: Ankara, İstanbul ve İzmir illerinin çevre illere etkisi

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KASAMINDA "SÜRDÜRÜLEBİLİR" BÖLGE

Murat ÇEVİK

Şehir Plancısı, Lisans DEÜ, ODTÜ Bölge Planlama Yüksek Lisans Öğrencisi, ŞPO Ankara Şubesi YK Üyesi

Sürdürülebilirlik, ekonomi ile çevre arasında kurulan ilişkiden temellenen bir kavramdır. 1950-1960'larda batı dünyasındaki hızlı ekonomik kalkınma beraberinde, hızlı bir çevre tahribatını ve doğal kaynaklarda tükenmeyi de getirmiştir. 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında, ekonomik gelişmenin o zamanlara kadar gözardı edilen sonuçlarına yönelik kaygı artmaya başlamıştır. Bu kaygı, çevre hareketleri ile kendini göstermeye başlamış, yayınlanan çok sayıda rapor ve çalışma ile ekonomik gelişmenin bu gidişle kaynakları sonuna kadar tüketeceği ya da çevre kirliliklerinin dünyada yaşamı dayanılmaz duruma getireceği öngörülerinde bulunulmuştur. (Özer, 1996)

Çevre sorunlarının dünya gündemine yoğunlaşan bir şekilde girmesiyle, uluslar arası girişimlerde de artış olmuştur. 1970'de OECD bünyesinde kurulan Çevre Komitesi, 1972'de Birleşmiş Milletler tarafından toplanan Çevre Konferansı kararları gereği örgütlenen UNEP (BM Çevre Programı) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, konunun uluslar arası sözleşmelerde yerini almasını sağlamıştır.

Sürdürülebilirlik kavramı, "sürdürülebilir kalkınma" terimiyle uluslararası belgelerde yerini almıştır. Birleşmiş Milletler'in 1983 güzünde toplanan 38nci Genel Kurulunda alınan 38/161 numaralı kararıyla, Brundtland ve Khalid'in yöneticiliğinde, çeşitli ülke temsilcilerinin yer aldığı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (UNCED) kurulmuştur. Komisyonun gerçekleştirdiği geniş çaplı araştırmalar sonucunda ortaya çıkan ve 1987'de UNEP Yönetim Kuruluna sunularak daha sonra (Güz 1987/ 42. toplantı) BM Genel Kurulunda kabul edilen "Ortak Geleceğimiz" raporu, çevre ve kalkınma ilişkisine yönelik kapsamlı bir içeriğe sahiptir.

1992 Rio Konferansında kabul edilen Rio Bildirgesi ve Gündem 21 belgesinin de temellendiği sürdürülebilir kalkınma kavramı, raporda "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi

gereksinimlerini karşılama olanaklarından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama, iki farklı hedefe işaret etmektedir. Rapor da açıklanan ve yoksulların temel gereksinimlerinin karşılanmasını içeren 'bugünün gereksinimlerinin karşılanması' ve ikinci olarak da teknolojinin ve toplumsal örgütlenmenin sınırlamaları içinde, çevreden yararlanmanın hem günün hem de geleceğin gereksinimlerini garanti edecek biçimde sınırlandırılmasıdır. (Tekeli, 1996) Ancak, süreçte kavramın toplumsal içeriğinin arka planda kalarak ekolojik yanının ağırlık kazandığı; ayrıcalıklı ulus ve kurumların gelecekte de bu ayrıcalığı koruması yönünde sonuçlar doğurabilecek uygulamaların ortaya çıktığı ve çıkabileceği de vurgulanmıştır.

Küresel içeriğe sahip olan, ancak uygulamaların birbirleriyle iletişim ve işbirliği içerisinde yereller tarafından gerçekleştirilmesi gereğini de ortaya çıkaran belgeler, yalnızca çevresel ya da ekonomik değil, nesiller arası adaletin gözetildiği bir toplumsal boyutu da ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, önerilen girişim ve uygulamalarda, bu boyutun da dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Kavramın biçimlendirildiği temel belgelerde işaret edilen toplumsal ve ekonomik uygulama ve hedeflerin yaşama geçirilmesinin, belgelerin önerdiği yöntemleri dikkate alan, toplumsal mücadelelerle olasılık kazandığı gerçeği de ortadadır.

Sürdürülebilirlik; toplumsal, ekonomik ve çevresel içeriğiyle geniş bir etkinli ve uygulama olanağı vermesine karşın, kullanılan yöntem ve araçlar açısından da dikkatli olunması gereken bir yapıya sahiptir. Gelişen ve değişen toplumsal ve ekonomik yapıyla olumlu etkileşim içerisinde çevresel yapının kullanımında üretim-tüketim ilişkilerinde koruma-kullanma dengesinin sağlanmasıyla birlikte, uygulama araçlarının -ödünsüz- kullanımını sonucunda gerek yaşanan çağda, gerekse gelecek nesillerin yaşamında paylaşımcı ve adil bir kaynak kullanımına işaret etmektedir. Doğal olarak, çok sayıda değişkenin gözönüne alınması gereği, kavramın yaşama geçirilmesini güçleştirmekte, ancak bir o kadar da olanak sağlamaktadır. Kavramın belirlediği hedefe ulaşılması ise, temel belgelerde belirtilen toplumsal ve ekonomik yaşam kurgusu doğrultusunda düzenleme ve etkinliklerin içi dolu bir şekilde uygulanmasından geçiyor görünmektedir.

Çalışma Yöntemi

Çalışmada, kendi içerisinde bir ekosistem olan yarı kapalı bir özellik taşıyan su havzaları temel birim olarak alınmıştır. Bu kapsamda, çevresel sürdürülebilirliğin değerlendirilmesinde kullanılan amaçlanan göstergelere ilişkin elde edilen çeşitli veriler incelenmiştir.

Havza ölçeğinde gerçekleştirilen ilk aşamada, sürdürülebilirlik düzeyine ilişkin görünümün, geniş alansal büyüklükler meydana getirdiği gözlenmiştir. Konunun içeriği ve alansal büyüklüklerin birlikteliğinden oluşan bir bölgelemenin yanısıra, alt bölgelerin incelenerek sorunun detaylı ve anlamlı açıklamalarının bulunmasına da çalışılmıştır.

İkinci aşamada, havzaların en uygun bölümlenebileceği birimler olarak belirlenen ilçeler bazında elde edilen kısıtlı verilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, havza ölçeğinde ortaya çıkan bulguların ilçe ölçeğinde de yorumlanmasına gidilmiştir.

Göstergeler, birinci aşamada; havzalara ilişkin elde edilen verilerden oluşturulan 24 gösterge; 1-Kaynak Potansiyeli, 2-Kaynak Kullanımı, 3-Kirlenici Etkiler olarak 3 ana başlık, Temel ve Yardımcı olmak üzere iki alt başlıkta derlenmiştir.

Temel göstergeler, ana başlıkların içeriklerinin değerlendirilmesinde ağırlıklı etkinlik ve öneme sahip olduğu belirlenen 8 göstergelyi içerirken, yardımcı göstergeler de, değerlendirmede temel göstergelerin yanında kullanılarak, sağlıklı bir sonuca varmada yardımcı olacak içeriğe sahip 16 göstergeden oluşur.

Önce tüm göstergelerin doğal kırılma yöntemine göre belirlenen beşli ayrımlarına, endeks değerlerinin verilmesiyle elde edilen matris (26x24), temel göstergeleri içeren matrise (26x8) indirgenmiştir. Daha sonra, temel göstergeler için belirlenen üçlü endeks aralıkları, üç ana başlıkta değerlendirilerek sonuç matris (26x4) elde edilmiştir. Burada, sonuç matris endeks değerlerinin elde edilmesinde, temel göstergelerin (3x3) matris şeklinde değerlendirilmesinde, belirli ağırlıkta yardımcı gösterge endeksleri de kullanılmıştır. Sonuç matrisinden elde edilen değerler, haritaya aktarılmıştır.

İkinci Aşamada; havza ölçeğindeki yaklaşım sürdürülerek, elde bulunan 4 gösterge verisinin, aynı yöntemle, endeks değerlerine çevrilmesi sonucu ortaya çıkan matris kullanılmıştır. 26 havza içerisindeki 891 ilçeye ilişkin elde edilen verilerden

oluşturulan 4 indeks üzerinden değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Son aşamada, elde edilen değerler tablo ve haritalar yardımıyla yorumlanmıştır.

Çevresel Sürdürülebilirlik

Çalışmanın temel kavramı olan sürdürülebilirlik, çeşitli çalışmalarda farklı amaç ve bakış açılarından tanımlanmıştır. Temel alacağımız sürdürülebilirlik tanımının oluşturulması, bu farklı bakış açılarından herhangi birine bağlı kalmanın dışında, tüm bu tanımlardan amaca uygun olduğunu düşündüğümüz temel bileşen ve noktalarını inceleyerek gerçekleştirilecektir.

Bu kapsamda sürdürülebilirlik, "kaynakların kullanımında zaman ve mekanda hakça dağılımın, doğadaki girdi-çıkıtı ve üretim-tüketim ilişkilerinin dengeli bir şekilde düzenlenmesiyle gerçekleştirilebileceği" anlayışını bizlere vermektedir. Burada kaynak, insanın ve insan dışı doğal çevrenin sahip olduğu, yukarıda belirtilen ilişkilere sahip kaynaklar anlamındadır.

Günümüzde mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu, sürdürülebilirliği iki temel kaynak (insan ve çevre) bağlamında incelemekte, insan ve çevre temelli ayrıştırma ve sınıflandırmalara gitmektedir. Bu ayrıştırmaların ortak noktasında bulunan üç temel bileşenden söz etmek mümkündür:

1. Ekonomik
2. Çevresel
3. Toplumsal (ve Kurumsal)

Bu üç bileşenin ağırlıkları, çalışmaların temel aldıkları bakış açısı ve araştırma yöntemine göre değişiklik göstermektedir. Çoğunlukla ekonomik ve toplumsal bileşenlerin içerikleri, ekonomik ve toplumsal gelişme çizgisinin devamını sağlamak, bu sırada da gelecekte kaynak sıkıntısı çekmemek için çevresel değerleri korumak ve tüketimini düzenlemek düşüncesini yansıtır. Çevresel bakış açısı ise daha çok insan etkinliklerinin dışında gelişen yaşam ortamları ve iç-dış ilişkilerinden temellenen yapıların korunması ve geliştirilmesini hedefler. Dolayısıyla beşeri ve iktisadi gelişmeye yönelik herhangi bir hedefi bulunmamaktadır. Ancak, insan etkinliklerinin çevresine ve doğal dengeye olan etki ve zararlarına ilişkin önerme ve düşünceler geliştirmektedir.

Çevresel Sürdürülebilirliğin ilgi alanı, insan yerleşim ve etkinliğinde kullanılmakla beraber

ekonomik ya da toplumsal ortamın dışında, doğal çevre içinde bulunan kaynakları kapsar. Bu kaynakların kullanılabilir olanları her ne kadar insan etkinliklerinde tüketilmekte ise de, gerek yenilenebilir ve yeniden üretilebilir özellikler taşımaları, gerekse devingen bir ekolojik yaşam yapısı içerisinde üretilmeleri nedeniyle (taşıma kapasiteleri aşılmadığı sürece) sürdürülebilir niteliktedirler. Ancak bu kaynakların birbirleri arasında ve insan etkinlikleriyle olan ilişkileri sonucu ortaya çıkan girdi-çıkış ilişkileri, gerek doğal çevrenin şekillenmesi ve yaşam ortamlarının devamlılığını, gerekse beşeri yapıları etkilemektedir. Farklı ekosistemlerde üretilen farklı ürün (ya da kaynak) türleri, farklılaşan girdi-çıkış ilişkileri nedeniyle değişim göstermekte, bu da ekolojik dengenin bozulması ve ekolojik sorunların artmasına yol açabilmektedir. İlk bakışta bunun, doğal döngüler içerisinde gerçekleşen bir değişim olduğu düşünülebilir. Ancak bu değişimin nedenleri incelendiğinde, karmaşık bir ilişkiler bütünü ile karşılaşılmasının yanı sıra, bu değişimin diğer yaşam çevrelerine olası etkileri de ortaya çıkarılabilmektedir. Burada, kaynakların bağımlılık durumu da önemlidir. Örneğin hava mekana ve alana bağımsız bir özelliğe sahipken toprak ve su kaynakları alan ve mekana bağlılığı daha yüksek kaynaklardır. Bu nedenle, toprak ve özellikle su kaynaklarının bu açıdan da değerlendirilmesi zorunludur.

Çevresel sürdürülebilirlik temelinde "sürdürülebilir bölge" oluşturulması için, somutta bizlere çalışma ve eylem olanağı sağlayacak tabanın oluşturulması gerekmektedir. Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan kurgunun somuta/mekana indirgenmesinin temel yöntemi, ulaşılabilir güvenilir ve açıklayıcı verilere dayanan göstergelerin oluşturulması ve bu göstergelerin ortaya çıkardığı görünümün değerlendirilmesine dayanır. Bu noktadan yola çıkılarak; "çevre" kavramının içeriğinde bulunan hava, toprak, su bileşenlerinden, havza temelinde elde edilebilen su ve toprak kaynakları verilerinden, önemli görülen nitelik ve nicelikleri belirlenerek, çevresel özellik ve özgünlüklere yönelik temel göstergeler oluşturulmuştur.

Genel Yorumlar

Değerlendirme, birbiriyle ilişkili iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Havzalara ilişkin yapılan birinci aşama çalışmasında, temel ve yardımcı

göstergeler ışığında, havzaların sahip olduğu özgünlük ve farklılıklar belirlenmiştir. Burada, havzanın sürdürülebilirlik düzeyini belirlemek amacıyla yönelik bir değerlendirme hedeflenmesinden dolayı, Yüksek (1), Orta/Kritik (2) ve Düşük (3) olarak düzeyler tanımlanmıştır. Yüksek (1) değerine sahip havzalar, çevresel sürdürülebilirlik açısından olumlu sonuçlar vermekte; Orta/Kritik (2) değeri, ekolojik etkenleri engellemeden gerçekleştirilecek çevresel etkilerin düşürülmesi ve baskıların azaltılması gibi yöntemlerin kullanılması durumunda sorunların azalacağı bölgeleri; Düşük (3) değerli bölgeler ise çevreye ve ekolojik sisteme (özellikle insan kaynaklı) yüksek düzeyde baskıların ortaya çıktığı ve yenilenmesinde sorunlar çıkan bölgeleri tanımlamaktadır.

Havzaların üçlü ayrıştırması sonucu, aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir: (Tablo 1)

Tablo 1: Havza Değerlendirme Matris Sonuçları (Belirlenen Endeks Değerlerine Göre)

Kaynak Potansiyeli	Kaynak Kullanımı	Kirletici Etkiler	Değerlendirme				
Küçük Menderes	1	Antalya	1	Çoruh	1	Kızılırmak	1
Kızılırmak	1	Sakarya	1	Aras	1	Fırat	1
Meriç	2	Seyhan	1	Dicle	1	Doğu Karadeniz	1
Susurluk	2	Fırat	1	Kuzey Ege	2	Çoruh	1
Kuzey Ege	2	Doğu Karadeniz	1	Gediz	2	Aras	1
Gediz	2	Çoruh	1	Batı Akdeniz	2	Dicle	1
Büyük Menderes	2	Aras	1	Burdur Göller	2	Susurluk	2
Antalya	2	Dicle	1	Batı Karadeniz	2	Gediz	2
Burdur Göller	2	Susurluk	2	Yeşilirmak	2	Batı Akdeniz	2
Akarçay	2	Gediz	2	Kızılırmak	2	Antalya	2
Sakarya	2	Batı Akdeniz	2	Konya Kapalı	2	Sakarya	2
Batı Karadeniz	2	Batı Karadeniz	2	Doğu Akdeniz	2	Batı Karadeniz	2
Yeşilirmak	2	Yeşilirmak	2	Asi	2	Yeşilirmak	2
Doğu Akdeniz	2	Kızılırmak	2	Ceyhan	2	Doğu Akdeniz	2
Seyhan	2	Doğu Akdeniz	2	Fırat	2	Seyhan	2
Asi	2	Ceyhan	2	Doğu Karadeniz	2	Asi	2
Ceyhan	2	Van Kapalı	2	Van Kapalı	2	Ceyhan	2
Fırat	2	Meriç	3	Meriç	3	Van Kapalı	2
Doğu Karadeniz	2	Marmara	3	Marmara	3	Meriç	3
Çoruh	2	Kuzey Ege	3	Susurluk	3	Marmara	3
Dicle	2	Küçük Menderes	3	Küçük Menderes	3	Kuzey Ege	3
Marmara	3	Büyük Menderes	3	Büyük Menderes	3	Küçük Menderes	3
Batı Akdeniz	3	Burdur Göller	3	Antalya	3	Büyük Menderes	3
Konya Kapalı	3	Akarçay	3	Akarçay	3	Burdur Göller	3
Aras	3	Konya Kapalı	3	Sakarya	3	Akarçay	3
Van Kapalı	3	Asi	3	Seyhan	3	Konya Kapalı	3

* DİE ve DSİ Verilerinin değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur.

* 1-Yüksek, 2-Orta, 3-Düşük

1. Kaynak potansiyeli açısından; 2 havza (Küçük Menderes ve Kızılırmak havzaları) yüksek değerlere sahip iken, 19 havza orta/kritik, 5 havza düşük ve olumsuz görünüm ortaya çıkarmaktadır.

2. Kaynak Kullanımı açısından; 8 havza düşük kullanım oranlarına sahip görünürken 9 havza orta/kritik, 9 havza da yüksek kaynak kullanımı gerçekleşen havzalar olarak saptanmaktadır.

3. Kirletici etkiler açısından; 3 havzada düşük etkiler görünürken 14 havzada orta ve kritik düzeyde belirlenmiş, 8 havza ise yüksek kirletici etkiler nedeniyle en alt düzeyde değerlendirilmiştir.

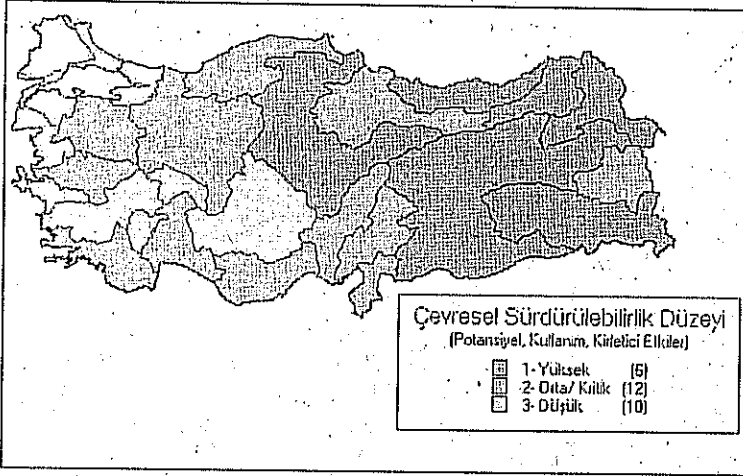
Sonuç olarak, 6 havza yüksek, 12 havza orta/kritik ve 8 havza düşük sürdürülebilirlik düzeyine sahip olarak değerlendirilmiştir.

İkinci aşamada, 891 ilçenin tümüne ait veri bulunmaması nedeniyle ilçeler, havza değerlendirilmesinde oluşturulan gruplar kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre elde edilen sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

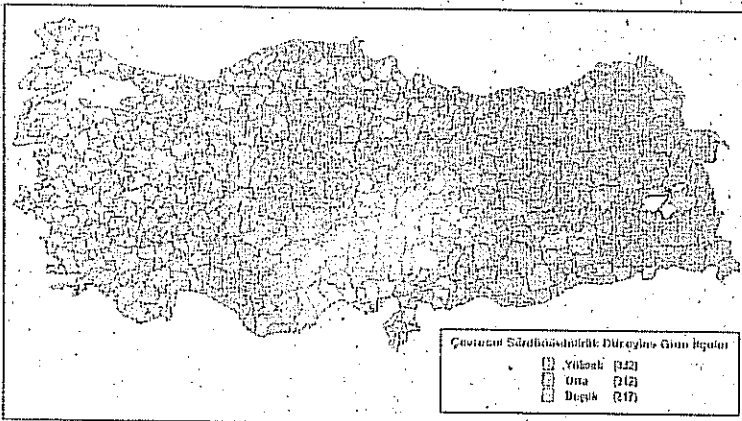
Yüksek sürdürülebilirlik düzeyine sahip olarak belirlenen, ilçe değerlendirmesi yapılan 5 havzada, ağırlıklı olarak yüksek düzeyin yer aldığı görülmektedir. Doğu Karadeniz havzası dışındaki 4 havzada yüksek nüfus yoğunluğu ve sanayi etkinliğinin bulunduğu düşük oranda ilçenin dışında kalan ilçelerin, havza değeriyle aynı değere (1) sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Doğu Karadeniz Havzasının bu farklılığı, yüksek nüfus yoğunluğundan kaynaklanmakta, nüfus haricinde olumsuz etkenlere büyük oranda rastlanmamaktadır.

Orta/Kritik düzeye sahip havzaların ilçe değerlendirmesinde, havza endeks değeri olan 2 ile büyük ölçüde uyduğu; Gediz ve Sakarya ile Yeşilırmak ve Susurluk havzalarının bünyelerindeki ilçelerin 3. endeks değerine yönelirken, Asi, Doğu Akdeniz, Van ve Batı Karadeniz havzalarındaki ilçelerin 1. endeks değerine yöneldiği gözlenmiştir. Bu farklılığın nedeni, adı geçen havzalarda bulunan-sanayi tesisleri ve nüfus yoğunluğu etkilerinin havza ölçeğinde etkileri ile ilçe ve yakın çevresi ölçeğindeki etkilerinin eşit olmaması olarak değerlendirilmiştir. Kirletici etkisi yüksek tesislerin belirli alt bölgelerde yoğunlaşmasından dolayı havza genelinde kullanım ve kirletici etki endeksi yükselirken, ilçe ölçeğinde bu odaklaşma bütünden ayrıldığından, iç farklılaşma nedeniyle, endeks değerleri olumlu düzeye ulaşabilmektedir; Veya nüfus yoğunluğunun daha düşük alana sahip ilçelerdeki olumsuz etkisinin yüksek olması nedeniyle, nüfus yoğunluğu yüksek ilçelerin sayısının fazlalığı, olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Düşük sürdürülebilirlik düzeyine sahip olarak nitelendirilen üçüncü grupta bulunan Marmara ve Küçük Menderes havzalarının, yukarıda da değinilen odaklaşmalar ayrıştırıldığında 2. endeks değerine eğilim gösterdiği saptanmıştır. Bu iki havzada İstanbul ve İzmir gibi iki sanayi-ticaret metropolünün bulunması ve yoğun nüfus-üretim ilişkilerinin yaşanması, orta düzey eğilim göstermesine karşın düşük derecelendirilmelerine neden olurken, tersi bir etkiyle düşük nüfus yoğunluğu ve kirletici etki azlığı nedeniyle, diğerlerinden

Harita 1: Çevresel Sürdürülebilirlik Düzeyi - Havza Ölçeğinde

Harita 2: Çevresel Sürdürülebilirlik Düzeyi - İlçe Ölçeğinde (Konya Kapalı Havzası Örneği)

farklı olarak Burdur, Göller ve yüksek su kalitesi nedeniyle Konya Kapalı Havzaları ilçe değerlendirmelerinde 1. endeks değerine yönelmiş görünmektedirler. Akarçay havzası, Marmara etkisindeki Meriç ile Küçük Menderes etkisindeki Büyük Menderes ve Kuzey Ege havzaları ilçeleri de orta/kritik düzey yönelmiş durumdadır.

Değerlendirme

Havza ve ilçe ölçeklerinde gerçekleştirilen iki aşamalı çalışma sonucunda, iki aşamada da değerlendirilen 25 havzanın, büyük oranda orta/kritik düzeyde sürdürülebilir niteliklere sahip olduğu gözlenmiştir. Çeşitli ekonomik etkinliklerin yoğun sürdürüldüğü havzaların, bu etkinliklerin sonucu olan yoğun nüfus ve bağlı olarak kirlenici etkilerin yüksek oranlara ulaşması nedeniyle, düşük sürdürülebilirlik düzeyine sahip olduğu saptanmıştır. Ancak, bu özellikteki havzaların ilçe ölçeğinde alt bölgeleri oluşturulduğunda ortaya çıkan olumlu tabloda, iki havza haricinde olumlu bir gelişme göstererek üst düzeylere çıkma potansiyelinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı görünümün orta/kritik düzeyde bulunan 5 havza için de geçerli olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda, yalnızca Doğu Karadeniz Havzasının yüksek nüfus yoğunluğu etkisiyle ilçe değerlendirmesinde Orta ve Düşük değerleri içinde barındırması ve Gediz havzasının kirlenici etkiler ve yoğun nüfus nedeniyle su kalitesinin düşük olması, bağlı olarak yüksek düzeyde kaynak kullanımı nedeniyle düşük düzeyde değerlendirilmesi dışında, havza ve ilçe değerlendirmeleri arasında aşırı farklılıklar gözlenmemiştir.

Elde edilen kısıtlı verilerin kullanılmasıyla varılan sonuçlar, çevresel sürdürülebilirlik açısından metropol alanların bulunduğu ve yakın ilişkilerinin sürdürüldüğü havzaların düşük düzeyde, özellikle nüfus yoğunluğu ve çeşitli ekonomik etkinlikler ile olumsuz doğa koşullarının etkisiyle kritik konumda bulunan havzaların orta, özellikle yerleşim ve kirlenici etki yoğunluğunun düşük olduğu, doğa koşullarının zorlayıcı ancak kaynak potansiyellerinin yüksek olduğu havzaların da yüksek düzeyde değerlendirilmesini sağlamıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen görünümde, birbiriyle girişim ve etkileşim içerisinde olmasına

karşın, farklı nedenselliklere sahip 5 bölge, üç değerde ortaya çıkmıştır. Bu görünümde, Türkiye'nin batısıyla doğusunun belirgin diyebileceğimiz bir çizgiyle ayrıldığı, batıda ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun yoğunlaşmasının bu ayırıcı etkili olduğu gözlenmiştir. Son kırk yılda sürekli nüfus kaybeden, ekonomik açıdan durağan doğu bu nitelikleriyle daha bakir kalmıştır. Çevre duyarlılığından yoksun, yalnızca basit ekonomik analizlere dayalı sanayi, turizm ve kentleşme politikalarının batıda yarattığı olumsuz etkiler düşünüldüğünde, doğu bu konuda bir umut ışığı olarak görülebilir.

Şorunlu havzalardaki yığılma ekonomilerinin bu alanlara kaydırılarak dağıtılması ve mekanda yeniden düzenlenerek sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, hem batıdaki ekolojik dengenin kendini yenilemesine fırsat tanıyacak hem de doğudaki sosyo-ekonomik gelişmeye ivme kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Devlet İstatistik Enstitüsü, (1995), Çevre İstatistikleri: Havza İstatistikleri, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1997), UÇEP Arazi Kullanımı ve Kıyı Alanlarının Yönetimi, Ankara
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, (1998), Haritalı İstatistik Bülteni-1997, Ankara
- ÖZER A.Ö., ARAPKIRLIOĞLU K., EROL C., (1996), Plancı Gözüyle Kalkınma, Çevre ve ÇED, Şehir Plancıları Odası, Ankara
- TEKELİ İ., (1996), Habitat II Konferansı Yazıları, Toplu Konut İdaresi, Ankara
- The President's Council on Sustainable Development, (1996), Sustainable America, Washington DC
- T.C. Çevre Bakanlığı, (1997), Türkiye Çevre Atlası -96, Ankara
- T.C. Çevre Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), Ankara
- Türkiye Çevre Vakfı, Aralık (1998), Türkiye'nin Çevre Sorunları'99, Ankara
- Birleşmiş Milletler, <http://www.un.org>
- OECD, <http://www.oecd.org>
- Sustainable Measures, <http://www.sustainablemeasures.com>

Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler ve Geliştirilen Politikalar

GAP-BKI Danışman

Filiz DOĞANAY

KIRSAL YERLEŞME OLGUSU

Tarihsel süreçte ülke kırsal alanında yerleşim sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi nedenlere bağlı olarak çok dağınık bir doku oluşturmuştur. Ülke genelinde yaklaşık 37.371 köy ve 39 bin bağlusundan oluşan 76371 yerleşim yerine yatırım ve hizmetlerin götürülmesi ülke kalkınmasında sorunsal olarak güncelliğini korumaktadır.

Yerleşim dokusundaki bu sayısal çokluk ve dağınıklık insan ilişkilerinin sınırlanması, grup dışı ilişkilerin gelişmemesi, ülkenin sosyal ve kültürel zenginlik kaynağı olan alt kültür gruplarının birbirleri ile iletişim kuramaması Pazar ilişkilerinin yeterince gelişmemesi gibi önemli toplumsal sıkıntılara da neden olmaktadır.

Ayrıca bu dağınıklık kırsal alana götürülen sosyal ve ekonomik altyapı hizmetlerinin ve diğer hizmetlerin maliyetinin yüksekliğine neden olduğu gibi hizmetlerin verimliliğinde olumsuz etkilemektedir.

Özellikle 1960 yılından itibaren ülke genelinde hızlanarak artan kırlardan kentlere göç olgusunda da kırsal alan dokusundaki bu dağınıklık önemli bir rol oynamaktadır.

KIRSAL YERLEŞME TANIMI

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 1981 yılında yaptığı köy envanter etüdü sonuçlarına göre kırsal alanda köy sayısının 35.074 olduğu ve bu köylerden 20.283’nün kendisine bağlı alt yerleşim biriminin bulunduğu saptanmıştır. Bu yerleşmeler 922’si köm, 906’sı oba, 12.229’u mezra, 35.805’i mahalle, 463’ü divan, 1894’ü

dam ve diğerleri olmak üzere toplam 52.219’dür. Envanter kapsamına giren köylerin yüzde 63.7’si toplu yüzde 27.9’u dağınık yüzde 5.4’ü seyrek yerleşim dokusu özelliğini göstermektedir.

Değişik isimleri olan bu kırsal yerleşme birimleri şöyle tanımlanmaktadır.

Köy

Ekonomik yapısı büyük bir ağırlıkla tarıma dayalı, kendine özgü toplumsal ilişkileri olan, belirli bir yerleşme sınırına sahip, en küçük idari üniteyi teşkil eden ve nüfusu iki bine kadar olan yerleşmelerdir.

Mahalle

Sosyo-ekonomik faktörlerin etkisinde bir birlik kurabilmiş ve belli ölçüde birbirleri ile kaynaşmış toplulukların yaşadığı mekan mahalle olarak kabul edilmektedir. Kırsal alanda mahalleler genellikle küçük grupların süratle çoğalması sonucu oluşmuşlardır. Ülkemizde aile adları ile tanınan çok sayıda mahalle vardır. Süreç içinde eski aile gruplarının yanına göçle gelmiş aileler de yerleşmiş, böylece mahalleler köy olma yolunda dinamik bir yapı kazanmışlardır. 5 ile 10 hanenin birleşmesi ile meydana gelen mahalleler olduğu gibi 20-30 haneye ulaşan mahalleler de bulunmaktadır.

Mahalleler;

dağınık dokulu

gevşek dokulu

sık dokulu ve

köy tipi mahalleler olmak üzere 4 ana grup içinde toplanabilmektedir.

Oba

Oba, yaylacılık faaliyetinin içinde kalan bir yerleşim biçimidir. Aşiret birliğinin aile temeline dayanan üniteleri olan obalar, geçen yüzyıla kadar göçebe olup, ekonomileri hayvan üretimine dayanıyordu. Kış'ı aşiret halinde alt zonda geçiren göçebe gruplar baharda dağlık sahalardaki yaylalara çıkınca obalara ayrılıyor ve her bir oba (veya aile) kendine ait mera sahası içinde yazı geçiriyordu. Göçebe hayvancılığın önemini yitirmesi sonucu obalar da bu değişmeye uyarak yerleşik yaşama geçmişlerdir. Çoğu kez eski oba ismini taşıyan yerleşme birimleri oluşturmuşlardır. Ülkenin Doğu Karadeniz, Ege, Güney Marmara, Batı Toroslar, Güneydoğu Toroslar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde obalar çok yaygındır. Ayrıca göçebeliliğin hala geçerli olduğu ve aşiret örgütünün varlığını devam ettirdiği yerlerde de çadırli obalar bulunmaktadır.

Kom

Doğu Anadolu'ya özgü bir yerleşme birimidir. Köy ve kasaba sınırları dışında kalan ve hayvan yetiştirme çiftliği konumunda olan yerlerdir. Komların mülkiyeti genelde köylerde ve kasabalarda yaşayan varlıklı kişilerindir. Komlar ekonomik potansiyeli olan küçük alanlardır. Komlarda yerleşmenin ağırlık merkezini hayvan barınakları olan ağıllar meydana getirir. Ağılların yanında ise hayvan sayısı ile orantılı olarak çoban evi veya evleri yer alır. Komlarda iskan hayvancılık nedeni ile dağınıktır. Konutlar ve ağıllar birbirlerinden ayrı yapılmıştır. Kom bu yapısı ile gevşek dokulu bir iskan grubunun özelliklerini taşır.

Mezra

Mezra; ülkenin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan bir yerleşme şeklidir. Komlara benzerler, komlardan daha geniş alanlarda oluşmuşlardır. Komlardan farklı olarak mezrada tarla ziraatı da yapılmaktadır. Mezralar geçen yüzyılın yaşama biçimine göre oluşmuş yerlerdir. Mezralar da komlar gibi bir veya birkaç varlıklı kişinin mülküdür. Mezralar bu bölgelere özgü çiftlik olma özelliğini taşırlar. Mezra sahipleri çoğu kez bu çiftlikleri işletme imkanını bulamadıkları hallerde, buraları yarıcı veya kiracı köylülere verirler. Mezralar işletme yönünden geçici yerleşme yerleri olabildikleri gibi süreç içinde sürekli yerleşme yeri haline de dönüşmüştür. Kırsal alandaki değişme ve dönüş-

meler sonucu çok sayıda mezra mahalle ve hatta köy haline dönüşmüştür.

Divan

Divanlar birkaç yerleşim biriminin birliğinden doğmuştur. Bu hali ile muhtarlık sistemine benzerler. Divan sistemi Osmanlı Devletinin kuruluşu ile yaşıt eski bir kır yerleşim örgütüdür. Muhtarlık sistemi ise geçen yüzyılın eseridir. Süreç içinde divanlardan pek çoğu köye dönüşerek alanları daralmıştır. Bugün bilinen divanlarda, yerleşme birimleri mahalle düzeyinde olup, bu mahalleler bünye itibariyle toplu veya sık dokuludurlar.

KIRSAL YERLEŞMELERDEKİ GELİŞMELER

Ülke genelinde kırsal yerleşim dokusunda özellikle göçler nedeniyle önemli değişmelerin olduğu gözlenmektedir. Bazı yerleşmeler nüfus kaybederek yok olurken bazıları nüfus çekmekte ve büyüyerek belde özelliği kazanmaktadır. Bu dönüşümde ekonomik ve coğrafi zorluklar etkili olmaktadır. Artan nüfus baskısı, topraksızlaşma ve meraların daralması toplumları yeni yaşam ortamları aramaya zorlamakta ve insanlar kendi olanakları doğrultusunda kırsal mekanda veya kentlerde sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

Merkezi idare her ne kadar tüm kırsal yerleşmelere yol, su, elektrik, okul gibi temel alt yapı hizmetlerini götürmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda da ülke kırsal alanında önemli gelişmeler olmuşsa da tüm bu hizmetler kırsal alanda refahın yayılmasında yeterli olamamaktadır. Ayrıca süratle nüfus kaybeden ve kaybedecek olan bu yerleşme yerlerine yatırım yapılması kaynak kaybına da neden olmaktadır.

1981 yılı Köy envanter ettüdü sonuçlarına göre 35.074 köy ve 52 bin bağılı ile toplam 87 bin olan kırsal yerleşme sayısı 2000 yılında köy sayısı 37.371'e ulaşırken bağılı sayısı 39.000'ne gerilemiş ve toplam yerleşim yeri sayısı 76.371 olmuştur.

Köy sayısındaki artış, bağılı sayısındaki düşüş bağluların zaman içinde büyüyerek köy tüzel kişiliği kazanmasının sonucudur. Yirmi yıl içinde yaklaşık 1168 köy Belde'ye dönüşürken 2300 köy bağılı köy tüzel kişiliği kazanmış 7000 köy bağılı da çeşitli nedenlerle yerleşim yeri olma özelliğini yitirmiştir.

Bu sayılar yıl içinde aylar itibariyle bile değişme göstermekle beraber kırsal alandaki dağınık yerleşim desenin büyük ölçüde devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Ayrıca;

·Kırsal yerleşim dokusundaki bu dönüşüm sürecinde yeni yerleşim yerlerinin de oluştuğu görülmektedir.

·Sulü tarımın yaygınlaştığı alanlarda tarım alanlarına yakın olmak amacıyla, Harran ovasında olduğu gibi yeni yerleşmeler gelişmektedir.

·Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki geleneksel toplumsal yapılarıdaki bölünmeler yeni mahalle konumundaki yerleşmelerin oluşmasında etken olmaktadır.

·50 kişiden oluşan nüfusun bulunduğu yerleşmelere alt yapı hizmeti götürme zorunluluğu da yeni kırsal yerleşim birimi oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Tablo'dan anlaşılacağı gibi kırsal alandaki bu dağınıklık nüfusun küçük gruplar halinde yaşamayı tercihinin de bir nedeni olmaktadır. Hızla nüfus kaybeden Kastamonu ve Artvin gibi iller-

deki bu dağınık yerleşmeler devlet hizmetlerinden yararlanmayı beklemektedir.

KIRSAL YERLEŞMELERE İLİŞKİN POLİTİKALARI

1950'li yıllarda başlayan köylerden kentlere göç olgusu ve buna bağlı olarak sosyal, kültürel ekonomik değişme ve dönüşmenin yönlendirilmesine aranan çözümler kırsal mekana yeni boyutlar kazandırmayı düşündürmüştür.

Bu bağlamda Planlı dönemin başından itibaren ülke kalkınmasında ve özellikle kırsal kalkınmada hedeflenmiş olan gelişme ve dönüşme modeline ulaşmada engelleyici bir faktör olarak görülen dağınık kırsal yerleşim dokusu sorunsalına Beş Yıllık Planlar yıllık programlar ve kararnamelemler ile mekansal çözümler geliştirilmeye çalışılmış olmasına rağmen konu günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yerleşim yerlerinin dağınık ve küçük birimler halinde olmasının köy kalkınmasını olumsuz yönde etkileyeceğini belirterek, kırsal kalkınmanın "bir yerleştirme

YERLEŞİM YERLERİNİN EN FAZLA KIRSAL YERLEŞMEYE SAHİP 20 İLE GÖRE DAĞILIMI

İLLER	KÖY SAYISI	BAĞLI SAYISI	TOPLAM	2002 YILI NÜFUS TOPLAMI
Trabzon	479	3359	3838	229259
Kastamonu	1070	2594	3664	210651
Samsun	956	1904	2860	481936
Şanlıurfa	1072	1619	2691	462478
Ordu	489	2167	2656	249330
Giresun	536	1901	2437	184043
Artvin	310	1722	2032	96893
Diyarbakır	835	1116	2001	363741
Sinop	467	1455	1922	128555
Antalya	545	1371	1916	297332
Rize	350	1458	1808	130765
Malatya	494	1106	1600	159623
Manişa	779	619	1398	343249
Tunceli	370	869	1239	30104
Kahramanmaraş	475	723	1198	265499
Bolu	511	666	1177	123044
Balıkesir	906	242	1148	392617
Ankara	883	247	1130	263561
Çorum	734	394	1128	253496
Bingöl	318	802	1120	96827

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2002 yılı Envanteri

politikası çerçevesinde düşünülmesini, politika belirlemek içinde kırsal yerleşim ünitelerinin durumlarının öğrenilmesi amacıyla başlatılan araştırmalara hız verilmesini hedef olarak belirlemiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, yerleşme sisteminin kişilerin değişmeye ve gelişmeye katılmalarını ve bundan yararlanmalarını en üst düzeye çıkararak kır ve kent farkının zamanla en aza indirilecek biçimde değiştirilmesini ve kır ve kent yerleşme dokusunun bir bütün olarak kalkınma ihtiyaçlarına uygun mal, hizmet, insan ve haberleşme akımını sağlayacak şekilde yönlendirilmesini benimsemiştir. Kırsal yerleşme olgusundaki dağınıklığın merkez köyler yaklaşımı ile çözümlenmesi politika olarak öngörülmüştür.

Böylece, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda başlatılan kırsal yerleşmelerdeki dağınıklığın düzenlenmesi çalışmaları Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı' da somut hedeflere ulaşılmış ve dağınıklığa "Merkez Köy" yaklaşımın çözüm olacağı belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı merkez köy yaklaşımına yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok etkin gelişme ve hizmet merkezleri olarak tanımlanan Köykent modeli ile farklı bir boyut getirilmiştir.

Beş ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planları kırsal kalkınma politikalarından biri olarak, kırsal kesime dinamizm kazandırmak amacı ile "Kırsal Alan Planlama" yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesinin desteklenmesini benimsemiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınmada mekansal planlamanın önemi ve gereğini de belirterek bu duruma ilişkin politika ve hedefleri şöyle belirlemiştir:

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere yerleşmelerin çok ve dağınık olduğu yörelerde yapılacak kamu yatırımlarında, seçilecek bölgesel gelişme merkezlerine öncelik verilecektir. Bu merkezler çerçevesindeki daha alt kademe yerleşme merkezlerine de hizmet verecek şekilde sosyal, fiziki ve teknik altyapı yatırımları ile donatımları sağlanacaktır.

Bu amaçla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, kırsal alan yerleşim

düzeninin planlamasında kırsal alan yerleşim gruplarına bir üst kademe hizmet sunacak köy grup merkezleri Merkez Köyler olarak desteklenecektir.

Ülkedeki dağınık yerleşimin yatırım politikalarının yanısıra özendirici tedbirlerle düzenlenmesi ve böylece altyapı ve hizmetlerin daha etkili şekilde götürülmesi sağlanacaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal yerleşme ve kırsal mekanın düzenlenmesi konusunda yerleşimleri elverişsiz köyleri kendi hudutları içinde uygun bir yere taşımak ve parçalanmış köyleri birleştirmek amacıyla imar planı altyapısı hazırlanmış cazibe merkezlerinin oluşturulmasını ön görmüştür.

Gerek plancuların gerekse uygulayıcıların belirlenen politikaları yeterince izleyip değerlendiremeyeşi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanamaması hedeflenen gelişmeleri engellemiştir.

8'ci Beş Yıllık Kalkınma Planı bu konuda en çarpıcı örnektir. Öngörülen politika ile uygulaması yapılmakta olan "Köy Kent" modeli arasında çok önemli farklılıkların olduğu görülmektedir.

KIRSAL YERLEŞMELERE İLİŞKİN UYGULAMALAR

Yıllarca kırsal yerleşim politikası geliştirilmesi, Türkiye'nin en önemli gereksinimleri arasında bulunmuştur. Ancak 40 yıldır önerilen ve zaman içinde sürekliliği sağlanamayan politikalar bir standart birliğini oluşturmak için yeterli olmamıştır. Bu sorunun üstüne, 1990'lı yıllarda bir de köye dönüşün ortaya çıkardığı yeni sorunlar ve il yönetimlerinin bunları çözmeye yönelik yeni uygulamaları eklenince, tanım ve standart birliği konusunun açıklığa kavuşturulması daha da öncelikli bir meseleye dönüşmüştür.

Bu politikalar doğrultusunda yapılan sınırlı uygulamalar, Merkez köy, Köykent, Örnek Köyler ve 2510 Sayılı yasa doğrultusundaki uygulama örneklerdir.

Merkez köyler (Buna cazibe merkezleri, köy grubu merkezleri ve örnek köyleri de dahil edilmektedir.) ve köykentler. iki tür uygulamaya konu olmuştur.

Yerleşim dokusuna tarihsel/doğal mirasa esas itibarıyla sadık kalarak kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlayan yaklaşım; (Merkez köy)

Yerleşim dokusuna çeşitli derecelerde müdahale ederek kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlayan yaklaşım. (Köy kent)

Merkez Köyler

1970'lerden itibaren merkez köye ilişkin tanım ve ölçütler geliştirilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, merkez köyleri "kamu kurumlarının kırsal alana götürmekle yükümlü oldukları hizmetlerden merkezi bir yerleşme aracılığı ile götürülmekte olanlarının teşkilat, tesis, personel ve hizmetlerle ilgili unsurlarının toplandığı merkezi yerleşme yerleri" olarak tanımlanmaktadır.

Bakanlar Kurulunun, 6.12.1983 tarih ve 83/7493 sayılı Kararıyla, "kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşim merkezleri aracılığıyla çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması amacıyla merkez köylerin kurulduğu" açıklanmakta ve karar ekinde iller itibarıyla merkez köyleri belirleyen liste verilmektedir. Türkiye genelinde 4319 kırsal yerleşim birimini merkez köy olarak belirleyen bu liste 25.04.1997 tarih ve 97/9236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla tadil edilerek yeniden oluşturulmuştur. Yeni liste, eskisiyle önemli ölçüde örüşmekte ancak yeni gelişmeleri de dikkate almaktadır. Bu liste ile merkezi köy sayısı güncelleştirme sonucu 4138 olarak belirlenmiştir.

Merkez köylerin seçiminde kullanılan ölçütler ise, köyler arası ve ilçe merkeziyle ulaşım olanaklarının gelişmişliği, nüfus büyüklüğü, hizmet tesislerinin varlığı (sağlık, eğitim, kooperatif örgütlenme, iletişim, Pazar yeri, tarımsal hizmet tesisleri, karakol), ekonomik/tarımsal gelişme potansiyeli, ekonomik ve sosyal uyumluluk, gelişme sahası olarak belirlenmiştir. Ancak uygulamada icracı kuruluşlar arasında tam bir koordinasyon sağlanamadığı için her dönemde sorunlar yaşanmıştır.

Örnek Köy Çalışmaları

Örnek köy uygulamaları kırsal yerleşim dokusuna müdahale eden uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Burada yapılan örnek köyler kurarak, bazı köyleri eski alanlarından yeni belirlenen alanlara yönlendirme uygulamalarıdır. Ancak bu tür uygulamalar gerek ortaya çıkış nedenleri gerekse de uygulamada izlenen stratejiler açı-

sından diğer uygulamalardan önemli farklılıklar göstermektedir.

Örneğin doğal afet ve benzeri nedenlerle yerleşime uygun olmadığı ortaya çıkan yerleşmeler yakın bir alandaki daha uygun bir yere kaydırılabilmektedir. Yeni (örnek) bir köy kurma girişimi, farklı köylerin hizmet kullanımında rasyonalite sağlamak amacıyla da olabilmektedir. Öte yandan, uygulama aşamasında da önemli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin sadece parselasyonu yapılmış alanları hazırlamak bir strateji olabilirken, konutları tümüyle yeniden yapılmış ve sosyal donatıları tamamlamış bir köy oluşturarak köylülere teslim etmek de kamu otoritesinin bir tercihi olabilmektedir.

Yeni köyler kurmaya yönelik uygulamaların gerekçelerini anlamak zor değildir. Örneğin Türkiye gibi engebeli bir coğrafyada dağınık ve küçük birimlerden oluşan bir kırsal dokuda, kamu kurumlarının hizmet sağlaması yada güvenlik sorunlarını çözebilmesi oldukça zor hale gelmektedir. Bu nedenle daha toplulaştırılmış ve ekonomik olarak daha rasyonel kılınmış bir kırsal mekansal yapının oluşturulması, çoğu durumda kamu kurumlarına cazip gelebilmektedir. Ancak bu tür uygulamaların önemli sorunlarla karşılaştığı, çoğu durumda hedeflenen köylülerin desteğini almadığı, bir çok durumda bu alanlara yerleştirilen nüfusun bu tür uygulamaları benimsemediği de görülmektedir.

Köykent Modeli

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Köykentleri, "yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok, etkin gelişme ve hizmet merkezleri" olarak tanımlamakta; toprak reformu, kooperatifleşme ve kırsal sanayileşmeyle bağlantı kurmakta "gerekli altyapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması" olarak ön görülmektedir.

1990'larda ve bugün itibarıyla köykent modeli yukarıdakinden çok uzak olmayan, ancak toprak reformuyla, yeni bir arazi ve mülkiyet yapısıyla ve kooperatifleşmeyle zorunlu bir bağlantısı kurulmayan bir kavramsallaştırmaya konu olmaktadır. Buna göre, belirli bir mekansal bütünlük içinde yer alan bir köy grubunda, yeni yerleşim merkezleri kurmaya yönelmeden her bir yerleşim biriminde farklı bir kamu hizmetinin ağırlıklı olarak oluştu-

rulduğu, böylece kamu hizmetlerinden yararlanma süreci içinde köylerin kendi içine kapalı birimler olmaktan çıkarılarak aralarındaki (ve üst kademe yerleşim birimleriyle) ekonomik/sosyal ilişkilerin yoğunlaştırıldığı bir kırsal kalkınma modeli olarak tanımlanabilmektedir. Köykent modelinin, köyler arasında bir iş bölümünün geliş(tiril)mesine bağlı olarak, üretim deseninin farklılaşmasını ve kırsal ekonominin geliştirilmesini de içeren niteliksel bir dönüşümün hazırlayıcısı olması da öngörül-müştür.

Modele ilişkin uygulama alanı olarak 1978 yılında Van İli Özap ilçesinde bir grup köy belirlenmiş ve planı hazırlanmış ancak uygulamaya geçilememiştir. Aynı yıllarda Bolu İlinde de benzer bir uygulamanın hazırlık çalışması yapılmıştır. 2001 yılında ise Ordu ili Mesudiye ilçesinde yeni bir uygulama sürdürülmektedir.

2510 Sayılı İskan Yasası Uygulamaları

2510 sayılı İskan Yasasının bazı noksanlarının tamamlanması ve köysel alanda ortaya çıkan yerleşim ihtiyacı gelişmelerini karşılayabilmek için bu yasaya ek olarak 1306 Sayılı Yasa çıkarılmıştır. 16.6.1970 Tarihinde kabul edilen bu yasayla "Köysel alanda iç iskanın düzenlenmesi ve köy gelişme merkezlerinin kurulması" konusu yasanın ek 2'nci maddesi çerçevesinde ele alınarak yürütülmesine başlanılmıştır.

Bu yasayla Kırsal mekanın yeniden düzenlenmesine ilişkin üç önemli konuya çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Sayı bakımından köylerin çokluğu Devletin onlara götürmesi gereken hizmetleri azaltmakta ve köylüler yapılmış ve yapılacak olan altyapı olanaklarından da gerektiği gibi yararlanmamaktadır. Bu şartlar pazara ulaşımı engellemekte ve böylece ekonomik yönden de dar boğazlar yaşanmaktadır.

Yerleşim yeri elverişsiz ve altyapıdan yoksun olan köylerin yeni bir yerleşim yerine nakli, için gereken uygulamalar gerçekleştirilememektedir.

Dağıntık olan köylerin toplulaştırılması ve köylünün konut, tarımsal işletme yapıları ve sosyal tesis ihtiyaçları kendi imkanları ile karşılanamamaktadır.

Bu sorunların çözümlü ve köylerin iskan gelişme sahalarının seçimi, imar planı tanzimi ve ihtiyaç-halara arsa verilmesini içeren, yasada;

Yerleşim yeri elverişsiz olan ve Yol, Su, Elektrik gibi altyapı hizmetlerinin pahalıya mal olacağı saptanan köylerin, yeni bir yerleşim yerine nakilleri,

Dağıntık yerleşim ünitelerinin mevcut yerleşim ünitelerinin birinden veya yeni bir yerleşim yerinde toplanmasının sağlanması.

Köy çoğunluğunun istemesi halinde bu tip köylerde yeni yerleşim yerinin imar planı ve diğer Proje işleri tamamlandıktan sonra her aileye "KONUT, TARIMSAL YAPI VE TESİSLER KREDİSİ" açılmak suretiyle uygulama çalışmalarının yapılması.

Köylerde iskan gelişme alanı olarak saptanan alanın harita ve imar planı işlemleri tamamlandıktan sonra ortaya çıkan imar parsellerinde, 1306 Sayılı Yasanın uygulama şeklini gösterir yönetmelikte belirtildiği şekilde ve sayıda "KENDİ EVİNİ YAPANA YARDIM METODU UYGULAMA KREDİSİ" olarak kredi açılması, Esasları belirlenmiştir.

Ayrıca yasa; ihtiyaçlılara arsa verilmesi hükmünü de getirmiştir.

skan gelişme sahalarına ihtiyacı olan köylerin bu sahaların imar planlarının hazırlanmasıyla ortaya çıkan imar parselleri ihtiyacı olan köylüye arsa olarak verilmektedir. Bu husus mevcut köylerin gelişme olanağından yoksun ve sıkışık durumda olan köylerin gelişme imkanlarını ve konutunu yapacağı arsaya olan ihtiyacı karşılayarak köylerin gelişme ve büyümelerini sağlamaktan başka bu arsaların köylüye satışı suretiyle elde edilecek gelire de özel iskan fonunun güçlendirilmesi ve dolayısıyla köylüye dönük ve yukarıda sıralanan hizmetlerin yapılmasını da sağlamaktadır.

Söz konusu yasa çerçevesinde yukarıda sayılan köyler dışında kalan köylerde; köylünün konut, tarımsal işletme yapıları ve sosyal tesis ihtiyacının kendisinin çözümlenmesindeki gücünü desteklemek üzere teknik yardım olarak, tip projeler verilmektedir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yürütmekle yükümlü olduğu söz konusu yasa çerçevesinde ülke genelinde 40 yıl içinde bazı uygulamalar gerçekleştirilmiş olup aralarında çok sayıda başarılı örneklerde bulunmaktadır. Sınırlı bütçe imkanları ve teknik eleman yetersizliğinden dolayı bu uygulamalar yaygınlaştırılmamıştır.

SONUÇ

Öncelikli olarak, köylülerin işledikleri toprağa yakın olmaları kendileri açısından bir zorunluluktur. Ülke genelinde, yüzyıllardır kırsal yerleşimleri erişilmesi güç yerlere taşıyarak güvenlik sorunlarını çözmeye çalışan bir köylülüğün, buna bağlı olarak ama ek olarak islami miras hukukunun da etkisiyle çok parçalanmış bir toprak mülkiyeti ve işletme yapısı koşullarında tarımsal faaliyet yapılan bir tarım sektörünün, ulaşım olanaklarının yeterince geliştirilemediği, bağlı olarak kamu hizmetleri sunumunun aşırı maliyetli olduğu, dağınık, erişimi güç, çok sayıda köy-altı yerleşimini de içinde barındıran bir kırsal yerleşim dokusu oluşmuştur.

Bu doku, aşırı engebeli ve tarımsal faaliyet ağırlıklı Doğu ve Güne-doğu'da çok daha sorunlu bir yapı görünümündedir. Tarihsel olarak oluşmuş bulunan bu durum hizmet sunumu açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Ancak ulaşım olanaklarının kısıtlılığı altında köylünün toprağını işleyebilmesinin yarattığı zorunluluk, dağınık ve parçalanmış bir kırsal yapıyı da kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir. Bu nedenle, köylüyü, tarlasından uzaklaştırmakla sonuçlanacak şekilde daha büyük bir kırsal yerleşmeye toplama çabaları, genellikle buna konu olan köylüler tarafından tepkiyle karşılanmakta ve uygulamalar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Bu tür tepkilerle ilişkili bir başka boyut kültürel ve sosyolojik niteliklidir. Köy ve köyaltı türü kırsal yerleşmeler çok uzun sürede ve akrabalık/hısımlık ilişkilerini koruyacak bir demografik/organik gelişme sonucu ortaya çıkan oluşumlardır. Çoğu durumda köy içinde ve yakın köyler arasında mekansal yakınlık ötesinde, akrabalık ve benzeri türden uzun süreler sonucu oluşmuş yakınlıklar ve dayanışmalar bulunmaktadır. Bu ilişkiler kentlerde daha anonim ve kurumsallaşmış düzeyde oluşan ilişkilerden çok farklıdır. Bu nedenle de bu tür dokuları kısa sürede dönüştürmek çok kolay değildir. Aynı biçimde yaşanan yere bağlılık da uzun sürede oluşmakta ve kolaylıkla değişmemektedir. Bir köyün boşaltılıp, bir başka kırsal yerleşime taşınması yada diğer köylerle birleştirilmesi,

hemen bütün durumlarda (kente göçten çok daha fazla) dirençle karşılaşmaktadır. Daha önceden tanımadıkları yada ilişki içinde olmadıkları bir kesim bir yana, yakın köylerle bile bir araya gelmek ölümlü karşılanmamaktadır.

Kırsal alanların bu duyarlılığı dikkate alınarak ve kırsal nüfusun bu gün genel nüfus içinde yüzde 35 olan payının önümüzdeki yirmi yıl içinde çok daha azalacağı gözönüne alınarak, kırsal alanda yaşayanların katılımlarının da sağlanacağı bölgesel ve hatta yöresel planlamalar yapılarak kırsal mekanın yerleşmelerinin kırsal kalkınmayı hızlandıracak bir araç olarak düzenlenmesi düşünülmelidir.

T.B.M.M.'sinde olup çıkarılması beklenen iskan yasasının kırsal yerleşme modellerinin sürdürülebilirliğini sağlama açısından yeniden gözden geçirilmesi de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

DOĞANAY Filiz

Kırsal Kalkınma DPT 1993, ANKARA

Merkez Köyler DPT 1993, ANKARA

TUNÇDİLEK Necdet Prof. Dr.

Kır Yerleşmeleri, Türkiye Coğrafi ve Sosyal

Araştırmalar Dergisi İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi 1971, İSTANBUL

Başbakanlık DİE Genel Nüfus Sayımları,

ANKARA

Başbakanlık DPT

I, II, III, VI, V, VI, VII, VIII'ci Beş Yıllık Kalkınma

Planları

Türkiye Yerleşme Merkezleri Kademelenmesi

Ülke Yerleşme Sistemi. 1982, ANKARA

Köyleri ve Kooperatifler Bakanlığı

Köykent Demetler Düzeni, Van, Özalp, 1978,

ANKARA

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

35075 Köyümüz Envanter Etüdüleri 1981,

ANKARA

Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri 2001,

ANKARA

Dergilerden Seçmeler

Hazırlayan: Dr. Ömür Kızılgün, Şehir Plancısı
TÜBİTAK Merkez ve Enstitüler Eşgüdüm Ofisi

Bölge Kavramını Yeniden Düşünme: Catalonia ve Galicia'da Kültür, Kurumlar ve Ekonomik Kalkınma (Rethinking The Region: Culture, Institutions and Economic Development in Catalonia and Galicia)

Michael Keating

European Urban and Regional Studies 8 (3), 2001, s. 217-234
Bölgeci yeni kalkınma teorileri, alanla fonksiyon arasındaki değişen ilişkiyi ve bölgesel üretim sistemlerinin sosyal kurgusunun altını çizmektedirler. Bölgesel kalkınma politikaları, desantralizasyona ve içsel kalkınmaya vurgu yapılarak uyarlandı. Aşılz edilmekten çok niyet düzeyinde ele alınmakla ve içsel kültürel özelliğe indirgenmekle birlikte, bölgesel kalkınma çalışmalarında sosyal sermaye kavramıyla ilgili son çalışmalara da vurgu yapıldı. Bu makalede, "bölge" kurgusu İspanya'nın iki bölgesindeki kültür, kurumlar, sosyal ilişkiler ve liderlik konularına bakılarak ele alınmaktadır. Catalonia ve Galicia özerk topluluklar olarak benzer güçlere sahiptirler ama oldukça farklı kalkınma projeleri ve politikaları ürettiler. Bu durumun içsel kültürel özelliklerdeki farklılığının, kurum oluşturmanın farklı biçimleriyle olan ilişkisinden daha az olduğu ortaya çıktı.

Naples: Güney İtalya'da Kentsel Yenilenme ve Dışlanma (Naples: Urban Regeneration and Exclusion in the Italian South)

Serena Ilicari

European Urban and Regional Studies 8 (2), 2001, s. 103-115
Bu makalede, son yirmi yılda Naples metropoliten alanının merkezinde inşa edilen, büro ve konut binalarından oluşan büyük bir yenilenme projesi olan Naples İş Merkezi'nin sosyal ve ekonomik etkileri analiz edilmektedir. Az gelişmiş bir bölge olan Güney İtalya'nın başlıca şehirlerinden olan Naples, sosyal dışlanma ve kutuplaşmaya ilişkin somut örnekler sergilemektedir. Halen şehir, yerel ekonomik yapının yeniden yapılanmasına tanıklık etmekte, aynı zamanda da izlediği tarihsel gelişme sürecinin yarattığı problemlerle uğraşmaktadır. Makale, sosyal, ekonomik ve politik dışlanmanın başlıca boyutlarının tartışılmasıyla başlamaktadır. Bu kapsamda, Naples'deki dışlanmanın iki temel kaynağı tartışılmaktadır. Bunlar işgücü problemleri (işsizlik, informal işler ve müşteriye odaklı refah politikasının etkisi) ve yasalığın yönlendirici çerçevelerinin eksikliği (organize suç ile politik sistem arasındaki yeni bağlantılar, rüşvetin yaygınlığı, kara para aklama mekanizmaları) olarak tanımlanmaktadır.

Makalede daha sonra kentlin şehirlik politikası ve stratejisi, bu sorunların son otuz yıldaki durumu çerçevesinde tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Naples İş merkezinin karar verme ve uygulama süreçleri açıklanmakta ve gelişmesindeki kamu-özel sektör işbirliği dinamiklerine atıfta bulunulmaktadır. Son bölümde iş merkezinin fiziki,

ekonomik ve sosyal etkileri değerlendirilmekte ve bu projenin kentlin temel problemlerine çözüm olmakta yetersiz kalmasının ötesinde, bu sorunları daha da ağırlaştırdığı gösterilmektedir.

Fiziksel ve Elektronik Mekanlar İkilemi: İnternet Ekonomilerindeki Kuruluşlar İçin Göstergeler

(Between physical and electronic spaces:
the implications for organisations in the
networked economy)

Feng Li, Jason Whalley, Howard Williams

Environment and Planning A, 2001, Cilt 33, s. 699-716

Bilgisayar ve telekomünikasyon altyapısının hızlı gelişimi sonucunda fiziksel mekanla birlikte varolan ve bazen onunla çakışan elektronik mekan ortaya çıktı. Bu durum, yeni mekan ekonomisinin karmaşıklığını ve esnekliğini kişiler ve kurumlar için büyük ölçüde artırdı ve giderek artan şekilde "iki mekan"da yaşamaya mecbur kaldık. 1980'lerin sonundan beri araştırmacılar, bilgi ekonomisinde "mesafenin ölümü"ne ilişkin yanlış anlamayı başarılı bir şekilde terk ettiler. Bununla birlikte, bu gelişmenin yaygınlaşması yavaş ve parçalı oldu. "Coğrafya'nın sonu" hakkındaki ütopyik görüşler iş dünyasında, bilgi sistemleri ve kurumsal inovasyon üzerine araştırmalarda çok etkili oldu. Bilgi sistemlerinin iş dünyasına uygulanmasındaki çeşitli başarısızlıklar coğrafi kaygıların olmamasından etkilendi. Bu durum son beş yılda internetin ve buna dayalı e-ticaret ve e-iş (e-business) gibi yeni uygulamaların hızlı gelişimi ile büyük ölçüde şiddetlendi.

Araştırmacıların görevi yalnızca bilgi ekonomisinin coğrafyasını anlamakla sınırlı değil. Bunun yanı sıra, bütün kurum ve kişilerin içinde yaşamak zorunda oldukları "iki mekan"ın başlıca özellikleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmeleri de gerekiyor. Bu makalede, bilgi sistemleri ve kurumsal inovasyonlarla ilgili araştırmalarda coğrafi boyutun önemini göstermek üzere, örnek durumlar ve iş dünyasının yeni durumu kullanılmakta, daha ileri araştırmalar için çeşitli yeni temaların da altı çizilmektedir.

Eşitsiz Gelişme: Yeni Kentsel Politikalar ve Metropoliten Bilbao'da Sosyal ve Mekansal Ayrışma

(Uneven Development: New Urban Policies and Socio-Spatial Fragmentation in Metropolitan Bilbao)

Arantxa Rodriguez, Elena Martiñez, Galder Guenaga

European Urban and Regional Studies 8 (2), 2001, s. 161-178

1980'lerin ortalarından bu yana Avrupa'daki kent ve bölgeler rekabetçi bir yeniden yapılanma ve ekonomik büyüme ile daha fazla ilgileniyorlar. Bu ilgi, kentlerin bölgesel ve ulusal ekonomilerde oynadığı merkezi rolün yeniden keşfedilmesiyle birlikte gelişti. Ancak, üretim

ve talep koşullarının küresel olarak radikal şekilde dönüştüğü bir ortamda, kentlerin performansı rekabetçi bir yeniden kalkınma sürecini yönlendirebilme kapasitesiyle ölçülmeye başlandı.

Değişen küresel rekabetçi iklimin yarattığı ortamın gereksinimlerini karşılamak üzere birçok kentin politika gündemi tamamen yeniden düzenleniyor. Bir yandan büyüme arayışı, kentin yeniden canlanmasını kentsel müdahale alanlarından birine dönüştürdü. Öte yandan, yeni kent politikası gündemi, sadece rekabetçilik, gelişmiş etkinlik, esneklik, girişimcilik, ortaklık, paylaşım avantajı gibi planlamanın hedefleri, işlevleri ve araçlarını yeniden tanımlayan bir söylemle sınırlandı. Bu makalede, İspanya'da, yirmi yıllık imalat sanayinin çöktüğü ve ekonomik yeniden yapılanmanın giderek kentsel rönesans denilen yola girdiği Bilbao'da, yeni kent politikalarının yükselişi incelenmektedir. 1990'larda Bilbao, büyük ölçekli ve sembolik yenilenme projelerine odaklanmış bir yeniden canlanma stratejisi izleyerek, diğer eski sanayi kentlerinin yolundan gitti. Makalede bu projelerden biri, kentsel müdahalenin yeni mantığına dayalı bir radikal kıyı gelişim projesi olan, Abandoibarra tartışılmaktadır. Makalenin ilk bölümü, son yirmi yılda kentteki ekonomik yeniden yapılanma ve sosyal mekansal ayrışma dinamiklerinin analizini kapsamaktadır. İkinci bölümde, Bilbao'nun "Yeni Kent Politikaları" kapsamındaki yenilenme stratejisi çerçevesinde, kentsel politika yapımındaki değişimler tartışılmaktadır. Üçüncü bölüm, gelişmekte olan yöneliş dinamikleri ve Abandoibarra'nın kalkınma projesinin yönelimi kapsamındaki yeni yöneliş kurumlarının kritik rolü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Makalenin dördüncü ve son bölümünde, kentsel yenilenmede yeni bir başarı öyküsü olarak sunulan projenin gerisindeki gölgeli alan aydınlatılarak, projenin etkilerini değerlendirme yönünde bir girişimde bulunulmaktadır.

Avrupa Birliği Çevre Politikasına Yönelim

(Setting the direction for EU environmental policy)

Adrian Cowell

Town and Country Planning July/August 2001, s. 220-221

6. Çevre Eylem Programı (6 ÇEP) Avrupa Birliği'nin önümüzdeki 10 yıl için çevre politikasının temelini ve sürdürülebilir kalkınma stratejisinin eksenini oluşturmaktadır. Bu program dört öncelikli alana yoğunlaşmaktadır.

- İklim değişikliği
- Biyoçeşitlilik
- Sağlık ve çevre
- Sürdürülebilir kaynak kullanımı ve atık yönetimi

6 ÇEP on yıl içinde başarılacak somut çevresel hedefleri ve 2010 yılının ötesine uzanan uzun vadeli amaçları belirlemiş bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu daha ölçülebilir ve zamanlanabilir hedeflere yönelik olarak aşağıdaki yedi stratejiyi geliştirmek durumundadır.

- Hava kalitesi
- Deniz ortamı (Denizlere çöp alımının azaltılması)
- Kaynak kullanımı
- Pestisitler
- Atık geri kazanımı
- Arazi kullanımı
- Kentsel çevre (kamu ulaşımının gelişimi ve sınırlar aşan yeşil kuşaklar)

6 ÇEP'in aşağıdaki konularla ilgilenmesi kabul edildi.

- Sera gazlarını 550 ppm seviyesinde sabitlemek üzere uzun vadeli bir iklim hedefine ulaşılması
- 2010 yılına kadar toplam enerji kullanımının %12'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması
- Avrupa Birliği'nin sera gazı emisyonlarını azaltma hedefini gerçekleştirmek üzere politika alanlarında önlemler sunulması
- 2010'a kadar biyoçeşitliliğin kaybının durdurulması
- Ortak Tarım Politikası'nın 2003'de gözden geçirilecek olmasına bağlı olarak, kırsal kalkınmayı ve çevreyle barışık tarımı ilerletilmesi, kaliteli ürünlerin garantilendiği gıda sanayini desteklemesi ve genel olarak değiştirilmiş organizmaların izlenmesi
- Bir nesil içinde sadece sağlık ve çevreye belirgin olumsuz etkisi olmayan kimyasalların üretilmesi. Pestisit kullanımının azaltılması ve risklerin minimize edilmesi
- Ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırılması

Colorado-Boulder'de Tasarımcı Tarzı Tartışmalar *(Designerly Argumentation in Boulder, Colorado)*

Fahriye Hazer Sancar, Korkut Sabri Onaran

Journal of Urban Design, 2001, Cilt 6, No 1, s. 5-36

Bu makale, postmodern planlamanın, arazi kullanımı ve binalar üzerindeki geleneksel denetimin artan şekilde informelleşmesini tercih ettiğini öne sürmektedir. Bu iki alan, planlama ve tasarım stratejilerinin, taraflar arasındaki yüksek düzeydeki iletişim araçları sayesinde yeniden oluşturulup, yeniden yorumlandığı alanlardır. Böyle bir ortamda, planlama ve tasarımın bölünmesi, iletişimin etkinliği ve kalkınmanın değerlendirilmesinde tasarımcı tartışmalarının rolü gibi konular önemli olmaktadır. Bu çalışmada, postmoderniteyle bağlantılı başat özelliklerin genel olarak ve yeni ortaya çıkan değerlendirme süreçlerinde gözlendiği Colorado'daki Boulder kenti incelenmektedir. Bu kapsamda, kalkınma değerlendirmesinin yönetsel yapısı tartışılmakta ve değerlendirme sürecindeki iletişim analiz edilmektedir. Tarafların nezaketi, iletişimin doğası, orta ölçekli planların rolü ve tasarım tartışmalarının düzeyi tanımlanmaktadır. Son olarak, değerlendirmeyi yapanların tanımladığı sorunlar ve denenmekte olan yeni stratejiler de kapsamaktadır.

Adalet ve Mekansal Öngörüler

(Justice and the Spatial Imagination)

Mustafa Dikeç

Environment and Planning A, 2001, Cilt 33, s. 1785-1805

Bu makalede 'mekansal adalet' kavramı geliştirilerek adalet(sizlik)le mekansallık arasındaki diyalektik ilişkiye ve baskı ve hükmetmenin yeniden üretiminde mekansallığın oynadığı role dikkat çekilmek istenmektedir. Makalede, kentin, baskı ve hükmetmeye karşı siyasal birliğin mekansal bilgiyle bestenen ahlakının oluşması için üretken bir zemin sunduğu ileri sürülmektedir. Böyle bir politikayı besleyen ve adaletsizliğin mekansal diyalektliği, kent hakkı, farklılık hakkı gibi üç kavramı bir araya getiren bir yaklaşım ortaya konmaktadır. "Mekansal adalet" kavramına, Lefebvre'vari hakların liberal anlamdaki kişisel haklarımıza karşısına karşı olarak yorumlanmasını önlemek amacıyla teorik bir temel olarak başvurulmuştur. Makalede konuyu somullaştırmak üzere, Fransız kentsel politikası kullanılmıştır. Son olarak, "eş(İ) özgürlük" (egaliterle) kavramı, üçlünün üzerinden savunulacağı ahlaki zemin olarak sunulmuştur.

DENİZLİ PLANLAMA DENEYİMİ

Alim ÇOPUROĞLU
Aydın KOZAK

(Bu yazının hazırlanmasında Aydın Kozak tarafından ODPO Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne sunulan "Denizli Depremi ve Planlama Sürecine Etkileri" başlıklı özdevinden büyük ölçüde yararlanmıştık.)

Denizli İmar planı çalışmalarına 1976 yılı ilk aylarında başlanmıştır. Ancak aradan geçen üç yıllık süreye rağmen belirli nedenlerle sonuçlanmamıştır.

İller Bankası'na elemanlarınca emaneten yapılarak 1967 yılında onanmış mevcut imar planı kentlinin planlama dönemi sonu olarak saptanan 1995 yılında 85.000 nüfusa ulaşacağı öngörülmesine dayanmaktadır. Oysa Kentin gelişmesi beklentilerden çok farklı olmuş, bölge ulaşım ağı içindeki konumundan dolayı tüketim malları sanayiinde özel sektör yatırımlarının yoğunlaşması ile kent 1970 yılında 43.000, 1975'te 107.000 kişilik nüfusa büyüklüğe ulaşmıştır. Diğer bir ifade ile 30 yıllık dönemde ulaşılabilecek nüfus büyüklüğünü 10 yıl içinde aşmıştır.

Bu beklentinin üstündeki gelişme hızı mevcut planın kısa dönemde yetersiz duruma gelmesini yaratmış, planda öngörülen bölgelime, yoğunluk ve yapılaşma kararlarına aykırı gelişmeler olurken, iskan sınırı dışında gelişen yerleşmelerin önü alınamamıştır. Diğer taraftan söz konusu imar planı eski yöntemle üretilmiş için yerleşik alanda onarılan plan koşulları gerekli yönlendirme ve denetimi sağlamakta yetersiz kalmıştır. Örneğin o dönemde arazi üzerindeki kentsel rant verimliliğini yüksek olmadığından yerleşik alana yapı yüksekliği, kat adedi ve kullanım katsayıları verilmiyor, buna karşın yüksekliği parselin önündeki yol genişliğine göre belirlenirken, yapılaşma koşulları imar yönetmeliğine bırakılıyordu. Bu yöntem kentlinin 1967 yılında onanmış imar planında da kullanıldığından kentteki arazi fiyatlarının artması ve yenilenme istemlerinin yoğunlaşması sonucu bugün kent merkezinde yüksek katlı ve katı alanı yüksekliği 8'e ulaşan çirkin boğucu binalar ortaya çıkmıştır.

Hızlı gelişen kentteki ekonomik canlılık arsa spekülasyonunun önem kazanmasını da getirmiş ve imar planı içindeki arsalar yüksek değer artışlarına uğramıştır. Gerek il içinden gerekse de diğer illerden kente göç eden yoğunluğu kırsal kökenli işçilerin alım gücü imarlı arsa değerlerinin çok altında kalmıştır. Bu olgu kentte geçekondulamayı yaratmış, bir yandan kuzeyde Karayolu kenarındaki hazine arazileri geçekondulamaya dolarken, diğer yandan imarlı alanın hemen dışındaki mükkül araziler üzerinde kaçak yapılaşmalar ortaya çıkmıştır. Bunların hemen hepsi spekülasyonlar tarafından ortalama 100m' olan küçük parsellerin işçilere hisseli tapularla satılması sonucu oluşmuş konut bölgeleridir.

Bunlara ek olarak plan sınırı içinde konut gelişme alanları üzerinde genellikle kent batısında ve İzmir-Ankara karayolu kuzeyinde plan koşullarına aykırı kaçak yapılaşmalar olmuştur. Bir diğer olgu ise planda konut gelişme bölgeleri içindeki park, spor, çocuk bahçesi, okul, cami gibi toplu kullanıma ayrılan alanların çevresindeki alanlar daha boşken hemen tümyle konutlarla dolmasıdır. Nedeni ise bu gibi alanların sahiplerinin arsayı parselleyip ucuz fiatla kente göç edenlere satmaları satın alanların kamulaştırmayı önlemek amacı ile hemen inşaatla geçmeleridir.

Kentin Ankara-İzmir karayolu kuzeyinde kalan kesimi

planda sanayi için ayrılmıştır. Tarımsal değeri yüksek zemin olan bu alan kente yakınlığına rağmen üzerine getirilen ağır sanayi plan kararı nedeniyle hemen tümyle gelişme dışı kalmıştır. Sanayi birimleri genellikle ana ulaşım aksları üzerindedir, daha ucuz olan yerleri seçmişlerdir, kent merkezine yakınlığı nedeniyle yüksek fiyatlara ulaşan geniş parsellerle yerleşmişlerdir. Kentin mevcut imar planının uygulanma durumu bu aşamada iken 1974 seçimleri ile işbaşına gelen yeni yerel yönetim bu kesmekeşin farkına vararak imar planına ilaveler ile revizyonunu istemiştir. Belediye diğer yandan mevcut imar planını uygulamak için İmar yasasının 42. maddesinden yararlanmaya karar vermiş ve kent güneybatısında genişçe bir alanın projesini bu amaçla ihale etmiştir.

Uygulama alanında aplikasyon bitirilmiş ve plandaki tüm ana yollar açılarak plana uygun yapılaşma kısmen başlatılmıştır. Belediyenin bu uygulaması 1977 yılında en başarılı belediye ödülünü kazanmasına neden olmuştur. Bu başarıya ve yönetimin aynı olmasına rağmen nedeni anlaşılabilir biçimde 42. madde uygulamasından aniden vazgeçilmiştir.

1976 yılı başında kentlinin planlaması konusu «İmar Planı revizyonu ve ilaveler yapılması» amacıyla gündeme getirildi. Durumu belirlemek amacıyla Nisan 1976'da yerinde yapılan incelemede sorunun revizyon ve ilave kapsamının dışına çıktığı ve daha köklü bir yaklaşım içinde kapsamlı araştırmaların ve ayrıntılı kararların gerektiğinin farkına varıldı. Bunun üzerine aynı günlerde aynı planlama grubunda benzer bir konuda olan Kırklareli planlama ekibiyle ortak çalışma yapılarak bu tür durumlar için geçerli olabilecek planlama süreci ve vakit senarisi önerisi geliştirildi. O dönemde İller Bankası'nda önemli bir yenilik olan bu öneride nazım plan üretimi için gerekli ayrıntılı sektör analizleri yanında kentlinin ivdi sorunlarını rahatlatacak geçici uygulama planlarının nazım planı beklemeden yapılması görüşü de savunuldu.

Çalışmalar başladığında kentlinin mevcut gelişiminin belediye sınırlarına dayandığı, hatta bir kısım yerlerde bu sınırı taşıdığı saptandı. Kente yakın köyler kentlinin bir mahallesi durumuna gelmişken, belediye sınırı dışındaki gelişme başı bozuk bir biçimde sürmekte ve yayılma giderek hızlanmaktadır. Bu durumda kent imar planının bir bütün olarak ele alınabilmesi için öncelikle tek elden denetimi sağlayacak bir mücavir alan sınırı saptanmasına gerek görülür. Ancak bu alanın onayından sonra bir çevre düzeni planı üretililecek ve fiziksel planlama çalışmalarına girilebilecektir. Söz konusu bütüncül yaklaşım belediye yetkililerinin de katıldığı İller Bankası'nda yapılan bir toplantıda tartışılarak benimsenir.

Haziran 1976'da İller Bankası ve İmar ve İskan Bakanlığı elemanlarından oluşan bir planlama ekibi mücavir saha sınırlarını saptamak üzere kente gider. Kısa bir araştırma, çevre gezisi ve teknik çalışmadan sonra elden geldiğince geniş tutulan mücavir alan sınırı Belediye Meclisine sokularak onay alınır. Daha sonra il idare kuruluna giren sınır kararı burada takilir.

Önceleri sınırın belediye yönetimi ile Valilik arasındaki farklı siyasal görüşten kaynaklanan hizipleşme nedeniyle takıldığı sanılmış, ancak daha sonra plansız gelişmeden çıkar sağlanan çevrelerin baskısının da rol oynadığı öğrenilmiştir.

Denizli planlaması konusunda benimsenen yaklaşım, öngörülen planlama ve çalışmalar bu doğrultuda iken Ağustos 1976'da kentte şiddetli bir deprem olur. Deprem binalarda çok hasar yaparken cari kayıplar hemen hiç

Olmaz (1) oldu Bunun yanında depremin en büyük zararının önerilen planlama sürecine olduğu ileri sürülebilir. Deprem nedeniyle konuların ağırlığı değişmiş bütüncül planlama yaklaşımı önemini yitirirken konut gereksinmesine ivedi yanıt bulma konusu ön plana çıkmıştır. Planlamayı yürüten akıpta da değişimler olması nedeniyle planlama çalışmaları başlangıçta öngörülenden oldukça farklı bir çizgide sürer.

Her zaman olduğu gibi depremin hemen ardından Kent İller Bankası teknik elemanlarının istilasına uğramıştır. Ancak planlamayı başından beri sürdürenler önceleri kadroda yoktur. Daha sonra planlamanın kapsamı genişledikçe söz konusu elemanlara gereksinime duyulmuştur.

Deprem sonrasında atmosferinde ilk akla gelen kamu alanındaki arazilerin planlanarak parseller halinde depremden zarar görenlere sunulmasıdır. Bu amaç için kent güney batısında, öneri mücavir alan içinde kent merkezine yaklaşık 5 km uzaklıktaki Arsa Ofisinde hazine devralınan yaklaşık 100 ha genişliğindeki alan uygun bulunmuştur. Yoğun bir çalışma içinde hızla sonuçlandırılan mevzi planda alanın büyük bir kesimi tek katlı prefabrik yapılardan oluşan afet evleri olarak düşünülmüş alan ortasından geçen ana yol çevresine ise Emlak Kredi Bankası'na yaptırılacak 5 katlı bloklara ayrılırken, kurey kesiminde İTB Mesken Genel Müdürlüğünün 5 katlı sosyal konut yaptırmaya yeterli büyüklükteki alan toplu kullanıma açık biçimde planlanmıştır. Afet evleri planı 1977 yılı ortalarında onanmış, daha sonra plana göre uygulama yapılarak bir kısım alan kullanışa açılmıştır.

Afet evleri planlaması sürdürülürken Belediye yetkilileri bu alanın yetersiz olduğundan, kentsel imara açılacak alan olmadığından ve mücavir alan kararının kısa dönemde gerçekleşecek gibi görünmediğinden yakınlarda kent güneyindeki Çamlık mahallesinin planlanmasını ister. Gerçekte bu bölge Çamlık diğlenme alanı ile kent arasında kalan, kısmen kaçak olarak inşa ettirilen villaların bulunduğu büyük ölçüde boş alandır. Yüksek gelir grubunun yerleşim istemi olan bu alanın depremle bağlantısı düşündürüçüdür. Dönemin İmar ve İskân Bakanının kenti ziyareti sırasında Çamlık bölgesinin de konut gereksinimini karşılamayacağını ileri süren Belediye depremden çok zarar gören kent doğusunu da planlanmasını istemi belirtir ve kabul edilmesini sağlar. Çamlık mahallesi ile de birleştirilerek kentin güney ve doğusunu kapsayan Karşıyaka, Dokuzkavaklar, Yenimahalle ve Deliktaş mahallelerinin planlanmasına geçilir. Yaklaşık 800 hektarlık bir alanı kapsayan bu plan Üçgen bölgesindeki merkezi işlevler dışında tümüyle konut kullanımına ayrılmış olup, 120.000 kişiyi barındırarak kapasitetedir. Bütün bu çalışmalar sürdürülürken mücavir alan konusunu Valilikte beklemektedir. Bakanlık yetkililerinin mücavir alan kararının çıkarılabilmesi için daha sağlam gerekçeler istemeleri üzerine, planlama ekibinin takvimi ile yapılan yeni bir çalışma sonucu 1/25.000 ölçekli oldukça global bir Çevre Düzeni Planı elde edilir. Eskiyle hemen tümüyle çakışan yeni mücavir alan sınırı Belediye Meclisince benimsenerek Valiliğe sunulur. Ancak sınırın çıkmasını engelleyen nedenlerin varlıklarını sürdürmesi sonucu ikinci kez yine takılır. Mücavir alan sınırı çok daha sonra Denizli Valisi'nin değişmesi sonucu 1978 yazında Bakanlar Kurulu'na onaylanarak yürürlüğe girmiştir. İmar ve İskân Bakanlığı deprem sonrasında hazırlanan 120.000 kişilik mevzi imar planını paraf ederken bunu deprem nedeniyle kabul ettiğini belirtmiş 1/5000

ölçekli nazım imar planı elde edilmeden başka mevzi planlar yapılmamasını istemiştir. Buna rağmen küçük sanatlar sitesi yapma amacıyla kent merkezine oldukça yakın bir alan ile Belediyenin toplu konut girişimleri için Afet evleri batısında mülkiyeti hazineye ait bir alanın mevzi planları üretilmiştir. Ayrıca kentin batısında plan sınırı dışı gelişmeler ile plana aykırı gelişmeleri içeren yeni bir mevzi imar planının çalışmaları İller Bankası'na sürdürülmektedir.

Bütün bu parça parça planlama çalışmaları başlangıçta öngörülen sürecin bir yönünü oluştururken, kentin ivedi sorunlarına yanıt verecek çözümlere koşut olarak sürdürülmesi düşünülen sürecin diğer yönü kapsamlı planlama çalışmaları ihmal edilmiş ve mevzi planların üretilmesine ışık tutacak nazım imar planı düzeyinde inceleme ve analizler yapılamamış, alternatif ve kararlar geliştirilememiştir. Bu inhaide depremin etkileri kadar Belediyenin ivedi sorunlarının çözümü ile kapsamlı bir plana olan gereksiniminin kalmaması da rol oynamış olsa gerektir.

Bugün Denizli planlamasına yürüten ilgililerden öğretildiğine göre çevre düzeni planının revize edilmesi gündemdedir. 1/5000 ölçekli nazım imar planı için ise yeniden harita alımı için çalışmalar sürdürülmektedir. Bu hazırlıkların sonunda nazım imar planı elde etmek üzere çalışmaların yeniden başlayacağı bildirilmektedir.

Üç yıl aşan bir sürede Denizli planlamasının geçirildiği aşamalar ve vardığı nokta budur. Bir süreçte kanım zora altı çizilmesi gerekli konular ve çıkarılabilenek dersler bulunmaktadır.

Önce deprem ve benzeri doğal afetlerin planlama çalışmalarına etkileri yeniden değerlendirilmelidir. Örneğin Denizli'de üretilen afet evleri depremden zarar görenlere kullanıcının borcunu ödeyinceye kadar satılmayacağı koşuluyla devredilirken, depreme hasar gören kent merkezindeki mülkiyeti de elinden alınamamıştır. Bu durumda biri merkezde arsa değeri oldukça yüksek diğeri bütün altyapısı ile birlikte lüks konut yapımına uygun iki mülkiyete birden sahip olma durumu doğmaktadır. Dolayısıyla kamunun ürettiği afet evleri kişilerin kira geliri elde ettiği kaynak durumuna dönüşmektedir. Kaldı ki yakını zamanda verinde yapılan gözlemler afet evlerinin kentin prestij mahallesi haline dönüşebileceği, tip konutlar dar olmaları birlikte yapılan eklemeler ve düzeltmelerle genişletildiği saptanmıştır. Bu durumda kanımızca alışılmamış afet konutları yapıp her evi hasar görene sunma yerine kapsamlı yöntem ve süreçlerinin denemesi gerekmektedir.

İkincisi özellikle kentleşme hızı yüksek merkezlerde uygulama planlarının yapımını nazım imar planının bitimine bağımlı kılmamak benimsenmesi gereken bir yaklaşım iken, bunun türlü etmenlerce yozlaştırılarak nazım planı çalışmalarını ikinci plana itmesine, hatta engellenmesine izin verilmemesi gereklidir. Denizli örneğinde gerüldüğü gibi bu tür zaafatlar makro planlama kararlarının gereksiz olduğu gibi çok yanlış görülebilen belirmesi tehlikesini de taşımaktadır.

Üçüncü planlama çalışmalarını uygulamadan ayrı olarak ele almak gereklidir. Örneğin Denizli'de kent güney ve doğusundaki 120.000 kişi kapasiteli mevzi imar planı üretilirken Belediye'nin 42 maddeli uygulama yakınlığında gözönüne alınmıştır. Ancak Belediyenin bu eğilimin tetkikmesi ile mevzi planın uygulanabilirliği büyük ölçüde zedelemiş, yörede araziye yola ya da ortak kullanışlara rastlayan kişiler çok önceden sızlanmaya başlamışlardır.

Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği

"Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği" 1.4.2002 tarih ve 24713 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik organize sanayi bölgelerinin kuruluş, yapım ve işletilmesi ile ilgili usul ve esasları düzenlemektedir.

Yönetmeliğin "Tanımlar" başlıklı kısmında; "organize sanayi bölgesi", "karma organize sanayi bölgesi", "ihlâs organize sanayi bölgesi", "özel organize sanayi bölgesi", "mevzi imar planı", "parselasyon planı" tanımları bu yönetmeliğe göre yeniden yapılmaktadır.

Yönetmelik, organize sanayi bölgeleri kurmak isteyen kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak başvuru, organize sanayi bölgelerinde yer seçimi, arazinin elde edilmesi, organize sanayi bölgelerinde tüzel kişiliklerin kazanılması, kuruluş protokolü ile organların görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemelere yer vermektedir.

Yönetmeliğin İmar Planı Yapımı Esasları başlıklı Altıncı Bölümünde ise; OSB planlama sınırı, İmar planlarının ölçeği, İmar planlarının hazırlanma süreci ve yapımı, yapı ve yapı ile ilgili esaslar, tesislere kol verilmesi, özel OSB'lerde tapu irazi, İmar planı onayı, İmar planı değişiklikleri onayı, levhid ve ifraz ile ilgili hükümler yer almaktadır.

Parselasyon Planı Yapımı Esasları başlıklı Yedinci Bölüm'de; düzenleme sınırının geçirilmesi, tapu kayıtlarının ve haritaların elde edilmesi, parselasyon planının ve eklerinin hazırlanması, parselasyon planlarının onayı ile parselasyon planlarının kontrol ve tescil işlemlerine ilişkin hükümler düzenlenmektedir.

Sekizinci Bölümde; ruhsat ve denetleme ile ilgili hükümlere yer almakta olup, yönetmeliğin diğer maddelerinde katılma payları, kredi talepleri ve geri ödeme usul ve esasları, arsa tahsis ve satışları, altyapı tesisleri kurma, kullanma ve işletme, Bakanlık kredisi kullanacak OSB'lerde ihale esasları, Kurul ve Bölge Müdürünün görev ve yetkileri ile çeşitli hükümlere ve geçici hükümlere yer verilmektedir.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca 19.6.2002 tarih ve 24790 sayılı Resmî Gazete'de "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği" yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

Yönetmelik bölgenin kuruluş amacı ve bölgede yer alacak faaliyetler ile kurucu heyetin oluşturulması ve bölgenin yer seçimi ile ilgili hükümleri içermektedir. Bölgenin kurulacağı ilin sınırları içinde en az bir üniversite veya ileri teknoloji enstitüsü ya da kamu AR-GE merkez veya enstitüsünün bulunması ve yörede yeterli AR-GE ve sanayi potansiyelinin olması şartı aranmakta, bölgenin kurulması için ilkeler belirlenmekte ve Kıyı Kanunu kapsamındaki alanlar, su koruma alanları, jeolojik sakıncalı alanlar, tarım alanları, mera ve orman alanları, milli parklar, sit alanları, turizm alanları ve merkezleri, askeri yasak bölgeler, özel çevre koruma bölgeleri, uluslararası sözleşmelere tabi olan alanların Bölge kurmak amacıyla seçilemeyeceği hükmüne bağlanmaktadır. Fiziksel koşullar yanı sıra yöredeki mevcut AR-GE ve sanayi potansiyelinin yeterli olup olmadığına yönetmelik ekinde yer alan Yapılabilirlik Raporu Hazırlama Esaslarına göre Değerlendirme Kurulu tarafından karar verilmektedir. Bölge içi İmar planları 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili

yönetmelikleri uyarınca yönetici şirket tarafından yapılmakla veya yaptırılmakla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca onaylanarak yürürlüğe girmektedir. Yönetmelikle planlanacak alan bölümünde, emsalın yüzde kırkı geçemeyeceği hükmü yer almakta, parselasyon veya alan tahsis planlarının yönetici şirket tarafından yapımı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca onaylanmasını hükmüne bağlamakta, ruhsat ile ilgili işlemlerin 3194 sayılı İmar Kanununun ilgili hükümleri uyarınca yönetici şirket tarafından verileceği ve denetleneceği öngörülmektedir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği

Çevre Bakanlığınca 6.6.2002 tarih ve 24777 sayılı Resmî Gazete'de "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği" yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikle 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve tebliğleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Çevre Bakanlığı, yönetmeliğin değiştirilmesine yönelik genel gerekçeler kısmında şu hususlara yer vermiştir; "Ülkemizin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde, Avrupa Birliği "Katılım Ortaklığı Belgesine" karşılık olarak hazırlanan "Ulusal Program"da yer alan ve yerine getirilmesi taahhüt edilen temel çalışmalarından birisi de çevre mevzuatının ilgili direktifler doğrultusunda uyumlandırılmasıdır. Bu doğrultuda ilk çalışma olarak ÇED yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yürürlüğe konulması; esas olarak Avrupa Birliği'nin bu konuda öngörülen ölçütlerine uyum sağlanması amaçlanmıştır.

AB direktifleri esasında; çevresel etki değerlendirme sürecinde bir yatırım konusunun olası çevresel etkilerinin ve bunlara ilişkin çözümlerin öncelikle belirlenmesi, proje uygulama kararının bunun üzerine verilmesi, halkın, yapılan çalışmalar konusunda önceden ve yeterince bilgilendirilmesi, görüş, öneri ve kaygıların öğrenilmesi, yapılacak çalışmalarda da bunların da dikkate alınması öngörülmüştür. Ayrıca proje uygulaması konusunda verilen olumlu ya da olumsuz kararların da halkın bilgisine sunulması önem kazanmış konulardandır. Bu çerçevede kapsamaştırma, komisyon çalışmaları, halkın katılımı ve bilgilendirilmesi uygulamaları yönetmelik ekinde değişikliğe gidilerek tanımlanmıştır. Bugüne değin yapılan ÇED çalışmalarını yönlendiren yönetmeliğin uygulamasında saptanan ve yeniden düzenlenmesinde yarar görülen konularda değişiklik yapılmıştır. Bu amaçla yetki, ek listeler, izleme ve denetim, raporların hazırlanması ve yerel yetkilendirmeler konularında düzenlemeler getirilmiştir."

ÇED uygulamalarının bundan sonraki önemli aşamasında ÇED uygulanmasına tabi projeleri türleri ve kapasitelerine bağlı olarak tanımlayan listelerin tümü ile ya da çok büyük kesimi ile kaldırılması hedeflenmekte, sınırlı anlamda aile tipi, üretim dışında kalan tüm işyeri birimlerinin büyüklük veya niteliklerine bakılmaksızın çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulması ve bunun planlanan iş için ilk başvuru aşamasında belirlenmesi gerekmektedir."

Özel Hastaneler Yönetmeliği

Sağlık Bakanlığınca 27.3.2002 tarih ve 24708 sayılı Resmî Gazete'de "Özel Hastaneler Yönetmeliği" hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik 7/5/1987 tarihli ve 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ile 13/12/1983 tarihli ve 181 sayılı Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye dayanılarak hazırlanmıştır.

Etkin, verimli ve kaliteli sağlık hizmeti sunulmasını sağlamak üzere, bütün özel hastanelerin tesis, hizmet ve personel standartlarının tespit edilmesine, gruplandırılmasına, gruplarının değiştirilmesine, amaca uygun olarak teşkilatlandırılmasına ve bunların açılmalarına, faaliyetlerine, kapanmalarına ve denetlenmelerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla yönetmelik yayımlanmıştır.

Yönetmeliğin yer seçimi başlıklı 8. maddesinde; özel hastanelerin her tür ve ölçekteki planlarda "özel sağlık alanı" kullanım kararı getirilmesi ve bu alanlarda 2/11/1985 tarihli ve 18916 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelikte belirlenen asgari genişlikte olması, 1/7/1993 tarihli ve 21624 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Otopark Yönetmeliğine göre yeterli otopark yerinin ayrılması, fen, sağlık ve afet şartları bakımından İmar ile ilgili mevzuata uygun alanlar olması hükmüne bağlanmıştır. Ayrıca özel hastanelerin, ulaşım noktaları açısından uygun ve ulaşılabilir olan, güvenli, hava ve su kirliliğine maruz olmayan, insan sağlığını olumsuz etkileyecek endüstriyel kuruluşlar ile her türlü gayrisihhi müesseselerden uzak, ulaşım şartları özel olarak incelenmiş ve bu durum İ Trafik Komisyonu raporu ile belgelenmiş ve yeterli yeşil alana sahip alanlarda kurulması öngörülmüştür.

Yönetmeliğin 9. maddesinde; özel hastanelere ilişkin projelerin onaylandıktan

sonra Sağlık Bakanlığı'nca uygun görülmesi halinde ön izin verileceği hükme bağlanmıştır.

Özel hastanelerin, imar ile ilgili mevzuata göre inşa edilip yapı kullanma izin belgesi almış olan binalarda kurulmasının zorunlu olduğu, başka amaçla yapılmış olan yapıların sonradan özel hastane binasına dönüştürülemeyeceği ve özel hastane olarak kullanılmayacağı hükmüne yönetmeliğin 10. maddesinde yer verilmiştir.

Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik

10 Ağustos 2001 tarih ve 24489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik" in 10 uncu maddesinin birinci fıkrası ile aynı maddenin (b) bendi değiştirilmiştir.

Yapılan değişiklikle 10'uncu maddenin birinci fıkrasında, özel imkanlarla veya kamu yatırımları ile sulamaya açılmış veya açılacak sulu tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanımlara tahsis edilemeyeceği, tahsis edilmesi halinde gerekli tedbirlerin alınması hükmüne ilaveten "...işlemlerin tamamlanmasını takiben gerekli rekülvasyon çalışmalarının yapılması koşuluyla" ifadesine yer verilmiştir.

Yönetmeliğin (b) fıkrasında yapılan değişiklikle; sulu tarım arazileri ve kuru tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanımına tahsis edilmesi gereken faaliyetler genişletilmiştir. 10'uncu maddenin (b) bendinde yer alan kullanımlara ek olarak "...ham petrol ve doğalgaz arama, üretim ve depolama tesisleri ile bunlara ait ek tesisler, toplam kullanım alanı 5000 m²'yi geçmemek şartı ile karayolları güzergahlarında kurulacak oto yakıt satış istasyonları" istisna haline getirilmiştir.

Bu tür istisnaların genişletilmesi yolu ile tarım arazilerinin tarım dışı kullanımlara açılması yönünde yönetmelik değişiklikleri yapılması sürecine başlanmış, yönetmelik koruma amacından uzaklaşmaya başlamıştır.

Tarım Arazileri ile İlgili Genelge (İçişleri Bakanlığı)

İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yazısına istinaden 1.4.2002 tarih ve 80321 sayılı Genelge yayımlamıştır.

Genelgede; "Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik" uyarınca tarım alanlarının tarım dışı amaçla kullanılması konusunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın izin verdiği,

Ülkemizin, dünyada tarımsal üretim için uygun toprak rezervi kalmayan ülkeler içinde yer aldığı,

tarım için elverişli olmayan arazinin varlığına rağmen, sanayi ve konut amaçlı kullanımların çoğunlukla iyi nitelikli tarım alanlarını tercih ettiği,

Yönetmelik gereği tarım arazilerinin bozulmasının önlenmesi için, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, belediyeler ve diğer kurumların her tür ve ölçekte imar planı çalışmalarında, sanayi yer seçimlerinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan ön izin alınması gerektiği,

Ayrıca tarım arazilerinin korunması ve amacına uygun kullanılması kapsamında tarla parsellerinin ifrazı veya feshidi yapılırken arazi bozulması ve ekonomik kayıpların önlenmesi için parsel büyüklüğü, konumu ve geometrik şeklinin belirlenmesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan görüş alınması gerektiği, belirtilmiştir.

Kıyı Yatırımları ve Dolgu İşlemleri İle Planlar Hakkında Genelge (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı 24.5.2002 tarih ve 1046/10597 sayılı Genelge yayımlamıştır.

Yayımlanan Genelge ile 4.9.1996 tarih ve 1371-10713 sayılı Genelge ve eki prosedür (dolgu taleplerinin, Bayındırlık ve İskan, Ulaştırma, Turizm, Çevre Bakanlıklar ve Denizcilik Müsteşarlığının katılımı ile imza altına alınarak sonuçlandırılması) iptal edilmiş, kıyı yatırımları ve dolgu işlemlerinin 3621/3830 sayılı Kıyı Kanunu ve İlgili Yönetmeliğinde belirtilen esaslar kapsamında yürütüleceği ifade edilmiştir. Dolgu yapılması yasak alanları açık olarak belirten, mevzuata aykırı yapılmamaları hakkında yapılması gereken işlemler ile bunların yapılmasına neden olan ilgililer hakkında idari ve yasal işlem yapılması hususlarını belirten genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

Genelgenin son paragrafında ise her tür ölçekteki plan işlemlerinde ilgili mevzuat kapsamında plan kararı ile çözüm getirilebilecek olan talepler, mevcut yapıların mevzuat hükümleri ile çelişen durumları dikkate alınmaksızın değerlendirilmesi

gereği belirtilmektedir. Bu işlemler de, daha önce yayımlanmış olan Genelgelerin, bu Genelge hususları dikkate alınarak uygulanabileceği öngörülmüştür. Taleplerin ülke ekonomisine, kamu ve toplum yararına getireceği olumlu etkileri gözönüne alınarak bu işlemlerin yapılması gereği açıklanmıştır.

Bilindiği üzere Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın 23.8.1999 tarih ve 1072-13557 sayılı Genelgesinde "...yargıya intikal eden mevzuata aykırı yapılar hakkındaki yargı kararlarının ivedilikle uygulanması, bu tür yapılar ile diğer mevzuata aykırı yapılara yasalık kazandırmaya yönelik, İmar plan tadilatı ve benzeri girişimlerde kesinlikle bulunulmaması gerekmektedir.

Mevzuata aykırı yapılarla ilgili yasal işlemlerin gerçekleştirilmesi için valilik görev alanında kalan alanlarda İl Özel İdaresi bütçelerinden, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ise belediye bütçesinde yeterli kaynağın ayrılması zorunludur.

İmar planına ve mevzuata aykırı yapı ve tesis yapılmasına izin veren ve/veya yasal işlem tesis etmeyerek yürürlükteki Kanun ve Genelgelerinize aykırı davranış içinde bulunan yetkililer hakkında idari ve adli soruşturma yapılacağı hususu..." ifadesi yer almaktadır.

Anılan Genelge ile her tür ölçekteki planlardan, imar mevzuatına aykırılıkları yasallaştırılması istenmekte, imar mevzuatına aykırı eylemler özendirilmekte ve ödüllendirilmekte ve planlama yok edilmek istenmektedir. Genelge yasalara aykırı olarak İmar mevzuatı üstünde bir yetki öngörmektedir.

Orta Hasarlı Binaların Onarımı ve Güçlendirilmesi ile İlgili Genelge (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca 12.4.2002 tarih ve 5336 sayılı (2002/6) Genelge yayımlanmıştır. Genelge deprem afeti nedeniyle Zorunlu Deprem sigortası kapsamına gire Afyon ve Osmaniye illeri ile Zorunlu Deprem Sigortası kapsamına girmeyen Erzurum ilindeki orta derecede hasar gören binalarla ilgili takip edilmesi gereken işlemleri içermektedir.

Genelgede; köy yerleşik alanlarındaki orta hasarlı binaların onarım ve güçlendirilmesi için yapılacak işlemler, belediye ve mücavir alan sınırları içindeki orta hasarlı binaların onarım ve güçlendirilmesi için yapılacak işlemler, belediye ve mücavir alan sınırları dışında köy yerleşik alanı dışında İskan dışı alanlardaki orta hasarlı binaların onarım ve güçlendirilmesi için yapılacak işlemler ile orta hasarlı kamu binalarının onarım ve güçlendirilmesi için yapılacak işlemlere açıklık getirmektedir.

Yapı Denetimi ile İlgili Genelge (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

13 Ağustos 2001 tarihinden itibaren yürürlüğe giren, 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun'un uygulanmasında meydana gelen tereddütlerin giderilmesi için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Yapı Denetim Komisyonu Başkanlığı) tarafından 20.5.2002 tarih ve 6-7234 sayılı Genelge yayımlanmıştır.

Genelgede 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca başlanan işlemlerin 4708 sayılı Kanuna tabi olup olmadığı, bu işlemlerin hangi esaslara göre ve nasıl yürütüleceği, yapı denetim kuruluşları, proje müellifleri ve/veya firmaları, denetçi mimar/mühendisler, hizmet bedellerinin ödenmesi, kalıcı afet konulları, EYY metodu ile yapılan yapılar ile 4708 sayılı Kanunun uygulanmasına ilişkin uygulanacak işlemler belirtilmektedir.

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Funda ERKAL

75 YILDA DEĞİŞEN KENT VE MİMARLIK

Der. Yıldız Sey

"Bir Çağdaşlaşma Projesi Olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılı" çalışmalarını kapsamında Tarih Vakfı tarafından 7 ayrı proje gerçekleştirildi. Bu projelerden biri de "Bilanço '98 Yayın Dizisi" idi. "75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları destekliği ile gerçekleştirilen yayın dizisinin 12 kitabından biridir.

Türkiye tarihinde modernist Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde gerçekleşen köklü ekonomik ve politik dönüşümlerin toplumsal yapı ve yaşam kültürünü ve dolayısıyla fiziksel mekan ve tasarımı nasıl etkilediği, değiştirdiği bu kitabın konusunu oluşturuyor. Kitabın, içinde yer aldığı yayın dizisinin genel yaklaşımına paralel olarak modernleşmenin 75 yılda kentlere ve mimarlığa etkileri, artıları ve eksileri, başardıkları ve başaramadıklarıyla yansıtılıyor.

Değişimin genel çizgilerini; kentsel gelişme ve kent planlaması açısından İhan Tekeli, yapı ürelimi ve mimarlık açısından Yıldız Sey ele alıyorlar. İhan Tekeli çağdaşlaşma ya da modernite projesinin gerçekte bir kentsel gelişme projesi olduğunu ileri sürüyor. Kentsel gelişme ve planlamanın birbirinden farklılıklar gösteren dönemlerini; Cumhuriyet öncesi, 1923 sonrasında İkinci Dünya Savaşı'na kadar, 1950-1960 arası hızlı kenleşme, 1960-1980 arası planlı dönem, 1980 sonrası modernitenin aşılması şeklinde tanımlıyor. Bu dönemlemeye yakın olarak Yıldız Sey 1923-1950 arasını; zengin bir kültür mirası, gelişmemiş bir inşaat sanayi, yetersiz sayıda mimar ve teknik eleman ile yetersiz kaynak ortamında öncelikli projeler (Başkent Ankara'nın imarı ile mübadele sonrası göçmenlerin iskani) dönemi olarak ele alıyor. Dönemin mevzuat düzenlemeleri ile resmi ve sivil mestek örgütlenmelerini aktarıyor. 1950-1980 arasını liberal yönde değişen ekonomi politikaları ile uyumlu olarak geçekondulaşma ve apartmanlaşma dönemi olarak ele alırken mimarlık eğitimi veren kurumların artışına değiniyor. 1980 sonrası değindiği konular arasında ise Toplu Konut mevzuatı, site kavramı, yoğun tartışılan ve hızla uygulamaya geçen çeşitli mimarlık akımları yer alıyor.

Konu geniş, çeşitli disiplinlerden araştırmacı ve yazarlar çok, süre kısılı... Sunuş bölümünde bu eserin Türkiye'nin kent ve mimarlık sorunlarına ilişkin kapasitenin sadece bir kesimini yansıttığı ileri sürülmekle birlikte temel konular arasındaki dengeli dağılım ile bu kesim, dönemin bilançosu adına doyurucu bir kesit sunuyor aynı zamanda.

Değişen kent ve planlamasına ikinci bölümde, değişen yapı üretimi ve mimarlık alanına üçüncü bölümde yer veriliyor. Cumhuriyet'in kent planlama politikalarını imar planı deneyimleri ve Ankara örneğini Özcan Altaban, Cumhuriyetin kültürel ve politik reformlarının sosyal alandaki uzantılarına, gündelik hayati modernleşme idealine, rekreasyon yaklaşımına örnek olarak Gençlik Parkı'nı Zeynep Uludağ, Osmanlı döneminin başkentli Cumhuriyet döneminin ilk metropolü İstanbul'un planlanması eylemlerini Mete Tapan, Cumhuriyet'in İstanbul'daki simgesi Taksim Cumhuriyet Meydanı'nı Hasan Kuruyazıcı, metropolitenleşme süreçlerini ve az gelişmiş ülkelerde metropoliten kent modellerini Mübaccel Kray, kentteki enformel örgütlenmeler

ve kent yoksullarını (eski hamamdaki yeni tasları) Sema Erder, baş büyükşehirde yaptığı araştırmalara dayanarak statü-gelir temelinde mekansal farklılaşmaları Murat Güvenc, kentin uzak ve yakın çevresi ile kurduğu ilişkilere dayalı olarak kent merkezlerinin dönüşümünü Sevin Osmay, şehirlerarası ve kent içi ulaşımındaki gelişmeyi ve yatırım politikalarını Ali Türel, kıyı kentlerini ya da başlıktaki gibi tarihin ve dostluğun kıyısındaki kentleri -edebi dili ile- Erhan Acar, özellikle 1940'ların sonlarında başlayan 1950'lerle birlikte giderek artan kaçak yapılaşma ve arazi spekülasyonunu Oklay Ekinci, doğa ve kültür varlıklarının korunamamasını, dünyada geçerli yasa ve ilkelerin kullanılmasına rağmen devletin uzun yıllardır bir koruma politikası sağlayamamasını Mete Tapan, 1950'lere kadar mimarlığı Afife Balur, 1950'lerden sonra mimarlığı Uğur Tanyelli, toplumsal hareketliliğin yörüngesinde imarı İhsan Bilgin, konutu Yıldız Sey, geçekonduyu, geçirdiği aşamaları ve sorun olarak ele alınıp farklılıklarını Tanrı Şenyapılı, kırsal kökenli göçmenlerin yaşamında geçekonduyu ve apartmanın anlamı ve yerini Tahire Erman, mimari yapı tarzlarından konağın yokolmasını Nur Gürani Arslan; makalelerinde ele alıyorlar. Çeşitli karikatür sanatçılarının eserleriyle hazırlanan son makale Tan Oral'a ait.

Edtör Yıldız Sey'in sunuş bölümünde ifade ettiği gibi farklı disiplinlerden yazarların anlatımlarındaki çeşitlilik kaçınılmaz olurken, yaklaşım çeşitliliği de özellikle aranmış.

KENT, TOPLUM, MÜZE-Deneyimler Katkılar

Der. Burçak Madran

Tarih Vakfı kuruluşundan itibaren yürüttüğü İstanbul Müzesi ve Toplumsal Tarih Merkezi oluşturma yolundaki çalışmaları doğrultusunda araştırma projeleri, sergiler ve bilimsel toplantılar gerçekleştirilmiş, çağdaş müzecilik kavramlarının Türkiye'de yaygınlaşmasına yönelik katkıları tekrar yayına dönüşümüştür. Bu etkinliklerde üretilen bilgi ve belgelerden derlenen KENT, TOPLUM, MÜZE, ağırlıklı olarak uluslararası nitelikteki 27/29 Mayıs 1993 Toplumsal Tarih Müzesi Kuruluş Sorunları Sempozyumu ile 28-30 Haziran 1995 Kent ve Toplumsal Tarih Müzeleri Atölyesi çalışmalarını ve sonuçlarını yansıtıyor.

İkinci bölümde müzelerin sivil toplumdaki rolü üzerine yazılar bulunuyor. Müzelerin bilgi, eğitim, bilinç verme düzeyleri sorgulanıyor. İkinci bölümde yönetiminden teknolojisine, içeriğinden izleyicisine kadar müzelerde alternatif yapılanmalar çeşitli ülkelerden katılımcılarca ele alınıyor. Sabit ve geçici sergiler için anlamlı bir akademik düzeyin, bilimsel mantık ve bilimsel özerkliğin gerekliliği, teknoloji kullanımının araç, etkileşimin amaç olduğu, koleksiyonları soruşturma yaparken toplumun ve tarihsel tanıklarla işbirliğinin pedagojik ve pratik yararları savunuluyor. Ziyaretçi kütlesine seslenebilme, bu kitleyi genişletme, örgün ve yaygın eğitime katkıda bulunma konularında uzlaşıyor. Üçüncü bölümde müzelerin parasal açıdan kendilerine nasıl yeterli olabileceği, dördüncü bölümde müzelerin mekansal gereksinimleri ve bu çerçevede mimari mirasa yeni bir işlev kazandırılmasının sorunları tartışılıyor. İyi düzenlenmiş halkla ilişkiler etkinliklerinin özel ve kamu katkılarını, kaynaklarını İkna edebileceği üzerinde duruluyor. Satış mağazaları, şehrin tarih mirasının restore edilip kiralanması, toplantı etkinlikleri, çocuklar için eğitim programları, ziyaretçi gelirleri,

kentin kültürel ve entellektüel yaşamı ile ilgili yayın faaliyetleri gibi seçeneklerin bir bütün olarak finansmana katkıları tartışılıyor. Tarihsel mirasın müze için uyarlanması konusuna titizlikle ve koruma sorunsalı çerçevesinde yaklaşıyor. Beşinci bölümde kültürel çoğulculuğun ve toplum kesitlerinin toplumsal tarih müzelerine yansıtılmasını ele alan yazılar yer alıyor. Bu ortamların çeşitli köken ve kültürlerden insanlar arasında karşılıklı takdir olmasa bile karşılıklı kabul orlamı yaratarak gerilimi azaltıcı rolü üzerinde duruluyor. Altıncı bölüm malzeme seçimi, korunması, restorasyonu ve sergilenmesinde yeni yaklaşımlar özelinde kuram ve uygulama sorunlarını ele alıyor. Yedinci bölüm İstanbul Kent Müzesi için çeşitli yaklaşım ve yorumlardan oluşuyor. Darphane'nin İstanbul Müzesi ve Toplumsal Tarih Merkezi olmak üzere uyarlanarak yeniden kullanımını konusuna geniş açılımlar ve yeni bakış açıları kazandıran tartışmalar, öneriler, değerlendirmeler sunuluyor. Son bölümde Çelen Birkan, 1995'deki alölye çalışmasında sunulan bildirilerin önemli noktalarını vurguluyor.

xiii + 218 s.

YEREL TARİHÇİLİK, KENT, SİVİL GİRİŞİM-Yerel Tarih Grupları Deneyimi

Der. Funda Çelebi

Tarih Vakfı 2000 yılından bu yana yürütmekte olduğu Yerel Tarih Grupları Projesi kapsamında farklı uzmanlık alanlarından ve mesleklerden kentlilerin yerel tarih grubu oluşumu içindeki çalışmalarını destekliyor. YEREL TARİHÇİLİK, KENT, SİVİL GİRİŞİM, ağırlıklı olarak 16-17 Kasım 2001 Türkiye'de Yerel Tarihçilik ve Sivil Bir Çaba Olarak Yerel Tarih Grupları Yerel Tarih Konferansı çalışmalarını ve sonuçlarını yansıtıyor.

Birinci oturumda, uzun süredir çalışmalar yürüten Çanakkale, Mersin, Ünye, Antakya, Kilis, Gaziantep, Mardin, Trabzon, İzmir ile yeni-iletişim kurulan Buldan, Edirne, Şarköy, Muğla, Marmaris, Diyarbakır, Ordu, Ayvalık ve İstanbul semt girişimleri olan Arnavutköy, Bebek, Galata, Adalar, Cihangir Yerel Tarih Grupları temsilcileri, girişimlerinin öyküsünü, niteliğini ve faaliyetlerini aktarıyorlar. İkinci oturumda 2001 yılı çalışmaları arasında dört yerel tarih grubunun kente sahip çıkmak adına öne çıkan dört proje deneyiminin incelenmesine geçiliyor. Üçüncü oturumda Tarih Vakfı'nın "tarih dostu" yapılması kapsamındaki faaliyetleri, bu çerçevede yerel tarih grupları ile ortak çalışmaları ve kültür turları aktarılıyor. Dördüncü oturumda yerel tarih gruplarının sürdürülebilirliği ve gelişme olanakları tartışılıyor. Bu tartışmada ilgili çevrelerin sürekli iletişiminin, yapılan çalışmalarını kayda geçmenin, belgelemenin, saydamlığın, sürekliliği olan kaynaklar yaratmanın, kamuoyu yaratmak kadar kamuoyunda etkili bir eylemlilik içinde de bulunmanın, geçmişle övünmek yerine geleceğe yaratıcı bir açıyla bakabilmenin önemi vurgulanıyor. Dördüncü oturumda Orhan Siliç, Christoph K. Neumann, Murat Belge, Akın Atauz, İsmail Erten ve Eren Tokgöz'ün katıldığı panelde yerel tarih çalışmalarının kentlerin bugünleri ve gelecekları ile ilişkilendirilmesi tartışılıyor.

Bu çerçevede yerel tarihçiliğin toplumsal önkoşulları ve işlevine, yerel tarihçilik ile akademik tarihçiliğin farklarına değiniliyor. Kentlerin bugün içinde bulunduğu durumu anlamak, yorumlamak, eleştirmek, bulduklarının bazılarını korumak, bazılarını tartışmak ve değiştirmek bakımlarından yerel tarih çalışmalarının yarıları üzerinde duruluyor. Altıncı oturumda; İngilizlere yerel tarih grupları adına Roger Kitchen, tarih yazımının yeni olanaklarını aile tarihi ile örnekleyen Ayşe Durakbaşı, yerel tarih çalışmalarında kaynak kullanımını ele alan Esra Danacıoğlu, yerel tarih gruplarına katkı sağlayacak farklı deneyimleri de dile getirmiş oluyordular. Yerel tarih çalışmalarına gençlerin katılımı

ve bu faaliyetin tarih eğitimi kalkısını ele alan son oturum panelinde İlhan Tekeli, Ebru Şahbudak Taş, Orhan Baycık, Mutlu Öztürk ve Semih Aktelkin tartışıyorlar.

x + 254 s.

KENT ARAŞTIRMALARI BİBLİYOGRAFYASI

Haz. Bahar Aksel-Filiz Öğretmen

Tarih Vakfı tarafından yürütülmekte olan Yerel Tarih Grupları Projesi kapsamında, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşadığı çevrenin tarihini merak eden, belgeleyen, koruyan, aktaran, paylaşan ve böylece kent tarihçiliğine yeni başlayan araştırmacılara yol gösterebilecek bir kaynak kitap olarak KENT ARAŞTIRMALARI BİBLİYOGRAFYASI hazırlanmıştır. Tarih Vakfı'nın Toplu Konut İdaresi ile birlikte 1994 yılında hazırladığı ilk kitabın güncellenmiş ve genişletilmiş devamı niteliğindeki çalışma, 17.000'i aşkın veriden oluşuyor.

Çalışmanın iller ve bölgeler özelinde kapsadığı konular şöyle:

- Ekonomi Araştırmaları (Ziraat, Hayvancılık, Çalışma Hayatı, Endüstri-Sanayileşme, Kalkınma Politikaları, İstatistikler, Raporlar, Maliye, Turizm)
- Göç (Coğrafi Hareketlilik, Göç Politikası, İskan Göçü, Zorunlu Göç, Göçebelik)
- Demografi ve Nüfus (Nüfusun Dinamiği ve Yapısı, Nüfusun Coğrafi Dağılımı, Nüfus Yoğunluğu)
- Sosyo-Kültürel Gruplar (Etnik Gruplar, Dinsel Gruplar)
- Kent Kültürü-Sosyal Bilim Araştırmaları (Etnografya, Halk Kültürü-Folklor Araştırmaları, Sosyal Yaşam, Sanat-Müzik, Resim-El Sanatları, Zanaat, Monografiler)
- Sağlık (Halk Sağlığı, Sağlık Politikaları)
- Çevre (Ekoloji, Çevre Politikaları, Doğal Afetler)
- Siyaset-Yönelim-Toplum (Partiler, Yerel Yönetimler, Belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları)
- Kent ve Tarih (Siyasi Tarih, Kültür Tarihi, Teşkilat Tarihi, Sosyal Tarih, Kent Tarihi Araştırmaları, Uygurlık, Albüm Kitaplar, Seyahatnameler, Anılar, Edebi Eserler)
- Arkeoloji ve Tarihi Miras (Arkeoloji, Müzeler, Taşınmaz Kültür Varlıkları)
- Kent Planlaması ve Mimarlık (İnşaat Politikaları, Mesken Politikaları, Kentisel Altyapı, Kentisel Sorunlar, Yerleşim Biçimi, Yerleşim Yeri, Planlama Politikaları, Kentisel Koruma)

Yukarıdaki konulara ilişkin kitap, makale, dergi, sempozyum kitabı, ansiklopedi maddeleri, yayımlanmamış yüksek lisans, doktora, yeterlilik tezleri, tanıtım kitapçıkları ve raporlara yer veriliyor. Taranan kaynaklar arasında çeşitli bibliyografyalar, kütüphaneler, özel kütüphane ve arşivler bulunuyor.

xi + 571 s.

Kitap İsteme Adresleri:

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
Vakıf Merkezi: Valikonağı Cad. Samsun Apt. No: 57 Kat: 2/80220
Nişantaşı-İstanbul
Tel: 212 233 21 61
Ankara Temsilciliği: Büyükelçi Sok. No: 14/9 Küçükçekirtili-Ankara
Tel: 312 426 16 54
e-posta:
tarhvakfi@tarhvakfi.org.tr
yayin@tarhvakfi.org.tr
pazarlama@tarhvakfi.org.tr
http://www.tarhvakfi.org.tr

Tez Özetleri

Hazırlayan: Aynur ÇAKIR

KENT MERKEZİNİN YENİLENMESİ KIRŞEHİR KENT MERKEZİNİN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN MERKEZİ İŞ ALANLARININ GELİŞİM VE DEĞİŞİMİNE NEDEN OLAN ETMENLERİN (EŞİKLERİN) BELİRLENMESİ VE YENİLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

KÜLECI, Emine

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi

Şehir Bölge ve Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim BOYNU-

KALIN

1995

Merkezi iş alanı, en yüksek erişilebilirlik noktasının (yaya ve taşıt ulaşımında odak noktasına ulaşılan) etrafında meydana gelen ve hemen yanında erişilebilirliğinin avantajlarından yararlanma derecesi en yüksek olan üst düzeydeki kullanımların (perakende ticareti bânkalar, bürolar, servis ve kara yönelik hizmetler vb.) yer aldığı, arazi değerleri ile gündüz nüfusun gece nüfusuna oranla fazla olduğu, kent ve alt bölgelerinin odak noktasını oluşturduğu, kent dinamik alanlarıdır. Kent merkezinde Merkezi İş Alanlarını (MİA) oluşturan alışveriş ve ticaret alanları ile diğer alt sistemlerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin; kent merkezinin kent ve çevresi ile bir bütün olarak gelişimini olumsuz yönde etkileyerek, gerilemesi veya durması sonucunda oluşturduğu 'sorunlu alanların' belirlenmesi ve bu alanların belirli bir zaman dilimi içerisindeki mekansal gelişim süreci incelenerek, yeniden üretken ve dinamik yapısına kavuşturulmasıdır. Bu amaçla kentsel yenileme faaliyetlerinde uygulanan yöntem ve tekniklerin, Kırşehir kent merkezinde yer alan sorunlu alanlarda denenerek sınanması ve bu sorunlu alanların kentsel mekana yeniden kazandırılması amacıyla uygulamaya yönelik bir proje önerisi getirilmesidir.

TERKEDİLMİŞ TARİHİ BİR KENT OLAN HARPUT'UN CANLANDIRILMASI

ÜNLEN, Canan

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi

Şehir Bölge ve Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan KUNTAY

1997, 137 sayfa

Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde bulunan Harput, Elazığ kuzeyinde bulunan ve temelleri M.Ö. 20.yüzyılda atılmış oldukça eski bir yerleşim birimidir. Kültür tarihimizin

tanıkları olan birçok esle donatılmıştır. Kentin sahip olduğu özellikler araştırılarak, gelecek nesiller daha iyi bir kent bırakmak ve Harput'u canlandırmak amaçlanmıştır. Kent yaşamı çok karışık bir bütündür. Bu bütün içinde Kültür ve Tabiat varlıklarının korunması, dengeli kullanılması ve geliştirilmesine ilişkin temel ilkeler, hedefler ve öncelikler belirlenmeli, üretilen ana politikaların uygulamaya aktarılmasında gerekli ekonomik ve teknik araçlar, örgütlenmeler ve bir Eylem Planı'nın hazırlanması gerekmektedir.

KENTSEL SİT ALANLARINDA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARININ UYGULAMA SÜRECİ SORUNLARININ ARAŞTIRMASI

ÖZGÜR, Mehtap

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi

Şehir Bölge ve Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bahri ERGEN

1997

Ülkemizde değişen yaşam koşulları ve çağdaşlaşma sürecinin bir yansıması olan kentleşme, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel tüm özelliklerinde kendini göstermektedir. Kentleşme sürecinin en çok hissedildiği ve en fazla değişime uğratıldığı mekanlar ise tarihi çevrelerdir. Çünkü tarihi çevreler, diğer kentsel aktivitelerin gelmelerine karşı direnemekte ve böylece yapısal değişimlere uğramaktadır. Bu etkileşimin yarattığı sorunlara çözüm getirmesi beklenen koruma amaçlı imar planları, uygulama sürecine girdiği andan itibaren bir takım sorunlarla teknik, örgütsel, ekonomik, koruma bilinci- karşılaşılmakta ve tarihi çevrelerimiz hızlı bir şekilde yok olmaktadır. Bu nedenle tarihi çevrelerde, planlama sürecinin en önemli basamağı olan uygulama aşamasında karşılaşılan sorunların neler olduğunun araştırılması ve bu araştırmalar doğrultusunda ortaya çıkacak sorunlar doğrultusunda bir takım yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

TEKNOLOJİDEKİ GELİŞMELERE KOŞUT KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ ENDÜSTRİLER:

ANKARA DOKUMA ENDÜSTRİSİ

YAMAN, Neslihan

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi

Şehir Bölge ve Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihal ŞANLIER

1998, 140 sayfa

Çalışmada, ileri teknoloji kullanımının

KOBİ'lerde meydana getirdiği değişimler incelenmiştir. İleri teknoloji kullanımının en önemli etkileri, firmaların üretim ve organizasyon yapısında değişimler, teknolojik değişimler, firmalararası bağlantılar, firmanın istihdam yapısı ve bunların paralelinde mekansal yapısında meydana gelen değişimlerdir. Teorik çerçevede, endüstrileşme sürecinde teknolojik gelişmeler ve ileri teknolojilerin önemi ve yeniden yapılanmada öne çıkan KOBİ'ler ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Üretimde ileri bilgilerin kullanılması ile meydana gelen değişimlere adapte olabilen en önemli sektör farklı ölçek ve üretim yapısıyla dokuma ve giyim sektörüdür. Aynı zamanda uluslararası pazarlara entegrasyon sürecinde KOBİ'lerin diğer sektörlerle nazaran dokuma sektöründe etken olması ve sektörün büyük bir çoğunluğunun KOBİ'lerden meydana gelmesi nedeniyle dokuma ve giyim endüstri örneği olarak seçilmiştir. Çalışmanın uygulama sahası Ankara dokuma ve giyim endüstrisinde faaliyet gösteren KOBİ'leri kapsamaktadır. Saha araştırması, firmaların ölçeklerini, istihdam yapılarının, üretim yapıları ve organizasyonlarını, teknolojik durumlarını, pazar yapılarını, firma içi ve firma dışı ilişkilerini ve mekansal tercihlerini analiz eden anket çalışmalarından oluşmaktadır. Kesit olarak %3 örneklem büyüklüğü saptanmış ve belirlenen 66 firma sahibine anket uygulanmıştır. Uygulama anketler sonucu elde edilen veriler teorik çerçevede içerisinde değerlendirilmiş ve sonuca varılmıştır.

İNSAN PERFORMANSI AÇISINDAN İŞYERİNDE FİZİKSEL ÇEVRE KOŞULLARI VE DÖKÜM SANAYİNDE BİR UYGULAMA

YÜĞRÜK, Ayla

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi

Şehir Bölge ve Planlama Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Orhan TÜRKBEY

1998, 99 sayfa

Bu çalışmada iş ortamındaki ergonomik unsurlardan ve fiziksel çevre koşullarından olan aydınlatma, iklim ve gürültünün insan performansına etkisi incelenmiştir. Öncelikle endüstriyel işyerlerine özgü bulgular üzerinde durulmuş ve döküm sanayinde incelemeler yapılmıştır. Çalışmanın antacına yönelik olarak, dört dökümhane, 114 işçi üzerinde yapılan bir anket çalışmasıyla, fiziksel şartlara karşı işgörcülerin genel tutumu saptanmaya çalışılmıştır. Anket kapsamında dökümhanelerden ikisinde

aydınlatma düzeyi, gürtültü seviyesi ölçümleri yapılarak ulusal ve uluslararası standartlardan sapmalar ortaya konmuştur. Bir dökümanede de değişik aydınlatma düzeylerinde işlem zamanları, miktar performansları gözlenerek, aydınlatma düzeyi ile işlem zamanı ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KENTSEL KAMUSAL MEKANIN DÖNÜŞÜMÜ BAYEZİD MEYDANI ÖRNEĞİ

GÖNEN, Mustafa
Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Nevlin GÜLTEKİN
2001, 130 sayfa

Siyasal yapıdaki dönüşümler, toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Toplumsal yapıdaki bu dönüşümler ortaya çıkan toplumsal talepler ve/veya siyasal baskılar doğrultusunda, mekansal yapıda ve bilhassa kentsel kamusal mekânlarda da bir dönüşüm ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüme ilk tamik olunan yerler, genel olarak icra organının bulunduğu başkentler ve bu kentlerdeki kamusal mekânlardır. Son ikiyüz yıllık dönemde, ülkemizde benzer bir süreç, belirgin olarak yaşanmıştır. Bu sürecin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan kısmında, kentsel kamusal mekândaki dönüşüm, bu araştırmanın konusudur. Yukarıdaki savın doğruluğu, dönemin başkenti İstanbul'daki Bayezid Meydanı'nda gerçekleşen dönüşümle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kamusal Mekân, Kentsel Mekân, Kentsel Kamusal Mekân, Batılılaşma

KENTSEL KORUMA ALANLARINDA PLANLAMA VE KENTSEL TASARIM İLİŞKİLERİ -ANKARA, AFYON, KONYA, AVANOS, DİVRİÇİ ÖRNEKLERİ

YILMAZ, Ayşe

Yüksek Lisans

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Can KUMBARA-CİBAŞI
2000, 214 sayfa

Kentsel koruma alanlarının işlevsel olarak kente kazandırılması, kent kültürünü ve mirasının yaşatılarak kentsel kimliğin sürdürülmesinin sağlanması, ancak koruma alanlarında geniş sosyal araştırmalar ile 1/1 detaylara varan mekansal tasarım kararlarının verilmesine ve hızla uygulamaya geçilmesine bağlıdır. Ayrıca tüm bunlar sistemli bir planlama yaklaşımı ile anlamlı bir bütün çerçevesinde süregelmelidir. Gelişmiş ülkelerde, planlama bütününden gelen kararlarla birlikte "kentlin tasarımı" yaklaşımıyla, her ölçekte kentsel

tasarımı ön plana çıkaran ve kenti üç boyutlu bir mekansal organizma olarak algılayan bir yaklaşım söz konusudur. Bu kapsam da bu çalışmanın amacı; Kent planlama-Kentsel Tasarım ve Kentsel Koruma olgularının Dünya ve Türkiye'deki uygulamalarından hareketle, çağdaş planlama anlayışında bu olguların yerini ve önemini araştırmak, ülkemizden seçilen örneklerde kentsel koruma alanlarında yapılmış olan Koruma Amaçlı İmar Planlarının, kent planlama ve kentsel tasarım boyutundaki ilişkilerinin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmek ve koruma alanlarında "Kentsel Tasarım" boyutunda çalışmaların önem ve gerekliliğini vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent planlama, kentsel tasarım, kentsel koruma

KENTSEL AÇIK ALANLARIN KULLANICILAR TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: BEŞİKTAŞ ÖRNEĞİ

KORKMAZ, Elif

Yüksek Lisans

İstanbul Teknik Üniversitesi

FBE Şehirsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU
2001

Bu çalışmada amaç; kentsel açık alanların kullanıcılarca nasıl değerlendirildiğini irdelemek ve sonuçların bu tür alanların tasarımında kullanılabilirliğini değerlendirmektir. Bu amaçla, alan araştırması için seçilen Beşiktaş Merkez Bölgesi'nde anket uygulaması yapılmıştır. Kentsel açık alan kavramının tanımı, sınıflandırılması yapılmış ve tasarım kriterleri tanımlanmıştır. Kullanıcıların kentsel açık mekânları değerlendirmeleri ve kentsel açık alanlarla ilgili araştırma yöntemleri kuramsal çerçevede anlatılmaktadır. Yapılan benzer araştırmaya örnekleri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına dayanarak ortaya çıkan ve çevre kalitesinin en önemli unsurları olarak karşımıza çıkan karakteristikler tanımlanmıştır. Beşiktaş İlçesi'nin konumu ve demografik yapısı, Beşiktaş Merkez Bölgesi'nin tarihsel gelişimi, bölgede yer alan kentsel açık alanların İstanbul için önemi, bölgenin tasarım kriterleri açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Beşiktaş Merkez Bölgesi'nde tespit edilen onüç kentsel açık alanda anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Sonuçların değerlendirilmesinde SPSS istatistik programı kullanılmıştır. Sonuç olarak, kullanıcılarca yapılan değerlendirmelerin tasarım açısından önemi ve tasarım kriterlerinin bu değerlendirmelere göre geliştirilmeleri gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelime Kentsel açık alan, kullanıcı istekleri, kullanıcı değerlendirilmeleri

İSTANBUL KENTİ SAHİL DOLGU ALANLARININ PEYZAJ PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

TÜRER, Fatma Ayçıl

Yüksek Lisans

İstanbul Teknik Üniversitesi

FBE Peyzaj Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Cengiz

YILDIZCI

1999

Bu çalışmada, Marmara sahil bandında yer alan kıyı dolgu alanları üzerinde yer alan yeşil alan düzenlemelerinin İstanbul yeşil alan sistemi içindeki yeri ve rekreasyonel açıdan katkıları üzerinde durulmuştur. Ekolojik ve teknik özelliklerinin yanında, tez kapsamında Anadolu ve Rumeli Yakası kıyılarında yer alan kıyı dolgu alanları ilçeler bazında, içerdikleri donatı alanları ve bunların alansal değerleri saptanarak incelenmiş, her ilçede, yakada ve son olarak il genelinde m²'ye düşen dolgu yeşil alan miktarı hesaplanmıştır. Yapılan incelemeler sonunda % 59,08'i Anadolu yakasında, % 40,92'si ise Rumeli Yakasında olmak üzere İstanbul'da toplam 2.825.445 m² dolgu yeşil alan bulunduğu saptanmıştır. Bu durumda İstanbul şehrindeki toplam aktif yeşil alan miktarının 20.013.005 m² olduğu göz önünde bulundurulduğunda, toplam il yeşil alanının % 14,12'sinin dolgu alanlar ile yaratıldığını söylemek doğru olacaktır.

Anahtar Kelime Dolgu Alanlar, Kıyı Planlama

KENTSEL MEKANDA ESTETİK DEĞERLER

SUSMUŞ, Yelda

Yüksek Lisans

İstanbul Teknik Üniversitesi

FBE Peyzaj Planlama Programı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Nilgün ERGUN

1999

Bu çalışmada kentsel mekânların estetik potansiyellerinin dayandığı etkentleri ortaya çıkarmak için mekânlar tasarım kuralları doğrultusunda form karakteristikleri ve içerdikleri tasarım elemanları yönünden örneklerle incelenmiştir. Temel prensiplerin kavranabilmesi için öncelikle tanımlamalara yer verilmiştir. Burada görsel faktörler ve insanın estetik algılama ve güzel olarak nitelendirme şartlarının hangi koşullar altında oluştuğu önemlidir. İlkeler doğrultusunda geliştirilen ve uygulama alanında estetik algının ölçülmesinde kullanılmak üzere fiziksel ve psikolojik değerlendirmeye dayalı bir model oluşturulmuş, biçimsel kaynaklı tespitlere yer verilmiştir. Tespitler sonunda mekân içinde kullanıcıların estetik beklentilerden çok fonksiyonel ve rekreasyonel beklentiler içinde oldukları gözlemlenmiş, elde edilen bu sonuç yoğun kent yaşamı içinde aktif yeşil alanların yetersiz olmasıyla açıklanmıştır. Anahtar Kelime Estetik, mekân, algılama

KAMU KULLANIMLI KENTSEL AÇIK ALANLARIN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GÖSTERİLDİKLERİ YAPISAL DEĞİŞİMLERİN İRDELENMESİ - İSTANBUL ÖRNEĞİ

ERYILMAZ, Sadullah
Yüksek Lisans
İstanbul Teknik Üniversitesi
FBE Şehirsel Tasarım Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuran Zeren
GÜLERSOY
1999

Bu çalışmada, kamu kullanımlı kentsel açık alanların toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi ile bu alanların tarihsel süreç içerisinde gösterdikleri fonksiyon ve alan değişimlerinin günümüzdeki yapısı irdelenmiştir. İstanbul kenti Kağıthane, Beşiktaş, Şişli ve Beyoğlu ilçelerinden seçilen örnek kamu kullanımlı açık alanlar; tarihsel süreç içinde fiziksel ve işlevsel yapı ile yapısal değişimlerine yönelik etmenler yönünden ele alınarak, yerinde tespit çalışmaları ve tarihsel sürece yönelik bilgileri içeren arşiv dokümanları ve ilgili literatür yardımı ile incelenmiştir. Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda, kamu kullanımlı kentsel açık alanların fiziki alan miktarı ve fonksiyonel özellikler bakımından geriledikleri saptanmıştır. Kamu kullanımlı kentsel açık alanların yaşadığı bu olumsuz süreci önlemek için kent planlama organizasyonu içinde, planlama, denetim ve uygulama politikalarının oluşturulması ve yasal olarak düzenlenmesi sonucu önerilmiştir. Anahtar Kelime Açık alanlar, Kamusal kullanım, İstanbul

MEYDANLARDA ÇEVRESEL ZENGİNLİK VE GÖRSEL UYUM ANALİZİ: SULTANAHHMET MEYDANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

TURGUT, Nilhan
Yüksek Lisans
İstanbul Teknik Üniversitesi
FBE Peyzaj Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet KILINÇARSLAN
1999

Farklı kültürlere ve geçmişlere sahip birçok ülkede insanlar için önemli olan zengin mekanlara sahip kentsel alanların olmasıdır. İnsan ve içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişki, kültürel, duyuşsal ve çevresel değerlerin etkileşiminin sonucudur. Çevresel zenginlik; duyuşsal deneyimlerin çeşitliliğini arttıracak şekilde mekanlar yaratılması yoluyla mümkündür. Görselliğin yanında diğer duyularında algılamadaki önemi büyüktür. Yapı ya da yapı gruplarının dış görünüşleri ve kullanım olanakları açısından okunurluğu, çeşitliliği desteklemesi ve farklı kullanımlara olanak vermesi görselliği uygun hale getirir. Meydanlarda çevresel zenginliğin ve görsel uyumun sağlanmış olması önemlidir. Bu çalış-

mada, İstanbul Tarihi Yarımada'da yer alan tarihi, kültürel, turistik, dini, ticari önemi büyük olan Sultanahmet Meydanı incelenmiştir. Anahtar Kelime Çevresel Zenginlik, Görsel Uyum, Sultanahmet Meydanı

DÜNYA KENTLERİ VE İSTANBUL'DA HİZMET SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

ÇAKIR, İrmak Betül
Yüksek Lisans
İstanbul Teknik Üniversitesi
FBE Şehir Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fullin BÖLEN
1999

Dünyada ulaşım, iletişim ve üretim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte globalleşme süreci başlamış ve yeni bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Bu yeni sistemin yönetim ve denetimi, kendi içinde kademelenmiş, işbölümü yapmış, uzmanlaşmış ve işlevleriyle farklılaşmış bir kentler sistemi aracılığı ile yürütülmektedir. Global sermayenin yönetildiği, üretim ve dağıtımın koordine edildiği bu kentler, "Dünya Kentleri"-ya da "Global Kentler" olarak adlandırılırlar. Günümüzün değişen ve gelişen koşulları karşısında büyük ve hızlı bir değişimin meydana geldiği, ülkemizin nüfus ve yerine getirdiği işlevler açısından en büyük kenti olan İstanbul, dünyada yaşamakta olan eğilime paralel olarak faaliyetlerinde uluslararası olma yolunda büyük bir potansiyel taşımaktadır. Yapılan yüksek lisans çalışmasında, İstanbul'un hizmet sektörü analizinin yapılarak diğer dünya kentleri arasındaki durumunun tespiti amaçlanmaktadır. Çalışmanın çıkış noktası, dünya kenti olma eğilimi gösteren İstanbul'un, diğer dünya kentlerinden farklı olduğudur ve kent için yapılan çalışmalara bilimsel bir zemin hazırlayabilmek düşüncesidir. Anahtar Kelime Dünya Kentleri, Global Sistem ile Bütünleşme, Hizmet Sektörü

TARİHİ KENTLERDE TARİHİ PARK VE BAHÇELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE İSTANBUL ÖRNEĞİ

DEMİRKAYA, Rahşan
Yüksek Lisans
İstanbul Teknik Üniversitesi
FBE Peyzaj Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nuran Zeren
GÜLERSOY
1999

Kentlerde, göçtünde etkisiyle daha büyük boyutlara ulaşan hızlı nüfus artışı ve bunun getirdiği yoğun iskan alanları kentlerin yapısını değiştirmektedir. Bu nedenle İstanbul gibi büyük yerleşmelerde rekreasyon alanlarına ihtiyaç her geçen gün artarken bu alanların korunamayıp azalması ve yok olması

sözkonusudur. Burada yer alan tarihi park ve bahçeler de değişen sosyal ve fiziksel şartlardan etkilenmekte ve baskılara dayanamayıp değişime uğramaktadır. Bu çalışmanın amacı; bu tarihi yeşil alanların günümüze kadar ulaşırken nasıl bir değişimden geçtiği, bu değişimden ne kadar etkilendiği ve günümüzde nasıl kullanıldığının belirlenmesidir. Bu belirlenirken; dünyadaki İstanbul gibi büyük ve önemli şehirlerde de tarihi parkların çeşitli yüzyıllarda nasıl değiştiği ve günümüze kadar gelirken nasıl bir süreçten geçtiği ve bugün nasıl kullanıldığı araştırılacaktır. Daha sonra ise, tarihi parklardan Güllhane ve Yıldız Parkı'nın tarihi süreç içindeki gelişimi daha detaylı olarak anlatılmış ve bu alanlarda anket ve gözlem yapılarak günümüzde nasıl kullanıldığı, içindeki fonksiyonların neler olduğu ve günümüzde nasıl değiştiği ve bu alanların ne durumda olduğu değerlendirilmiştir. Londra, Paris ve Viyana'daki tarihi park ve bahçelerinin tarihi süreç içinde nasıl değiştiği incelendiğinde; bu alanların halka açıldıktan sonra da oldukça iyi korunduğu, sadece bazılarında bir iki çok küçük parçanın yokolması dışında günümüze ulaştığı görülmektedir. İstanbuldaki tarihi park ve bahçeler ise; zamanla yeterince korunamamış ve bazıları tamamen ve bir bölümü de kısmen yokolmuştur. Günümüze kadar ulaşanların çoğu ise zaman içinde olumsuz yönde değişmiştir. Anahtar Kelime Tarihi parklar ve bahçeler, Güllhane Parkı, Yıldız Parkı

KİT'LERİN KAPATILMASI...

"pireye kızıp yorgan yakma" hikayesi

"70 yıldır ülke ekonomisinin lokomotifini olmuş KİT'ler, sorgusuz sualsiz kapatılmak isteniyor! KİT'lerin ekonomik ve verimli yönetilmesi için stratejiler geliştirilmesi gerekirken, kapatılmaları tek seçenek olarak dayatılıyor. Buldukları bölgede doğrudan ve dolaylı olarak yarattıkları istihdam kapasitesiyle hala önenerlerini koruyan bu kuruluşların kapatılması sonucu KİT'lerin bulunduğu yerlerde ekonomik bir çöküş yaşanacaktır. İşsiz kalacak kişilerin büyük şehirlere olacak göçü, ciddi mekansal ve sosyal yaralar açacaktır. Kapatılacak KİT'lerin buldukları bölgede yaratacağı başlığın doldurulmasına yönelik herhangi bir planlama yapılmamaktadır. Her sektörde olduğu gibi, planlı gelişme ve kamu yararına yönelik seçenekler dışlanmaktadır."

Bugünlerde basında ve kamuoyunda yoğun bir biçimde KİT'lerin kapatılması tartışılıyor. Tartışmalar, KİT'lerdeki işgücü verimsizliği ve dolayısıyla kamuya ve ekonomiye yük olduğu görüşleri etrafında yoğunluk kazanıyor.

KİT'lerdeki verimsizliğin ve etkinlik sorunlarının nedenleriyle ilgili farklı kişilerin ve kuruluşların değişik değerlendirmeleri olduğunu biliyoruz. Verimli yönetilemeyen KİT'lerin etkin ve verimli yönetilmesi için stratejilerin geliştirilmesi üzerinde kamu yönetiminin düşünce geliştirmesi de beklenebilecekken, ille de bunların özelleştirilmesi ya da en son olarak büyük çoğunluğunun kapatılması seçenekleri üzerinde politika yapmak, siyasi çevrelerde "kamu iktisadi teşekkülü" mantığının ve KİT'lerin görünmeyen toplumsal işlevlerinin tam olarak anlaşılmadığını gösteriyor.

Daha da vahimi, bazı siyasi çevrelerce KİT'lerin toplumsal işlevlerinin önemsenmediğini düşünmek bile istemiyoruz. Ama görünen o ki, ekonomiyi "piyasa"dan ibaret algılayan IMF, KİT'lerle ilgili kararını çoktan vermiş ve siyasi kadrolara dikte etmiş durumda.

Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler, tespit edilen bazı KİT'lerin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporları doğrultusunda kapatılmasının söz konusu olduğunu açıklıyor. Bu raporlarda KİT'lerdeki kötü yönetim örneklerinin açığa çıkarıldığını tahmin edebiliriz ama Denetleme Kurulunca kapatılması yönünde görüş verilmiş olmasına ihtimal vermiyoruz. Eğer denetleme mekanizması böyle bir icra kararı üretilmesine yardımcı oluyorsa, denetimin ruhuna aykırı olarak, siyasi kadroların yönlendirmesi ve baskısıyla bu raporları yazıyor demektir. Bu da, toplumda genel olarak erozyona uğrayan kamu denetimine inancın bundan sonra da yara almaya devam edeceğini gösteriyor.

Bugün kapatılması üzerinde çalışmalar yapılan KİT'ler, 1930'lu yıllardan itibaren, hayati öneme sahip toplumsal öncelikler gözetilerek kurulmuştur. Anadolu'nun değişik bölgelerinde kurulan KİT'ler, bir yandan ülkenin sanayileşmesinin lokomotifini olurlar, bir yandan da kuruldukları bölgelerde ekonominin ve toplum yaşamının gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Karadeniz Bakır İşletmeleri, Elazığ Gübre Sanayii, Gerece Çelik Konstrüksiyon A.Ş., Türkiye Ziraat Donatım Kurumu A.Ş., TTK, Türkiye Kömür İşletmeleri, ETİ Bakır (Murgul), Divriği Hekimhan gibi KİT'ler, buldukları bölgelerin ekonomik ve toplumsal yaşamını geliştirmiş ve coğrafi olarak nispeten dengeli bir sanayileşmenin mümkün olmasını sağlamıştır. Bu KİT'ler, yalnızca çalışan işçiler ve aileleriyle değil, buldukları bütün irili ufaklı yerleşmelerdeki, bölgelerdeki yan sanayinin, ticaretin, hizmetlerin gelişmesine yaptıkları katkılarla birlikte düşünülmelidir.

IMF, Doğu Karadeniz bölgesinin göç vermesinin ve İstanbul'un yönetilemez düzeyde büyümesinin yarattığı toplumsal sorunlarla ilgili siyasi sorumluluk taşıyor olabilir. Ama Türkiye Büyük Millet Meclisi, Murgul'daki Bakır İşletmelerinin kapatılması konusunda açıkta kalacak binlerce işsiz ve bölgedeki ekonomik ve toplumsal durgunluğun yarattığı büyük şehirlere yeni göç dalgalarının siyasi hesabını vermek zorundadır. Aynı şekilde, Türkiye Kömür İşletmelerinin kapatılmasından sonra Zonguldak'ın ve Batı Karadeniz'in ekonomik çöküşünün hesabını da topluma binlerinin vermesi gerekir. Batı Karadeniz bölgesinin kalkınması ve yeniden canlanması için kamunun plan yapma zorunluluğu, DPT tarafından bazı özel kuruluşlara ihale edilmesiyle baştan atılacak bir konu değildir. Konu, sadece "envanter toplama" ve bunları cilileyip kamu kuruluşlarının

kütüphanelerine dağıtmakla aşılamayacak kadar ağır bir siyasi sorumluluk taşımayı gerektirmektedir.

Her birinin bulunduğu bölgelerde yüzbinlerce insanın yaşadığı KİT'ler, "rekabet şansı yok", ya da "teknolojisi eski", veya "işgücü atıl kullanılıyor" gerekçelerine sığınarak, bir kalemde kapatılmayacak kadar derin ilişkiler yaratmış bulunmaktadır. Bu KİT'lerin rehabilite edilmesini önermek, yalnızca duygusal kamu girişimciliği perspektifiyle değil, aynı zamanda sorunu daha geniş bir çerçevede ele almanın toplumsal ve ekonomik gereklilikleriyle de ilgilidir.

Kapatılması düşünülen her bir kamu iktisadi teşekkülünün, kapatılması halinde, bulunduğu bölgede ne gibi sonuçlar doğuracağına kamu tarafından incelenmesi gerekmektedir. Söz konusu sonuçlar incelenmeden, aceleye getirilerek verilecek kapatma kararları, geri dönüşü olmayan derin sosyal yaraların açılmasına sebep olacaktır. Buna benzer bir durum birkaç yıl önce Sinop ilimizde yaşanmıştır. Şişecam'a ait fabrikanın kapatılması gündeme geldiğinde bütün Sinoplular sokağa döküldü. Çünkü Sinop'un ekonomik ve toplumsal yaşamı büyük ölçüde bu fabrikaya bağlıydı. Yine, 1990'daki maden işçilerinin Ankara'ya yürüyüşüne Zonguldak halkının büyük çoğunluğunun katıldığını da unutmamak gerekir. Bugün, hiçbir önlem düşünmeksizin KİT'lerin kapatılmasına karar vermek de, bu KİT'lerin bulunduğu bölgelerde benzer tepkilere ve toplumsal olaylara yol açacaktır.

Ereğli'de benzer bir süreç yaşandı. Eski adıyla Ereğli Kömür İşletmesi Kurumu, yeni adıyla Türkiye Taşkömürü Kurumunda (TTK) 1980'li yıllardan itibaren üretim ve istihdam azaltıldı, personel sayısı 40.000'den 16.000'e kadar düştü. Ereğli, 1940'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar kendi bölgesinden göç alan bir çekim merkeziyken, 1980'li yıllardan itibaren göç vermeye başladı. 1985-1990 arasında kentten göç edenlerin sayısı 68.311 kişi olarak kayıtlara geçti (Ereğli'nin 1990 yılı nüfusunun % 70'i). Yapılan araştırmalar, 1980'li yıllardan itibaren Ereğli Kömür İşletmesinde uygulanan istihdam azaltma politikalarının sonuçlarını ortaya koyuyor. Artan işsizlik alkol kullanımını ve buna bağlı aile içi şiddeti artırmıştır. Yine intihar oranlarında 1980 sonrası ciddi artışlar gözlemlenmiştir. Örnek olarak, yapılan anketlerde hanehalkı reislerinin % 70'i şiddet uyguluyor, alkol kullananların oranı % 13 olarak saplanıyor. Ereğli'de 1975-1980 arası intihar edenlerin sayısı 21 iken, bu sayı 1985-1997 yılları arasında 128'e ulaştı. Yani, belirli bir KİT tarafından ekonomik ve toplumsal yaşamı belirlenen bir bölgede, bu işyerindeki istihdam sayılarının yarı yarıya düşürülmesi bile, yarattığı işsizlik nedeniyle önemli boyutlarda sosyal çöküşlerin sebebi olabilir.

Kamu yatırımlarıyla ilgili bu tür soruları sormayan, önemsemeyen bir kamu yönetimi ve siyaset mantığı düşünülemez. Gelişmiş Batı ülkelerinde devlet ya da yerel yönetimler, bırakın sadece kamu yatırımlarını, özel sektör yatırımlarında bile buna benzer incelemeler yapmakta ve alınması gereken önlemler üzerinde yitilince çalışmaktadır. Örneğin, İngiltere'de, Londra'nın güneyindeki sanayi bölgesinde bulunan Ford fabrikasının İspanya'ya taşınması planlanmaktadır. İngiliz hükümeti ve bölgedeki belediyeler birliği, Ford'un bölgeyi terk etmesinin yaratacağı boşluğun nasıl doldurulacağına ilişkin yıllardır araştırma yapmaktadır, sanayi bölgesinin özel sektör açısından daha da çekici hale getirilmesi için projeler geliştirmektedirler.

Sanayi yatırımlarının "planlama" disiplini içinde gerçekleştirilmemesinin bedelini Türkiye 17 Ağustos depreminde ağır bir biçimde ödemiştir. Ülkenin başlıca sanayi yatırımlarının İstanbul-İzmit bölgesinde yer alması, ve bu bölgenin deprem kuşağında bulunması, ülkenin ekonomisinin bir depremle allüst olmasına yol açabilmektedir. Yakın bir gelecekte beklenen İstanbul depreminin ülke sanayisi ve ekonomisi üzerinde yaratacağı yıkıcı etkiler herkes tarafından tahmin edilebilmektedir. Bir depremle ülke ekonomisinin de yerle bir olmasının önlenmesi mümkündür. Bunun yolu, planlı gelişmenin bütün gerekliliklerinin yerine getirilmesinden geçiyor.

"KİT sorunu", sandığından çok daha karmaşık bir sorundur. Bu sorunun ne şekilde çözülebileceğini plansız bir biçimde ele almak, ülkeyi yeni darboğazlara sokmaktan başka sonuçlara yol açmayacaktır. Nüfusunun % 60-70'inin geçekonduda ve kaçak yapılarda yaşadığı İstanbul, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesinden, KİT'lerin kapatılması sonucunda gelecek göçü kaldıramayacak kadar büyümüş bulunmaktadır. "Biz önce bir kapatalım da, gerisine sonra bakarız" biçimindeki bilimsellikten yoksun hükümet yaklaşımları son derece tehlikelidir.

Kamu iktisadi teşekkülleri ile ilgili "devlet politikası", muhakkak DPT eliyle uygulanmalıdır. KİT'lerle ilgili yetkililerin Hazine Müsteşarlığı gibi bir kurumda bulunması, devletin KİT'leri yeterince algılamadığını

göstermektedir.

Bunları söylerken, KİT'lerde hiçbir sorun bulunmadığını iddia ediyor değiliz. Teknoloji, verimlilik, yönetim konularında KİT'lerin ciddi sorunlarının bulunduğu bilinmektedir. Ancak, "pireye kızılıp yorganın yakılması" hatasına düşmemelidir. Devletin asli görevlerinden biri, kamunun ortak çıkarları doğrultusunda "planlama" yapmaktır.

Devlet Bakanı Kemal Derviş'i, Meksika'daki konferansta "gelişmekte olan ülkelerin kalkınması planlı gelişmeye bağlıdır" sözünün gereğini yapmaya çağırıyoruz.

DPT'Yİ GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ. DEVLET BAKANI TUNCA TOSKAY'I GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ. "PLANLI GELİŞME" SÖZÜ VEREN DEVLET BAKANI KEMAL DERVİŞ'I GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ. DEVLETİ GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ. VE TBMM'Yİ GÖREVE ÇAĞIRIYORUZ.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI
YÖNETİM KURULU 30 Mart 2002

KONUT KURULTAYI DEĞERLENDİRME VE SONUÇ BİLDİRGESİ

22-23-24 Mayıs 2002

Geçen yüzyıldan günümüze taşınmış olan ve ülkenin en önemli sorun alanlarından birini oluşturan konulardan biri de "konut" sektöründe yaşanmakta olan kaotik durumdur. Bilindiği gibi söz konusu alanda yaşanmakta olan sorunlar demeli, sektörün oldukça geniş bir yelpazeye dağılmış olan farklı aşamalarından kaynaklanmaktadır. Gerek uluslararası, gerekse ulusal ölçekte yaşanan "değişim" ve "dönüşüm" süreçleri ile de oldukça farklı bir renk, ve boyut kazanan bu konunun toplumsal dinamikler ve ilişkiler doğrultusunda son derece dinamik bir olgu olduğu açıktır.

Günümüz ve daha da önemlisi geleceğin Türkiye'si için son derece önemli ve temel bir sorun alanı olarak, ivedi çözümler üretilmesini gerekli gördüğümüz bu konuda Odamız "KONUT KURULTAYI"ni toplama kararı almıştır.

Bu çerçevede, TMMOB Şehir Plancıları Odası, YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ortak düzenledikleri Konut Kurultayı'ni iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Konut Kurultayı'nın ilk aşaması 6 Kasım 2001 tarihinde, "Konut Politikaları - Aktörler - Roller ve Değişim" konulu bir Panel ile, ikinci aşama ise 22-23-24 Mayıs 2002 tarihlerinde tamamlanmıştır. Yaklaşık 700 kişinin katıldığı Kurultay'da, 3 günde 65 bildiri üzerinde tartışılmış ve sonuç paneli ile birlikte gerçekleştirilen 17 oturum ve 1 özel sunuş ile Konut Sektörü ile ilgili pek çok farklı boyut ve konu ele alınmıştır.

Tartışılan Temel Başlıklar;

MEVCUT POLİTİKALAR VE UYGULAMA SONUÇLARI
KONUTTA YENİ POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI
(KONUT POLİTİKALARI)
KONUTTA YENİ POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI
(ARSA POLİTİKALARI)
KONUTTA YENİ POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI
(YÖNETİM / FİNANS)
KONUTTA YENİ ÜRETİM - DÖNÜŞÜM - ARSA FİNANS
SORUNLARI
KONUTTA YENİ ÜRETİM - DÖNÜŞÜM SAĞLIKLAŞTIRMA
SORUNLARI
KONUTTA YENİ ÜRETİM - DÖNÜŞÜM - KORUMA VE SAĞLIK-
LAŞTIRMA
KAYNAK OLARAK KONUT
KONUT MİMARLIĞI I VE II
KONUT: YATIRIM, İŞLETME, YAŞAM
DEPREM OLGUSU VE KONUTA YENİDEN BAKMAK
GECEKONDU VE KONUT

Üst Ölçekli Planlama Politikaları Konusunda Saptamalar

Mevcut planlama sistemi ve uygulama araçları konut sektörünü yönlendirecek sağlıklı konut alanlarını üretmede ve/veya yenileme, sağlıklılaştırma, dönüşüm gibi projeleri üretmede katı ve hantal kalmaktadır.

Planlama kademeleri, yetkili kurumlar ve süreç anlamında kaotik bir ortam söz konusudur.

Özellikle plan onama ve uygulama aşamaları arasındaki kopukluklar konut sektörünü son derece olumsuz etkilemektedir.

Kalkınma planlarının planlama anlayışı, demokratik, sosyal adalet ilkesini gözeten ve eşitlikçi bir tutum izlememektedir.

Konut toplumsal bir sorundur ve konut toplumsal bir sorun olarak ele alınmaya kadar başta STK ve Üniversiteler gibi kurumlar sürece tepkili davranmalıdır. Uygulama araçları tanımsız ve yetersizdir.

Yasalar ve yürütülen politikalar arasında farklılıklar ve kopukluklar vardır.

Üst Ölçekli Planlama Politikaları Konusunda Öneriler

Kent yönetimlerinin sınırları, birimleri, sorumlulukları ve kurumsallaşma ilkeleri yeniden tanımlanmalıdır.

Planlama konut sektöründeki sorunları da gözeten esnek bir tavırla ve bütüncül olarak yeniden yapılmalı ve örgülenmelidir.

Yeni sistemin yasal kurgusu ve uygulama araçları da bu doğrultuda yeniden ve birbiri ile örtüşecek şekilde örgülenmelidir.

Değişen Avrupa konut politikaları bağlamında konut olgusu aile merkezli olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda ülkemizdeki yaygın kanı değiştirilmeli ve konutun insanların toplumsal statülerine bakılmaksızın hakları olduğu kabul edilmelidir.

Avrupa Birliği, mekan planlama ve fizik mekan koşulları yeni düzenlemeleri ve sınır ötesi kimlikleri tanımlamaktadır. Ayrıca serbest dolaşım hakkı da yeni Avrupa'nın özellikle konut politikalarına önemli girdiler yapacaktır.

Arsa Politikaları Konusunda Saptamalar

Yüksek arsa fiyatları konut piyasasını dengede tutmada yetersizdir. Arsaya olan gereksinim her zaman talebi tam olarak yansıtmamakta bunun sonucu olarak yasadışı arsa piyasasının oluşmasına neden olmaktadır.

Arsa üretme parselenmiş bir toprak parçası üretme anlamına gelmemektedir, bütüncül bir mekan planlamadır.

Arsa sunumu ve arsa talebi arasında bir boşluk vardır ve bu boşluk nitelikli yaşam çevreleri yaratılması konusunda sorun yaratmaktadır.

Bireysel olarak geliştirilmeye uygun piyasası olan arsa miktarı yetersizdir.

Vergilendirme sistemleri arsa piyasasında eşitsiz koşullar yaratarak spekülasyonu teşvik etmektedir.

Arsa Politikaları Konusunda Öneriler

Arsa piyasası içinde gruplara ve bireylere yönelik niteliklerde arsa sınırlamak gerekmektedir.

Arsa üretimi süreci yalnız "yeni" alanlardaki arsa üretimi olarak ele alınmamalı, kent içindeki mevcut arsa stokunun da yeniden değerlendirilmesi olarak algılanmalıdır.

Küçük arsa ve ucuz konut alanı üretilmelidir.

Konut Politikaları Konusunda Saptamalar

Konut çok boyutlu, çok bileşenli bir olgudur
Konutun temel fonksiyonu "yatırımdan" önce "barınma" olmalıdır.

Konut herkes için bir hak, bu hakka sahip olmak için bir sınır söz konusu değildir. Konut üretiminde devletin rolü çok önemlidir, ancak devlet; düzenleyici, örgüleyici ve denetleyici olmalıdır.

Oysa bugün devletin gerek sürece eklenme biçiminde gerekse konuyu ele alış yöntem ve boyutlarında sorunlar vardır.

Devlet kurumsal yapı, örgütsel yapı ve politikalar açısından konut sorununu çözmede yetersiz kalmıştır.

Devlet konut sektörüne, krizden çıkmak için tek yol olarak bakmaktadır.

Türkiye'de konut yönetimi belleği oluşturulmalıdır. Konut açığı yok gözükmemektedir. Fakat bunun nedeni ruhsatsız konut üretiminin yol açtığı konut fazlasından kaynaklanmaktadır. Ruhsatsız olan konutlar dahil edilmezse Türkiye'nin tamamında önemli ölçüde konut açığı vardır.

Konula erişilebilirlik oranı çok düşüktür.

Ülkemizde son zamanlarda gündeme gelen GMYO kaynaklarının çok büyük bir oranını ticari yatırımlara yönlendirmektedir.

Kısa vadeli, kişiye yönelik, kurumsallaşmamış yatırımlar söz konusudur ve şeffaflık yoktur.

Konut edindirme düzenli ve istikrarlı bir toplum için altyapı oluşturmaktadır.

Deprem ve ekonomik kriz, uzun yıllardan beri süregelen konutun yatırım aracı olma anlayışını sekkeye uğratmıştır. Konut alıcısının seçim kriterleri, beğenileri ve gereksinimleri değişmiştir.

Konutta yeni bir trend olarak, nitelikli ve çağdaş yaşam koşullarını taşıyan uydu konutlara talep artmıştır. Ancak diğer yanda mevcut kentsel alan içinde bu nitelikte yaşam çevrelerinin sınırlı ve yüksek maliyetli olması gerçeği vardır.

Konut Politikaları Konusunda Öneriler

Değişen sistemler ve ilişkiler bağlamında yeni koşullar ve yeni tanımlar yapılmalıdır.

Yoksulluk ülke gündeminde yerini sağlamlaştırmaktadır. Devlet konut politikaları konusundaki tavırını netleştirmelidir.

Toplumsal sınıflar kentsel alanlarda kendi yaşam çevrelerini oluşturmaktadır. İletişimsizlik kaos ortamı doğurmaktadır. Planlamanın strateji, kimlik ve vizyon oluşturması gerekmektedir.

Konut Müsteşarlığı, konut konusunda sorunları çözmede yetersiz kalacaktır, sistem Şehircilik Bakanlığı şemsiyesi altında kurgulanmalıdır.

Gayrimenkul envanteri oluşturulmalıdır, mevcut yapı niteliksel ve niceliksel boyutları ile tanımlanmalıdır.

Konuttan alanların sorunlarına da çözüm üretmek gerekmektedir. Herkes onuru ile yaşayacak bir olanağa kavuşmalıdır. Bu aslında en temel insan hakkıdır.

Konut Müsteşarlığı tarafından, Türkiye genelinde konut gereksiniminin genel bir resmi çizilmiştir. Konut sorununa niceliksel olarak bakılmasının ötesinde niteliksel kaygılarda da bakılmasının gerekliliği ortaya konmaktadır. Türkiye'de konut sorunu sadece barınma ihtiyacını karşılamanın ötesinde yaşanabilirlik çerçevesinde altyapısı hazırlanmış, gerekli yasal izni alınmış, denetimden geçirilmiş, deprem güvenliği sağlanmış kaliteli yaşam birimlerinin sunulması olarak ele alınmalıdır.

Bu yolla sağlıklı ve nitelikli kentsel hizmetlerin sunumunu sağlayacak organizasyon ve örgütlenme biçiminin sağlanması hedeflenmelidir.

Bilim ve sosyal hukuk ilkelerine uygun konut politikaları olmalıdır. Yerel yönetimlerin yerel konut politikaları oluşturulmalıdır.

Konut ve barınma alanında gerçek bir seçme olanağı insanlara tanınmalıdır.

Değişen koşullar karşısında alıcı eğitilmeli, bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

Konutta Finans Konusunda Saptamalar ve Öneriler

Devlet; üretim, kredilendirme, kooperatifleştirme gibi uygulama araçlarını hukuka uygun olarak kullanmalıdır.

Konut sektörünün finansal gelişimi için şeffaflık, profesyonellik, kurumsallık, kalite, standardizasyon ve uzun vade gibi kavramlara ihtiyaç vardır.

Bankacılık sistemi, konut geliştirmeyi farklı finansman modelleri ile desteklemek durumundadır.

Konut değerlendirilmesinde ortak ilke ve kriterler geliştirilmeli, standardizasyona gidilmelidir.

Dar ve orta gelirli kesim için ücretsiz ve düşük ücretli ruhsat ve proje destek programı gerçekleştirilmelidir.

Emlak vergileri düzenlenmelidir.

İpotek mevzuatı yenilenmelidir.

Konut fon sistemleri geliştirilmelidir.

Konut finansman dengesi sağlanmalıdır.

Konutta Dönüşüm Konusunda Saptamalar ve Öneriler

Dönüşüm projeleri önemle üzerinde durulması ve gündeme getirilerek uygulanması gereken süreç ve çalışmalardır.

Dönüşüm alanlarında finansal kaynak, projenin kendi içinde yaratılmalı ve organize edilmelidir. Bu tür projelerin bu konuda oldukça önemli dinamikleri ve güçleri vardır.

Dönüşüm projelerini oluşturma, geliştirme konusunda yerel yönetimlere geniş boyutlu yasal ve örgütsel destek verilmelidir.

Kooperatiflerin etkinliği ve güvenilirliği yeniden artırılmalıdır.

Sosyal konut politikaları artık konut politikalarının sosyalleştirilmesi ve sosyal durum politikası haline dönüşmesi anlamına gelmektedir.

Ve günümüzdeki sosyal konut politikaları ekonomik tabanlı yaklaşımlardan etkilenerek daha çok orta ve orta üst sınıflara yönelik olarak gerçekleştirilmekte ve düşük gelirli sınıflar bu sistemin dışında kalmaktadır.

Konut politikalarında liberal piyasa koşulları engellenmelidir.

Planlama sistemi ve süreci esnek ve bütüncül bir yapılanma içinde yeniden kurgulanmalıdır.

Kentsel mekanın kalitesini ve insanca yaşama konusunda çevre üretme adına hiçbir kaygı taşımayan sözde plan türleri veya yasadışı gelişimleri yasallaştırma süreçleri uygulama dışında bırakılmamalıdır. Kentsel alanların içinde özellikle tarihsel merkezde boş olan konut stoku sağlanarak yeniden konut stokuna kazandırılmalıdır.

Bu yenileme sürecinde mevcut kullanıcı (mümkün olan bölgelerde / elverişince) korunmalıdır.

Kent merkezinde konut fonksiyonu korunmalıdır. Bu, merkezin canlılığını ve devamlılığını sağlayacaktır.

Böylesi dönüşüm ve sağlanma alanları için özel kredilendirme ve planlama etapları gerekmektedir.

Söz konusu alanlarda restorasyon ve proje maliyetlerini minimize edecek yöntemler ve bu konuda sübvansiyonlar geliştirilmelidir.

Fizik mekanın korunması ve iyileştirilmesi kavramı sosyal yapıyı iyileştirilmesi, geliştirilmesi gibi kavramlardan bağımsız düşünülemez.

Bu bağlamda sosyal eğitim ve gelişim programları çok önemlidir.

Bu alanlarda halkın eğitimi, planlama ve tasarım süreçlerinin tamamen şeffaf bir ortamda gerçekleştirilmesi ve sürekli karşılıklı fikir alışverişinin oluşturulması, katılımın yanı sıra planı ve giderek mekanı benimseme olgusunu da beraberinde getirecektir.

Tarihi yapı stokundaki konut alanlarının korunması çok büyük önem taşımaktadır. Bu alanlarda özel örgütlenme ve finans modellerine gereksinim vardır.

Konut ve Deprem Konusunda Saptamalar ve Öneriler

Deprem olgusu; kent yönetimi, planlama, tasarım gibi son derece önemli eylemlerde göz ardı edilmekte, yeterli düzey, içerik ve yaygınlıkta ele alınmamaktadır.

Mevcut sisteme ilişkin envanter, yapı niteliği gibi konularda sistemlik ve yenilenen bilgiler yoktur.

Kurumlar arası koordinasyon, bilgi alışverişi, yetki ve denetleme sorunları vardır.

Kentsel mekan oluşum kriterlerinde deprem olgusu ve afet sonrası süreçler düşünülmektedir.

Yasadışı yapılanma süreçleri ve/veya bu sistemi yasallaştırma adına uygulanan süreçler söz konusu afetler sonrası hasar oranlarını ve her türlü kayıpların artırırken, acil hizmet sunumunu da olanaksız hale getirmektedir.

Afetler yılların yaşamların yanında ciddi konut travmasını da oluşturmaktadır.

Sigorta sisteminin yetersizliği, kiracı haklarındaki sorunlar, deprem sonrasında üretilen konutlarda hak sahipliğinin kurgulanmaması olması, acil eylem planlarının hazır olmaması, kriz yönetimlerinin yetersiz kalması afetler konusundaki sorunları büyütmektedir.

Konut alanları planlaması ve yer seçimi ilkelerinden başlayan süreç, konutun mimari ve yapısal özelliklerine, yasal sistemden örgütlenme sistemine kadar pek çok aşama ve boyutta irdelenmelidir.

BELEDİYELER PLANLAMA HİZMETLERİ VAKFI

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, TMMOB Şehir Plancıları Odasının öncülüğünde çoğu şehir plancısı olmak üzere, başka meslek alanlarından uzmanların da katılımı ile 1978 yılında kurulmuştur. 24 yıllık bir kuruluş olan vakıf amaçları doğrultusunda, birçok yararlı ve önemli etkinlik gerçekleştirmekle birlikte bunlar beklenen düzeye erişememiş ve sürekli olamamıştır. Vakıf yöneticilerinin özverili yaklaşımlarına karşın, koşulların kaynak yaratma ve etkinliğe dönüştürmeye yeterli olmayışı gibi nedenler vakfı eylemsizliğe itmiştir. Bununla birlikte, vakıf kısa dönemli çıkarlar uğruna, amaçlarından sapmaksızın varlığını sürdürebilmiştir. Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, sorunlarına çözüm getirmeyi amaçladığı ve kendisine hedef gurup olarak belirlediği belediyelerce tanınmadığı gibi meslek kamuoyunca da yeterince bilinmemektedir. Bunda vakıf etkinliklerinin sürekli olmayışının yanısıra, vakfın kendini tanıtıcı katılım ve işbirliğine çağırıcı çabalarının yetersiz kalmasının da önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Vakfın, çeyrek yüzyıla yaklaşan süreçteki etkinliklerinin değerlendirilerek, örgütlenmesinin günümüz koşullarına uygun olarak yeni bir anlayışla düzenlenmesi gerekmektedir.

20 Ocak 2001'de toplanan Kurucular Kurulu'nda bu yaklaşım benimsenerek vakıf kuruluş senedinin gözden geçirilmesini, yeni yasal düzenlemelerle uyumunun sağlanması, vakfın yeni projeler geliştirmesi, oda ile ortak etkinlikler düzenlemesi gibi bir dizi öneri ortaya konulmuştur. Vakıf yönetiminde kurucular kurulu ve odanın katkılarıyla bu doğrultuda çalışmaların yoğunlaştırılması yönünde bir sinerjinin yakalandığı düşünülmektedir.

Vakıf bir internet sitesi oluşturmuştur. Mesleki bilgisayar kursları sürmektedir. Belediyelere yönelik etkinlikler için proje ve kaynak arayışlarına girilmiştir.

BELEDİYELER PLANLAMA HİZMETLERİ VAKFI YÖNETİM KURULU

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı Kurucuları

1. TMMOB Şehir Plancıları Odası
2. Doç. Dr. Özcan ALTABAN
(ODTÜ Şehir ve Bölge Pl. Böl., Ankara)
3. Kürşat ARIGÜMÜŞ
(Çevre II Md., Antalya)
4. M. Şükrü ATAGAN
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
5. Niyazi ATAĞAN
(Bilişim Sektörü, Ankara)
6. Saffet ATIK
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
7. Prof. Dr. Raşit Raci BADEMLİ
(ODTÜ Şehir ve Bölge Pl. Böl., Ankara)
8. Öztürk BASARIR
(Mimar, İzmir)
9. Ömer BAYRAMOĞLU
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
10. İcen BÖRTÜCENE
(Sosyal Bilimci, DPT, Ankara)
11. Alim ÇOPUROĞLU
(GAP Bölge Kalkınma Id., Ankara)
12. Prof. Dr. Melih ÇUBUK
(MSÜ Şehir ve Bölge Pl. Böl., İstanbul)
13. Prof. Dr. Cevat ERDER
(ODTÜ, Mim. Fak. Emekli Öğr. Üyesi, Ankara)
14. Selman ERGÜDEN
(BM Kalkınma Programı, Nairobi, Kenya)
15. Ali Rıza GÜLERMAN
(İzmir B.S.B. Ulaştırma Daire Başkanı)
16. Kudret KAYI
(Ankara B.S.B. İmar Dairesi, Emekli)
17. Erikel KECE
(Şehir Plancısı, Avustralya)
18. Tuvit KÖLETAYI TOĞLU
(Turizm Yatırımcıları Derneği, İstanbul)
19. Gökhan MENTES
(Serbest Mühendis, İstanbul)
20. Yıldız OKÇUOĞLU
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
21. Yusuf OKÇUOĞLU
(EGO Gn. Md., Emekli, Ankara)
22. Dr. Ayşe Ozgur ÖZER
(Gazi Ün. Şeh. ve Böl. Pl. Böl., Ankara)
23. Behçet SINKIL
(Hukukçu, Ankara)
24. M. Remzi SÖNMEZ
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
25. Prof. Dr. Günül TANKUT
(ODTÜ Şehir ve Bölge Pl. Böl., Ankara)
26. Sedvan TEBER
(Bilgili Ü. Kentel Tasarım Böl., Ankara)
27. H. Sibay TUĞSAVUL
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)
28. Prof. Dr. Esat TURAK
(ODTÜ Şehir ve Bölge Pl. Böl., Emekli, Ankara)
29. Cengiz TÜRKSOY
(İzmir B.S.B. Başkanlık Danışmanı)
30. Ergun UNARAN
(Mimar, Ankara)
31. Recep Levent ÜNEN
(İhracat Sektörü, Ankara)
32. Erdal ÜNSAL
(Serbest Şehir Plancısı, Ankara)

Vakfın Bugüne Kadar Gerçekleştirmiş Olduğu Çalışmalar;

- 1980 yılında, Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü'nün Nazım İmar Planının hazırlanması
- 1984 yılında, belediyelere yönelik tanıtım çalışması ve planlama sorunları üzerine anket uygulaması
- 1988 yılında EGO Genel Müdürlüğünce basılmış olan "Ankara 2015" kitabının dağıtımının yapılması
- 1991 yılında Şehir Plancıları Odası ile birlikte Dünya Bankası'ndan temin edilen mali destekle "Çevre ve Katılım" konulu toplantı düzenlenmesi ve toplantı sonuçlarının yayın haline getirilmesi,

Vakıf Senedinden....

Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfının Amaçları,

- Belediyelerin planlama ve imar sorunlarını çözümlemede katkıda ve yardımda bulunmak,
- Planlama ve imar konularında ülkemizdeki ve dünyadaki bilgi birikimlerini yerel yönetimlere ve ilgili kamu kuruluşlarına aktarmak, bu konudaki sorunların nasıl çözümlenebileceğinin teorik ve uygulamalı araştırmalarını yapmak, bunların sonuçlarını yerel yönetimlere, ilgili kişilere, kurumlara ve kamuoyuna duyurmak,

• Şehir Plancılığı uğraş dalının dengeli ve düzenli kentleşmede özellikle yerel yönetimler için önem ve gerekliliğini belirtici çalışmalar yapmak, olarak belirlenmiştir.

Vakıf, amaçlarını gerçekleştirmek için;

- Belediyelerin planlama ve imar sorunlarına ilişkin bütün konularda (imar planı yaptırmada, değişiklik önerilerinin ve dört yıllık imar programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında vb.) gelecek talep üzerine yardımcı olmaya çalışır. Bu işleri yapacak elemanları görevlendirir. Gereğinde görevlendirilen elemanları mahallinde çalıştırır ya da belediyeler adına planlama ve imar konularındaki işlerin takibinde çalıştırır.
- Teorik ve uygulamalı araştırma ve çalışmalar yaptırır, gereğinde bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak üzere bilim adamlarından ya da uzmanlardan oluşacak komisyonlar kurar, toplantılar, seminerler, kongeler, konferanslar düzenler ve bu nitelikteki çalışmalara katılıp yerli ve yabancı kuruluşlarla çalışma alanına giren konularda işbirliği yapar.
- Çalışma alanına giren konularda yayın yapar ve yapılacak yayınları destekler. Kitaplıklar ve arşiv kurar, bu tesislerden belediyelerin ve kamunun yararlanmasını sağlar.

• 1993 yılında, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na "Geleceksel Konut Stoğunun Korunması ve Yaşatılması"na yönelik olarak örgütlenme ve finansman boyutlarını da kapsayan bir fizibilite çalışmasının gerçekleştirilmesi.

• 1995 yılında, Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne Nazım Plan çalışmalarına katkı yapacak nüfus, ekonomik sosyal ve demografik yapı konularında, Bursa Nazım Plan Analitik Araştırma çalışmasının gerçekleştirilmesi.

• 1996 yılında İstanbul'da Habitat STK forumuna katılım.

• 2001 yılında Ege Şehir Planlama Enerji ve Teknolojik İşbirliği Merkezi A.Ş.'ne,

- İzmir Metropolitan Alanı Demografik Temelli Nüfus Projeksiyonu

- İzmir Metropolitan Alanı Mekansal Etkileşim Modelinin Oluşturulması Projeleri gerçekleştirilmiştir.

• 1997 den bu yana Şehir Plancıları Odası ile birlikte, kamu kurumlarında çalışan meslek adamları ile şehir plancıları ve öğrencilere yönelik olarak, meslek içi bilgisayar eğitimi kursları düzenlenmektedir. Halen devam eden kurslardan, bu güne kadar, yüzlerce kursiyer sertifika almıştır.